

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра фінансово-економічної безпеки та інтелектуальної власності

Пилипів Роман Андрійович

Сучасний стан та вектори зміцнення військової безпеки України
/ Current state and strengthening vectors of military security of
Ukraine

спеціальність: 8.18010014 – Управління фінансово-економічною безпекою
магістерська програма – Управління фінансово-економічною безпекою

Магістерська програма

Виконав студент групи ФЕБм-22
Р.А. Пилипів

Науковий керівник:
к.е.н., ст. викладач Н.М. Михальчук

Магістерську роботу допущено
до захисту:
«___» _____ 20__ р.
Завідувач кафедри
_____ Н.Б. Москалюк

ТЕРНОПІЛЬ – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІЙСЬКОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	12
1.1. Поняття, правова природа та система забезпечення військової безпеки держави.....	12
1.2. Збройні Сили України як суб'єкт військової безпеки в особливий період.....	14
1.3. Теоретичні основи фінансового забезпечення Збройних Сил України.....	45
Висновки до розділу 1.....	61
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМАТИКА СУЧАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ БЕЗПЕКИ: АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ЗАГРОЗ.....	63
2.1. Система заходів щодо зміцнення вітчизняної обороноздатності.....	63
2.2. Сучасний стан та дисбаланси військової безпеки України.....	71
3.3. Аналіз ефективності діяльності Служби внутрішнього аудиту Збройних Сил України.....	83
Висновки до розділу 2.....	91
РОЗДІЛ 3. ВІЙСЬКОВА БЕЗПЕКА У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ.....	94
3.1. Напрями оптимізації законодавства у сфері фінансування Збройних Сил України.....	94
3.2. Удосконалення та розвиток фінансового контролю у Збройних Силах України.....	104
Висновки до розділу 3.....	112
ВИСНОВКИ.....	114
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	118

ПЕРЕЛІК СПЕЦІАЛЬНИХ ПОЗНАЧЕНЬ:

ЗСУ – Збройні Сили України

ОВТ – озброєння та військова техніка

МО – Міністерство оборони

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний розвиток світової спільноти характеризується глобалізацією, домінуванням провідних країн і перерозподілом між ними сфер впливу; цивілізаційними та етнічними суперечностями; наявністю загрози невідворотного скорочення природних ресурсів, зниженням рівня життя в більшості країн світу; поширенням діяльності екстремістських, терористичних організацій; розробленням і випробуванням новітніх систем озброєння та військової техніки, а також принципів їх системного застосування в конфліктних регіонах; посиленням ролі військових факторів у вирішенні міжнародних політичних, економічних, етнічних, міжконфесійних, воєнних та інших кризових явищ і конфліктів. З огляду на зазначене роль збройних сил будь-якої держави неухильно зростає. У світлі останніх деструктивних геополітичних змін, які відбуваються в Україні, ефективність діяльності вітчизняних Збройних сил є прямою запорукою підтримання суверенітету держави та можливості мирно існувати та розвиватися більшості регіонів, таким чином військова безпека здатна впливати на різні аспекти національної безпеки держави в цілому.

За роки незалежності України хоча й відбулися значні економічні перетворення, проте не сформована адекватна сучасним вимогам система забезпечення армії. Нинішній механізм військової безпеки має суттєві недоліки і не повністю забезпечує реформування та розвиток армії. На сьогодні не сформовано системного підходу до фінансового забезпечення військ у контексті не тільки включення його в загальнодержавний процес ринкових перетворень, а і готовності виконувати свої функції в умовах військової агресії. Зазначене вимагає аналізу та дослідження тих трансформаційних процесів, що відбуваються в організації діяльності Збройних Сил України на даному етапі. Дана робота орієнтована на наукове обґрунтування розвитку і вдосконалення військового забезпечення армії, що підвищить рівень військової безпеки України.

Існують дослідження зарубіжних вчених теоретичних основ фінансового забезпечення держави, у тому числі й армії, серед яких необхідно виділити роботи Ж. Бодена, А. Вагнера, Т. Гоббса, Д. Кейнса, Д. Локка, Н. Макіавелі, П. Самуельсона, А. Сміта та інших. Значний внесок в розробку теорії і практики фінансово-економічних відносин належить відомим російським науковцям: А. Александрову, Г. Базарову, А. Бірману, Є. Вознесенському, В. Дьяченку, В. Квасницькому, О. Пожарову, М. Шерменєву та ін. Серед видатних українських вчених, що досліджували питання фінансового забезпечення збройних сил, слід виокремити праці Б. Андресюка, А. Буряченка, О. Василика, А. Гальчинського, О. Голоти, А. Даниленка, Т. Ковальчука, І. Лукінова, В. Мунтіяна, Ю. Палкіна, І. Семеніхіна, В. Федосова, А. Чухна та багатьох інших. Разом з тим, низка проблемних питань фінансового забезпечення збройних сил потребує подальшого дослідження. Сьогодні постала необхідність більш повного розкриття сутності і значення військової безпеки, чіткого визначення її ролі і функцій, глибокого аналізу механізмів забезпечення військової безпеки, що особливо важливо в умовах існуючого складного стану фінансування.

Мета і завдання дослідження. Мета дипломної роботи полягає у комплексному аналізі забезпечення військової безпеки, визначення її проблем та шляхів вирішення в умовах військової агресії, фінансових дисбалансів та трансформації економіки України.

Реалізація зазначеної мети обумовила вирішення таких завдань:

- встановлення сутності військової безпеки України;
- визначення ролі Збройних Сил у забезпеченні військової безпеки України;
- дослідження правового регулювання діяльності Збройних сил України
- проведення оцінки заходів щодо зміцнення вітчизняної обороноздатності;
- аналіз сучасного стану та виявлення дисбалансів військової безпеки України;
- оцінка ефективності діяльності Служби внутрішнього аудиту Збройних Сил України;

- ідентифікація проблем національного військового будівництва в Україні;
- розробка напрямів оптимізації законодавства у сфері забезпечення військової безпеки.

Об'єктом дослідження є теоретичні та методичні засади забезпечення військової безпеки України.

Предмет дослідження становить система фінансово-правових відносин в процесі організації діяльності Збройних Сил України в умовах військової агресії та економічної кризи.

Теоретичною основою дослідження стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з питань правового регулювання діяльності збройних сил; праці спеціалістів-практиків з питань фінансів (у тому числі військових), бюджету, організаційно-правових проблем фінансового забезпечення збройних сил України.

Дослідження проводилось з використанням методів: порівняльного аналізу документів – при дослідженні наукової і спеціальної літератури та законодавчо-правової бази; історичного та системного – при дослідженні взаємовідносин державних та військових фінансів; економічного аналізу при вивченні структури і динаміки надходжень та видатків на утримання збройних сил; динаміко – статистичного та логічного, які застосовуються при розгляді динаміки і структури фінансового забезпечення збройних сил в умовах економічних перетворень в Україні. Крім того, застосовувалися різні прийоми спостереження, групування, класифікації та графічного зображення результатів.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правове забезпечення реалізації складових фінансового механізму реформування збройних сил: Конституція України, Закони України, Постанови Верховної Ради України, декрети Кабінету Міністрів України, Укази Президента України; нормативні акти Міністерства фінансів України та Міністерства оборони України, а також інших міністерств, відомств та матеріали науково – дослідних установ, які займаються прогнозуванням реформування і розвитку збройних сил. Крім того, використовувалися дані семінарів, нарад, круглих столів і науково-практичних

конференцій з питань фінансового забезпечення військ, а також оперативна, поточна інформація, що поширюється через електронні мережі зв'язку інформаційними агенціями УНІАН, інтерфакс та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

Удосконалено:

- наукові підходи до аналізу ефективності фінансування Збройних Сил України, що на відміну від існуючих підходів, ґрунтується на врахуванні результатів внутрішнього аудиту використання коштів.

Набули подальшого розвитку:

- теоретичні підходи до вдосконалення фінансового контролю у Збройних Силах України;

- наукові засади оптимізації законодавства у сфері забезпечення військової безпеки.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дослідження складає 126 сторінок основного тексту та список використаних джерел із 98 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІЙСЬКОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. **Поняття, правова природа та система забезпечення військової безпеки держави**

Суверенний та самостійний державний розвиток, як показав час, є неможливим без воєнної безпеки України, що в першу чергу на пряму пов'язана з політичною, економічною та іншими основними складовими національної безпеки. Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України зумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз у воєнній сфері. Військова безпека є наскрізною проблемою, яка стосується основ національної безпеки суспільства, організації та діяльності Збройних Сил України, передбачених чинним законодавством військових формувань, виконання військового обов'язку, проходження військової служби.

З урахуванням геополітичної та внутрішньої обстановки в Україні діяльність усіх державних органів має бути зосереджено на прогнозуванні, своєчасному виявленні зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, на запобіганні їм та їхній нейтралізації, захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, на викоріненні злочинності, удосконаленні системи державної влади, зміцненні законності та правопорядку, збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу і обороноздатності, докорінному поліпшенні екологічної ситуації [30].

Хоча основні напрями державної політики з питань національної безпеки України [2] визначено більш як десять років тому, для органів державної влади вони були й остаються декларативними. Діяльність усіх державних органів країни не було зосереджено на прогнозуванні, своєчасному виявленні, зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, запобіганні їм та їхній нейтралізації. Тому основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві залишаються:

- у зовнішньополітичній сфері: посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав; спроби з Зовнішня політика та національна безпека втручання у внутрішні справи України з боку інших держав; воєнно-політична нестабільність;

- у сфері державної безпеки: розвідувально-підбивна діяльність іноземних спеціальних служб; загроза посягань з боку окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, права і свободи громадян; поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, організованої злочинної діяльності; загроза використання з терористичною метою ядерних та інших об'єктів на території України; можливість незаконного ввезення в країну зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних і наркотичних засобів; спроби створення й функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань та намагання використати в інтересах певних сил діяльність військових формувань і правоохоронних органів держави; прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України;

- у воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону України: недостатня ефективність наявних структур і механізмів забезпечення міжнародної безпеки та глобальної стабільності; можливість втягування України в регіональні збройні конфлікти чи у протистояння з іншими державами; нарощування іншими державами поблизу кордонів України угруповань військ та озброєнь, які порушують співвідношення сил, що склалося; небезпечне зниження

рівня забезпечення військовою та спеціальною технікою та озброєнням нового покоління Збройних Сил України (далі – ЗС України) інших військових формувань, що загрожує зниженням їхньої боєздатності; повільність у здійсненні та недостатнє фінансове забезпечення програм реформування воєнної організації та оборонно-промислового комплексу України; нагромадження великої кількості застарілої та непотрібної для ЗС України військової техніки, а також озброєння та вибухових речовин;

– у внутрішньополітичній сфері: порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування Конституції і законів України, прав і свобод людини і громадянина, у тому числі й під час проведення виборчих кампаній, недостатня ефективність контролю за дотриманням вимог Конституції і виконання законів України; можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин, радикалізації та проявів екстремізму в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад; загроза проявів сепаратизму в окремих регіонах України; структурна та функціональна незбалансованість політичної системи суспільства, нездатність окремих її ланок до оперативного реагування на загрози національній безпеці [30].

Під час економічних, соціальних чи інших криз, у які потрапляють країни, можливість виникнення надзвичайних ситуацій будь-якого характеру збільшується в багато разів. Збільшується і тиск на країну в усіх сферах питань національної безпеки України, що стають найбільш вразливими перед загрозами у зовнішньо- і внутрішньополітичній сферах. Складається враження, що тільки у критичних обставинах суспільство та держава розуміють, що фундаментом національної безпеки є воєнна безпека країни. Стає явним те, що тільки за її наявності можливе вирішення всіх інших завдань щодо забезпечення національної безпеки та створення необхідних умов для стабільного розвитку політичних, економічних, соціальних, екологічних, духовних, інтелектуальних, демографічних засад життєдіяльності суспільства. При цьому воєнна безпека не може досягатися лише за рахунок організації оборони держави, оскільки передбачає ефективні заходи в усіх сферах суспільного життя [92].

Герменевтика воєнної безпеки виходить із нормативно-правового тлумачення цієї складної категорії. Відповідно до Воєнної доктрини України військова безпека держави визначається як стан захищеності національних інтересів, її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності від посягань із застосуванням воєнної сили. Перш за все, варто звернутись до етимології, де поняття «воєнний» і «військовий» не є тотожними. В контексті розуміння належності до війська – військовий та до особливої сфери суспільного життя, пов'язаної з воєнним режимом – воєнний.

Застосування Збройних Сил України, інших легітимно існуючих у суспільстві та в державному механізмі військових формувань є обов'язковим чинником для забезпечення, підтримання основ воєнної безпеки. Саме Збройні Сили України та інші військові формування є тією воєнною силою, яка має виключну здатність до збройного захисту суспільних інтересів від зовнішнього та внутрішнього посягання на територіальну цілісність, суверенітет держави. У такому розумінні застосування термінів «воєнна», «військова» стосовно безпеки може певною мірою ототожнюватися і не є помилковим.

Військова безпека, на думку деяких науковців, – це динамічна система управління військово-політичною обстановкою з метою досягнення життєво важливих національних інтересів і національної безпеки країни шляхом використання політичних, економічних, соціальних і, власне, військових ресурсів країни в локальному, регіональному та глобальному масштабі [93, с. 22]. Таке визначення військової безпеки ґрунтується на функціональних чинниках, проте є занадто загальним, таким, що втрачає воєнну сутність, яка полягає у створенні належних умов для ліквідації воєнних загроз державі Збройними Силами України та утвореними відповідно до законодавства військовими формуваннями. Умови воєнного захисту держави формуються в геополітичному, економічному, науково-технічному просторах суспільного життя. Проте, на чому потрібно акцентувати, головним залишається підготовка Збройних Сил України, інших військових формувань до виконання завдань щодо захисту держави від загроз

воєнного характеру та захисту суверенітету, територіальної цілісності держави від загроз воєнного характеру з використанням воєнної сили.

На сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України виступають:

- поширення зброї масового ураження і засобів її доставки;
- недостатня ефективність існуючих структур і механізмів забезпечення міжнародної безпеки та глобальної стабільності;
- нелегальна міграція;
- можливість втягнення України в регіональні збройні конфлікти чи у протистояння з іншими державами;
- нарощування Російською Федерацією поблизу кордонів та на території України угруповань військ та озброєнь;
- небезпечний рівень забезпечення військовою та спеціальною технікою та озброєнням нового покоління Збройних Сил України, що загрожує зниженням їх боєздатності;
- повільність у здійсненні та недостатнє фінансове забезпечення програм реформування Воєнної організації та оборонно-промислового комплексу України;
- накопичення великої кількості застарілої та не потрібної для Збройних Сил України військової техніки озброєння вибухових речовин;
- незавершеність договірно-правового оформлення і недостатнє облаштування державного кордону України;
- незадовільний рівень соціального захисту військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби та членів їхніх сімей [94].

Однак, у Класифікаторі надзвичайних ситуацій ДК/0891/0/ перелік надзвичайних ситуацій воєнного характеру не наводиться, хоч і зазначено+, що під такими ситуаціями розуміється порушення нормальних умов життя та діяльності людей на окремій території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті, спричинене застосуванням звичайної зброї або зброї масового ураження, під час якого виникають вторинні чинники ураження населення, що її визначають в окремих нормативних документах. Тобто особливості оцінки та реагування

нанадзвичайні ситуації воєнного характеру визначаються законодавством-окремими нормативами і відповідними оперативними й мобілізаційними планами.

Військова безпека як стан захищеності суспільства, держави від описаних вище загроз воєнного характеру характеризується можливістю, здатністю Збройних Сил України, інших утворених відповідно до чинного законодавства військових формувань подолати воєнну загрозу із застосуванням воєнної сили. Збройні Сили України та інші утворені відповідно до вимог чинного законодавства військові формування за своїм змістом – системна сукупність військових з'єднань і частин та органів управління ними, які комплектуються військовослужбовцями й призначені для оборони України, захисту її суверенітету, державної незалежності й національних інтересів, територіальної цілісності й недоторканності в разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій. Таке визначення ґрунтується на положеннях законів України «Про Збройні Сили України» та «Про оборону України» й засвідчує очевидну та необхідну вимогу – здатність військових формувань виконати завдання за призначенням щодо подолання загроз воєнного характеру в цілому та в конкретних випадках виникнення таких загроз. За таких обставин потрібно розуміти, що військова безпека прямо залежить від рівня бойової готовності Збройних Сил України, інших утворених відповідно до чинного законодавства військових формувань, що не лише передбачає високу технічну оснащеність, забезпечення військових частин і підрозділів сучасною зброєю, технікою, але і якісну підготовку особового складу, професіоналізм командування, дисципліну та правопорядок серед військовослужбовців.

Правовий зміст національної безпеки засвідчує, що право військової безпеки посідає особливе, однак відокремлене місце серед інших елементів, які формують національну безпеку суспільства (рис. 1.1):

Рис. 1.1. Місце та складові військової безпеки у структурі національної безпеки держави

Джерело: складено автором за: [30; 95]

Для обґрунтування предметного змісту всіх структурних елементів військової безпеки (рис. 1.1) повинні бути спочатку сформульовані політичні ситуації, які вимагатимуть використання військового насильства, а потім – офіційна, законодавчо закріплена позиція керівництва країни з використання військового насильства.

Політичний компонент воєнної безпеки розкриває суть воєнної безпеки та визначає спектр тих протиріч, які необхідно вирішувати військовими засобами в різних формах (демарш, демонстрація сили і прапора держави, загроза використання збройного насильства, збройне насильство і т. д.) і тим самим нормативно фіксувати критерії використання збройних сил країни, рівень їх підготовленості, структуру, дислокацію, інфраструктуру, зміст, види і форми підготовки, стану готовності і т. д.

Головний сенс і мета військової політики – забезпечення військової безпеки, захист миру і запобігання війні. Такий стан досягається

комплексом політико-дипломатичних, міжнародно-правових, торгово-економічних, інформаційних, ідеологічних, чисто військових і інших зусиль. Тому невід'ємною і обов'язковою частиною зазначеної політики є військова діяльність держави. Вона може бути превентивної та відповідної, мати різні форми та обсяг, характер і спрямованість, включати в себе роззброєння та озброєння, співробітництво та конфронтацію, захист і напад. Але в даному випадку військово-політичний фактор виступає в якості однієї зі сторін більш широкої системи безпеки. Розробка і здійснення політичних рішень у військовій сфері мають бути результатом рівноправного діалогу політичних і військових діячів, інститутів громадянського суспільства. При цьому, однак, не можна допускати, щоб предметом політичних дискусій ставали суто професійні питання, які стосуються внутрішньої компетенції військового керівництва, такі як видова структура збройних сил, склад і дислокація стратегічних угруповань, бригадна або полкова, дивізійна або корпусні організація військ і т. п .

Виходячи з вищесказаного, військово-політична безпека – це захищеність життєво важливих інтересів держави у військово-політичній сфері і здатність державних інститутів влади на основі системи офіційних поглядів і напрямків міждержавної та внутрішньодержавної діяльності використовувати можливості, закладені в політичній системі суспільства (державних, політичних і громадських організаціях, політичних відносинах і т. п.), для проведення внутрішньої і зовнішньої політики з вирішення питань, що виникають у зв'язку з військовою загрозою розвитку особистості, суспільства і держави відповідно до їх інтересами.

Військово-економічна безпека. У науковій літературі даються різні визначення військово-економічної безпеки. О. А. Борисов [96] і Р.А. Фарамазян [97] відзначають, що військово-економічна безпека тісно пов'язана з власне воєнною безпекою, складаючи з нею єдине ціле, виступаючи як її піделементами. А.В. Піскунов підкреслює, що військово-економічна безпека - це стан військового сектора економіки, яке гарантує його стійке функціонування в період збройного протиборства і забезпечує в мирний час задоволення оборонних потреб на рівні розумної достаточності [98]. М.С. Сурков характеризує військово-

економічну безпеку як стан захищеності військового сектора економіки, при якому забезпечується задоволення військово-економічних потреб держави в умовах впливу військових загроз та існуючих в мирний час загроз у сфері військової економіки.

У широкому плані військово-економічну безпеку можна розглядати як здатність військової економіки стійко підтримувати необхідну військову міць і реалізовувати військово-економічний потенціал в умовах впливу військових загроз та існуючих в мирний час загроз у сфері військової економіки. Разом з тим виділення військово-економічної безпеки в самостійну категорію передбачає виділення груп внутрішньосистемних показників, що характеризують стан і тенденції розвитку військової економіки, і надсистемного показників, в які показники військової економіки входять своїми складовими частинами.

Стосовно військово-технологічної безпеки, то особливе місце займає показник стану технологічної бази оборонно-промислового комплексу, так як від розвитку ключових технологій залежить якість озброєння і військової техніки, а також ефективність його використання в критичних ситуаціях. На нашу думку правомочним є введення терміну «військово-технологічна безпека» як приватного показника військовій і військово-економічної безпеки держави, що визначає рівень потенційних можливостей розвитку ключових технологій в оборонних галузях промисловості держави, зайнятих розробкою і поставкою основних видів озброєння та військової техніки [95].

Таким чином, військово-технологічна безпека являє собою захищеність життєво важливих інтересів держави у сфері розвитку ключових технологій в оборонних галузях промисловості, зайнятих розробкою і поставкою основних видів озброєння та військової техніки, і здатність на основі офіційних поглядів і напрямків конкретної діяльності державних органів і наукового комплексу забезпечити вирішення питань розробки, виробництва та розвитку високотехнологічних засобів збройної боротьби з метою своєчасного оснащення та матеріального забезпечення Збройних Сил, інших військ, військових формувань і органів ефективними системами управління військами, озброєнням

і військовою технікою для надійного захисту інтересів особи, суспільства і держави від воєнних загроз .

Військово-соціальна безпека. Військовим працею, як відомо, не створюються матеріальні блага, які можуть бути перерозподілені між потребують членами товариства відповідно до вимог соціальної держави. Однак це аж ніяк не означає, що військовослужбовці не є суб'єктами соціальної діяльності. Військовою працею створюється специфічний продукт – внутрішня і зовнішня військова безпека держави, без якої не може нормально функціонувати жодне суспільство. Похідними військово-соціальної безпеки є: військово-професійна безпека, безпека військової служби, духовна безпека, психологічна безпека, інформаційна безпека та інші види безпеки, пов'язані з людським фактором.

Військово-політична безпека. Зміст і масштаб військового будівництва, характер військової політики України повинні визначатися не наявністю чи відсутністю у неї супротивників у даний момент (відповідні оцінки завжди носять ситуаційний і багато в чому суб'єктивний характер), а визнанням того, що в Україні є національні інтереси і цінності, якими вона не може поступитися з прагнення уникнути війни (збройного конфлікту) та які вона повинна вміти захистити. У питаннях військово-політичної безпеки України необхідно розраховувати не тільки на добру волю інших, а й на свою здатність змусити інших рахуватися з собою, визнати і поважати російські національні інтереси у світі [95].

Питання діяльності військових формувань, організації оборони та управління військами, їх підготовки, бойове застосування військ, виконання військового обов'язку мають виключну специфіку, яка унеможлиблює загальні правила та підходи щодо правового регулювання. У міждисциплінарній характеристиці воєнної безпеки необхідно виокремлювати участь правоохоронних органів спеціального призначення, що утворені та діють у державному механізмі відповідно до положень Конституції, чинного законодавства. Всі складові (компоненти) військової безпеки у формуванні єдиної системи об'єднує правовий режим військової служби, що відповідно до чинного

законодавства передбачає проходження військової служби особами, які є активними, діяльними суб'єктами формування, підтримання воєнної безпеки та визначальними в реалізації сутнісних характеристик. Щодо цього є декілька наукових і практичних позицій. Проте, на наше переконання, в умовах існування реальних загроз воєнній безпеці найбільш ефективним для участі громадян у ліквідації таких загроз є виключно правовий режим військової служби, який формує та визначає правовий статус відповідної категорії соціальних суб'єктів із-поміж громадян держави – військовослужбовців.

Основною метою забезпечення воєнної безпеки України є усунення зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці України у воєнній сфері та створення сприятливих умов для гарантованого захисту національних інтересів.

Зовнішні та внутрішні загрози національній безпеці України у воєнній сфері визначає Воєнна доктрина України.

До зовнішніх загроз належать такі: недостатня ефективність існуючих структур і механізмів забезпечення міжнародної безпеки; можливість втягування України в протистояння іншим державам чи в регіональні війни; воєнно-політична нестабільність та конфлікти в сусідніх державах, міжнародний тероризм, поширення незаконного обігу зброї, боєприпасів і вибухових речовин; нарощування іншими державами поблизу кордонів України угруповань військ та озброєнь, що призводить до порушення співвідношення сил, яке склалося; загрози воєнного характеру територіальній цілісності держави, можливість застосування воєнної сили та агресії сусідніх держав; незавершеність договірно-правового оформлення державного кордону України.

Внутрішніми загрозами воєнного характеру вважаються такі: протиправна діяльність екстремістських, сепаратистських, радикальних релігійних організацій і створення терористичних організацій та не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; небезпечне зниження рівня забезпечення військовою й спеціальною технікою та озброєнням нового покоління Збройних Сил України, інших військових формувань, що загрожує послабленням їхньої боєздатності; повільне здійснення реформування Збройних Сил України та оборонно-

промислового комплексу, недостатнє фінансове забезпечення виконання відповідних програм; накопичення в Збройних Силах України надлишкової кількості застарілої військової техніки та озброєння, вибухових речовин; незадовільний рівень соціального захисту військовослужбовців, громадян, звільнених із військової служби, та членів їхніх сімей.

В даному контексті цікавим аспектом, на наш погляд, убачається закріплення такого поняття як військовий конфлікт, під яким розуміється зіткнення, протиборство, форма вирішення суперечностей між державами, народами, соціальними групами із застосуванням воєнної сили. Поняття охоплює всі види збройного протиборства, включаючи війни і збройні конфлікти. Також виокремлюються такі його види:

- військовий конфлікт низької інтенсивності – збройний конфлікт, який виник у результаті ескалації прикордонних конфліктів, діяльності незаконних збройних формувань і терористичних організацій всередині країни;

- військовий конфлікт середньої інтенсивності – війна між країнами, які не мають потужного економічного й воєнного потенціалу;

- військовий конфлікт високої інтенсивності – війна, в якій беруть участь потужні у воєнному та економічному відношенні держави, коаліції держав [94].

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що на наш погляд, військова безпека – це стан захищеності суспільства від загроз воєнного характеру, від зовнішньої агресії проти суверенітету держави або ж від внутрішнього збройного посягання незаконних військових формувань, терористичних угруповань на територіальну цілісність держави, на основи конституційного устрою.

При вивченні проблем та організації забезпечення військової безпеки важливе значення набуває її структурна класифікація, яка носить умовний характер і переслідує насамперед наукові і практичні цілі.

Національна безпека поділяється на два типи – внутрішню і зовнішню безпеку, залежно від місцезнаходження джерела небезпеки. В основі такого поділу лежать територіальні кордони між державами. Поділ на внутрішню і зовнішню безпеку необхідно для того, щоб використовувати спеціальні методи,

форми і засоби, які застосовні для конкретного типу безпеки. Це повинно враховуватися при забезпеченні військової безпеки держави.

Залежно від меж зародження військових небезпек і загроз, спрямованості протидії цим загрозам і спеціальних методів, форм засобів, які їх запобігають, нейтралізують і локалізують, умовно можна розділити військову безпеку держави на зовнішню (міжнародну) і внутрішню (оборонну).

Зовнішня (міжнародна) військова безпека характеризується таким станом міжнародних відносин, при якому виключаються загрози миру, порушення миру та актів агресії в якій би то не було формі, а відносини між державами будуються на нормах та загально визнаних принципах міжнародного права. У сучасних умовах об'єктивно потрібне об'єднання зусиль усіх держав для вирішення проблем міжнародної військової безпеки. В умовах сучасної ядерної ери неможливо забезпечити власну військову безпеку за рахунок зниження рівня безпеки інших країн. Одним з важливих способів забезпечення військової безпеки є досягнення певного балансу своїх інтересів та інтересів інших країн, певного компромісу в рамках міжнародної військової безпеки. Виходячи з цього можна виділити три види міжнародної військової безпеки: глобальну військову безпеку, регіональну військову безпеку і колективну військову безпеку.

Глобальна військова безпека являє собою захищеність системи взаємовідносин всього світового співтовариства від військових загроз і дестабілізації обстановки, криз, збройних конфліктів і воєн світового масштабу.

Регіональна військова безпека – це захищеність системи взаємовідносин держав того чи іншого регіону від військових загроз і дестабілізації обстановки, криз, збройних конфліктів і воєн регіонального масштабу.

Колективна військова безпека – це захищеність інтересів союзу (блоку) держав від військових загроз, що гарантується взаємодопомогою, співпрацею у військовій сфері та колективними діями щодо запобігання та відбиття агресії.

Найважливішими принципами міжнародної військової безпеки є принцип рівності й однакової безпеки, а також принцип нанесення шкоди нічиєю безпеки у відносинах між державами.

Існує цілий комплекс міжнародно-правових засобів забезпечення міжнародної військової безпеки. Він включає в себе, зокрема: мирні засоби вирішення міжнародних спорів; системи колективної безпеки (універсальну і регіональні); заходи щодо запобігання гонки озброєнь і роззброєння; неприєднання і нейтралітет; заходи довіри.

Внутрішня (оборонна) військова безпека країни залежить від конструктивного вирішення виникаючих всередині країни економічних, політичних і соціальних проблем, досягнення громадянської злагоди. Внутрішня військова безпека являє собою захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх воєнних загроз, а також загроз в оборонній сфері (проблеми оборонної інфраструктури, забезпечення мобілізаційної готовності економіки і формування державних мобілізаційних ресурсів).

Життєво важливі інтереси об'єктів забезпечення військової безпеки піддаються впливу різних загроз, тому особливу практичну значимість має класифікація видів військової безпеки за сферами забезпечення, в яких виявляються ці загрози. У подібній класифікації можна виділити п'ять видів військової безпеки, які, в свою чергу, можна розділити на більш дрібні види безпеки по конкретних сфер забезпечення військової безпеки.

Складові забезпечення воєнної безпеки є різними залежно від мирного часу аб ж періодів військової загрози чи війни.

Серед таких складових у мирний час варто відмітити: прогнозування й оцінку загроз військовій безпеці України; прискорення реформування Збройних Сил України, інших військових формувань; охорону державного кордону, повітряного простору держави та підводного простору в межах територіального моря України, її суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні й на континентальному шельфі та боротьбу з організованими злочинними угрупованнями, у тому числі міжнародними, які намагаються діяти через державний кордон України; виконання міжнародних договорів України у воєнній сфері; розвиток воєнної науки, формування науково-технічної й технологічної

бази для створення високоефективних засобів збройної боротьби; технічна та логістична оснащеність Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення на рівні, що відповідає викликам та утворює необхідні умови для ліквідації воєнних загроз; впровадження системи демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України, іншими утвореними відповідно до законодавства військовими формуваннями, правоохоронними органами спеціального призначення; забезпечення соціального й правового захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей, військово-патріотичне виховання громадян України, підготовку молоді до військової служби в Збройних Силах України, інших військових формуваннях.

У загрозовий період або ж на період війни складовими забезпечення воєнної безпеки є: використання насамперед можливостей Ради Безпеки ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, інших структур колективної безпеки; проведення загальної або часткової мобілізації, повного або часткового стратегічного розгортання Збройних Сил України, інших військових формувань і приведення їх у готовність до виконання завдань, своєчасне введення воєнного стану в державі або в окремих її місцевостях; приведення в готовність підрозділів та органів управління територіальної оборони; посилення охорони та захист державного кордону України; локалізація збройного конфлікту й недопущення його переростання в локальну або регіональну війну; координація відповідно до законодавства діяльності й зосередження зусиль всіх органів державної влади, органів місцевої влади та місцевого самоврядування й громадян в інтересах ліквідації воєнного конфлікту й відсічі збройній агресії; переведення національної економіки, окремих її галузей, підприємств, у тому числі транспортних, і комунікацій на функціонування в умовах особливого періоду; відсіч збройній агресії, завдання ударів по найважливіших об'єктах і військах агресора з метою примушення його до відмови від дальшого ведення воєнних (бойових) дій на початковій стадії агресії й укладення миру на умовах, які відповідають національним інтересам України.

1.2. Збройні Сили України як суб'єкт військової безпеки в особливий період

На початку XXI століття у світі відбуваються кардинальні трансформації, що супроводжуються зміною геополітичних конфігурацій. Глобальна фінансово-економічна криза стала черговим викликом світовій цивілізації, обумовила невизначеність перспектив глобальної та національних економік, прискорила пошук шляхів модернізації суспільних систем. Криза виявила глибинні вади глобальної економічної моделі, сприяла усвідомленню необхідності системних змін світового економічного і соціального порядку. На тлі посилення загроз і зростання нестабільності у світі постають нові виклики міжнародній безпеці у сировинній, енергетичній, фінансовій, інформаційній, екологічній, продовольчій сферах. Такі загрози, як поширення зброї масового ураження, міжнародний тероризм, транснаціональна організована злочинність, нелегальна міграція, піратство, ескалація міждержавних і громадянських конфліктів, стають дедалі інтенсивнішими, охоплюють нові регіони і держави. Зростають регіональні загрози міжнародній безпеці, які за своїми негативними наслідками можуть мати потенціал глобального впливу. Спостерігається небезпечна тенденція перегляду національних кордонів поза нормами міжнародного права. Застосування сили і погрози силою повернулися до практики міжнародних відносин, у тому числі в Європі.

На зламі тисячоліть проблеми національної безпеки держав вийшли на якісно новий рівень. При цьому силовий (насильницький) спосіб вирішення політичних протиріч практично залишається безальтернативним. Закінчення епохи «холодної війни» ознаменувалося новим витком воєнного протистояння націй – початком фази «перманентних воєнних конфліктів» та «боротьби зі світовим тероризмом» [1].

В сучасних умовах саме оборона покликана давати найбільш ефективні рішення сучасних воєнно-економічних завдань захисту держави від будь-

яких посягань ззовні, а також швидкої локалізації внутрішніх конфліктів та забезпечення стабільності в країні. Україна, враховуючи необхідність забезпечення власної воєнної безпеки та оборони, усвідомлюючи свою відповідальність у справі підтримання міжнародної стабільності, як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава створила Збройні Сили України із необхідним рівнем їх бойової готовності та боєздатності. В нових історичних реаліях значно зростає роль ЗСУ, які є ядром та головним інструментом забезпечення національної безпеки, і разом з іншими військовими формуваннями й органами державної влади й місцевого самоврядування, призначені для відбиття зовнішньої збройної агресії й інших воєнних загроз, пов'язаних із застосуванням військової сили проти України, і для виконання Україною міжнародних зобов'язань.

Роль, місце та завдання ЗСУ у забезпеченні обороноздатності держави були закладені ще у 1991 р., коли були прийняті Закони України «Про Збройні Сили України» [34], «Про оборону України» [35], уточнені в Конституції України [35] та інших законодавчих документах.

На сьогодні Збройні Сили України забезпечують виконання визначених завдань, зокрема щодо стримування, збройної агресії проти України, прикриття важливих об'єктів держави, угруповань своїх військ від ударів засобів повітряного нападу та ураження військ і об'єктів противника. Протистояння у центрі держави та регіонах, анексія Російською Федерацією Автономної Республіки Крим, терористична діяльність диверсійних груп та радикально налаштованих сепаратистів на сході країни змусили визначити нові пріоритети військового будівництва. В органах військового управління і військових частинах Збройних Сил України проведено ряд визначених заходів по відновленню та нарощуванню боєздатності. Всі ці умови вимагають оперативного вирішення завдань у сфері забезпечення суверенітету та територіальної цілісності України.

Згідно з положеннями ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України» [34] та Закону України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» [37], ЗСУ – це військове формування, на яке, відповідно до Конституції України,

покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності.

У науковій літературі спостерігається більш уніфіковане трактування змісту поняття ЗСУ. Так, Ю. Битяк під ЗСУ розуміє військову державну структуру, що призначена для збройного захисту суверенітету, незалежності, територіальної цілісності й неподільності України від військового нападу або загрози військового нападу ззовні [6, с. 57]. У цьому випадку, на нашу думку, науковець не охоплює можливість реалізації своїх завдань і функцій ЗСУ під час ліквідації збройного конфлікту, який може виникати як зовні, так і всередині країни. П. Скиба пропонує під Збройними Силами держави розуміти сукупність усіх наявних у державі силових структур, здатних підпорядкованими озброєними силами й засобами відвернути (локалізувати, нейтралізувати, ліквідувати) загрози безпеки держави воєнного характеру [84, с. 25]. Запропоноване автором визначення, на нашу думку, занадто розширює коло суб'єктів ЗСУ, адже до «сукупності всіх наявних у державі силових структур» (як визначено автором) належать не лише Міністерство оборони України, Сухопутні сили, Повітряні сили та Морські сили, а й інші правоохоронні органи, які, відповідно до закону, наділені правом застосовувати заходи примусу від імені держави та застосовувати зброю й інші спеціальні засоби захисту.

На нашу думку, Збройні Сили України – це специфічна мілітаризована державна структура, яка створена з метою забезпечення національної безпеки України, шляхом забезпечення цілісності й недоторканності державних кордонів і суверенітету держави, з можливістю застосування збройного захисту у випадку збройної агресії або військового конфлікту як усередині держави, так і ззовні.

Система управління Збройними Силами України у 2015 р. була переведена на функціонування в умовах особливого періоду. Протягом року виконано комплекс заходів щодо підвищення ефективності оперативного і бойового управління силами та засобами, насамперед залученими до проведення антитерористичної операції. На кінець 2016 р. система управління Збройними Силами включає (рис. 1.2):

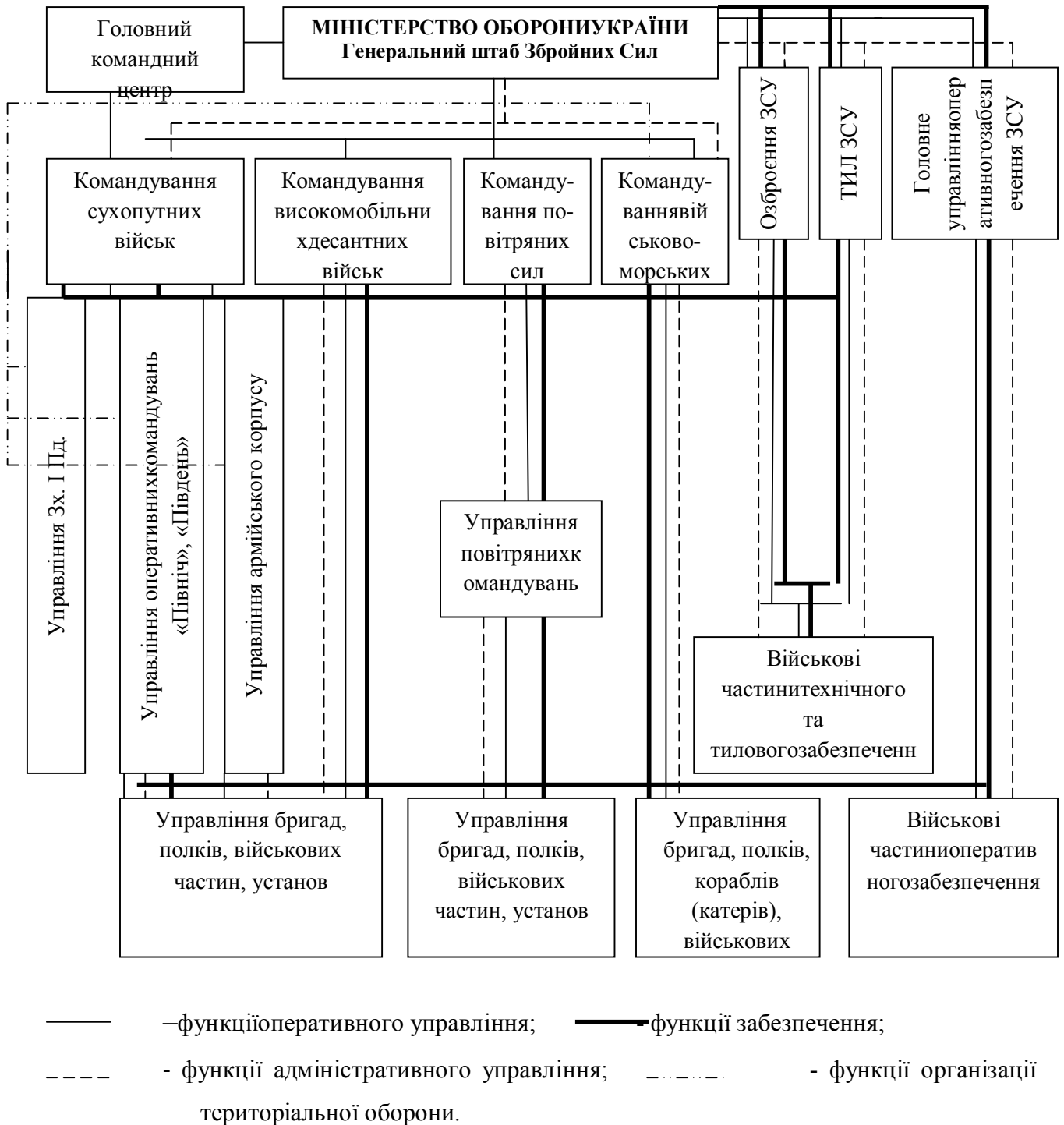

Рис. 1.2. Структура органів управління ЗСУ станом на початок 2016р. [7]

Як видно із рис. 1.2 структура органів управління ЗСУ представлена такими рівнями:

1. Стратегічний рівень – Міністерство оборони, Генеральний штаб Збройних Сил, Тил, озброєння, Головне управління оперативного забезпечення, Головний командний центр.

Керівництво ЗСУ здійснює Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України. В особливий період керівництво Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями Президент України може здійснювати через Ставку Верховного Головнокомандувача, робочим органом якої є Генеральний штаб Збройних Сил України. Структура Генерального штабу відповідає цілям і завданням, визначеним Президентом України – Верховним Головнокомандувачем ЗСУ, щодо забезпечення проведення заходів часткової мобілізації, підвищення рівня бойової готовності та боєздатності військ (сил), підготовки та участі визначених сил і засобів в антитерористичній операції. Варто відмітити, що відповідно до Указу Президента України «Про внесення змін до Указу Президента України від 21 березня 2002 року № 277 «Про переліки посад військовослужбовців і працівників правоохоронних органів, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського (начальницького) складу, та граничних військових і спеціальних звань за цими посадами» від 28 січня 2015 р. № 39/2015 р. що в структурі ЗСУ буде 2 генерала армії, 9 генерал-полковників і адміралів, 41 генерал-лейтенант і віце-адмірал, 99 генерал-майорів і контр-адміралів, а всього 151 генеральська й адміральська посади. До прийняття Указу у ЗСУ передбачалися 121 генеральська й адміральська посади. Провівши детальний аналіз, можна зробити висновок, що 125 генералів і адміралів із 151 не перебувають на оперативних посадах і не управляють безпосередньо військами, оперативними з'єднаннями. У свою чергу, постає питання про актуальність розширення кількості зазначених військових звань і, відповідно, посад, тим паче в умовах постійних кадрових зачисток і скорочень, при тому що постає необхідність саме в оптимізації як органів публічної адміністрації, так і кількості посадових і службових осіб [86].

Міністр оборони України здійснює військово-політичне та адміністративне керівництво Збройними Силами України, а також інші повноваження, передбачені законодавством.

Повноваження Міністерства оборони України у сфері управління Збройними Силами України:

- здійснювати військово-політичне та адміністративне управління ЗСУ;
- реалізувати політику держави у ЗСУ, розробляти принципи їх будівництва, визначати напрями розвитку і підготовки їх у мирний та воєнний час;
- забезпечувати життєдіяльність ЗСУ, їх функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, боєздатність, комплектування особовим складом та його підготовку, постачання озброєння та військової техніки, підтримання справності, технічної придатності та модернізації матеріальних, фінансових, інших ресурсів та майна згідно з потребами, визначеними Генеральним штабом Збройних Сил України в межах коштів, передбачених Державним бюджетом України, і здійснює контроль за їх ефективним використанням;
- проводити розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність з метою забезпечення виконання завдань, які покладені на ЗСУ;
- здійснювати інші повноваження, передбачені законом [34].

Для забезпечення адекватного реагування на фактичні і прогнозовані виклики та загрози і підвищення ефективності роботи Міністерства оборони як центрального органу виконавчої влади розроблено і затверджено нову редакцію Положення про Міністерство оборони України [72].

Для реалізації різнобічного співробітництва з громадськими організаціями, насамперед волонтерськими, було сформовано Управління цивільно-військового співробітництва.

2. Оперативно-стратегічний рівень – командування видів, командування високомобільних десантних військ Збройних Сил.

Оперативно-стратегічну ланку управління військами (силами) формують чотири складові:

- командування трьох видів Збройних Сил – Сухопутних військ, Повітряних Сил та Військово-Морських Сил;

- командування високомобільних десантних військ.

3. Оперативний рівень – управління оперативних командувань «Північ», «Південь», 8-го армійського корпусу, управління повітряних командувань Повітряних Сил.

У 2015 р. вжито заходів щодо перегляду структури органів військового управління оперативної ланки, зокрема вжито таких заходів:

- на основі оперативних командувань «Північ» та «Південь» сформовано вертикалі оперативного управління силами і засобами, які беруть участь в антитерористичній операції. Загалом створено п'ять міжвидових угруповань військ (сил) та угруповання Повітряних Сил;

- зупинено заходи щодо розформування управлінь Західного та Південного оперативних командувань;

- скасовано заходи щодо реформування повітряних командувань «Центр», «Захід» і «Південь» та управління 8-го армійського корпусу;

- підвищено роль та повноваження командувань оперативної ланки управління під час ведення бойових дій.

4. Тактичний рівень – управління бригад, полків, баз, складів, арсеналів та інших військових частин, рівних названям.

Вищими органами військового управління цієї ланки залишаються бригади (полки). Основною бойовою одиницею є військові підрозділи рівня «батальйон».

Види Збройних Сил України:

1. Сухопутні війська є головним носієм бойової могутності Збройних Сил незалежної Української держави. За своїм призначенням та обсягом покладених на них завдань вони відіграють вирішальну роль у виконанні ЗСУ своїх функцій як у мирний, так і у воєнний час. Сухопутні війська є найчисленнішим видом Збройних Сил України. Варто відмітити, що в Стратегічному оборонному бюлетені України на 2016 р. передбачено співвідношення у складі сухопутних військ важких бригад (танкових і механізованих) і легких бригад

(легких механізованих та аеромобільних) б:4. Беручи до уваги те, що головною функцією ЗСУ, згідно з Конституцією, є «... оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності», то видається незрозумілим створення такої значної кількості (за планами – 40% бойових бригад) легких бригад, котрі, урахувавши їхні особливості, не будуть мати важкої бронетанкової техніки й артилерії, призначені переважно для виконання миротворчої функції в мирний час і неспроможні успішно виконати свою головну функцію у відсічі агресора, який має суттєві важкі сили.

2. Повітряні сили України – вид збройних сил, який існує у складі ЗСУ з 2004 р., створений шляхом об'єднання двох видів: Військово-повітряних сил і Військ протиповітряної оборони країни. Повітряні сили мають у своєму складі роди військ: авіацію (винищувальну, бомбардувальну, штурмову, розвідувальну, військово-транспортну та спеціальну); зенітно-ракетні війська; радіотехнічні війська; спеціальні війська (окремі військові частини й підрозділи: розвідувальні, інженерні, радіаційного, хімічного та бактеріологічного захисту, зв'язку, автоматизованих систем управління й радіотехнічного забезпечення, радіоелектронної боротьби, метеорологічного забезпечення, частини матеріально-технічного й медичного забезпечення тощо); навчальні заклади (Харківський університет Повітряних сил). Загальна кількість Повітряних сил ЗСУ до кінця 2015 р. має становити 20 23 тисячі особового складу, у тому числі 18 20 тисяч військовослужбовців.

3. Військово-морські сили (далі – ВМС) – метою їх створення є стримування, локалізація й нейтралізація збройного конфлікту, а за необхідності – відсіч збройній агресії з моря як самостійно, так і у взаємодії з іншими видами ЗСУ, військовими формуваннями, правоохоронними органами, згідно із Конституцією України, законами України та іншими норматив-но-правовими актами з урахуванням принципів і норм міжнародного права та загальних принципів військового мистецтва. ВМС налічують у своєму складі понад 25 бойових кораблів і катерів, понад 50 суден забезпечення та близько 30 одиниць авіаційної техніки. До складу ВМС входять надводні й підводні сили, морська

авіація, війська берегової оборони, морська піхота, берегові ракетні війська та війська спеціального призначення. Кількість ВМС ЗСУ становить понад 14,5 тисяч осіб.

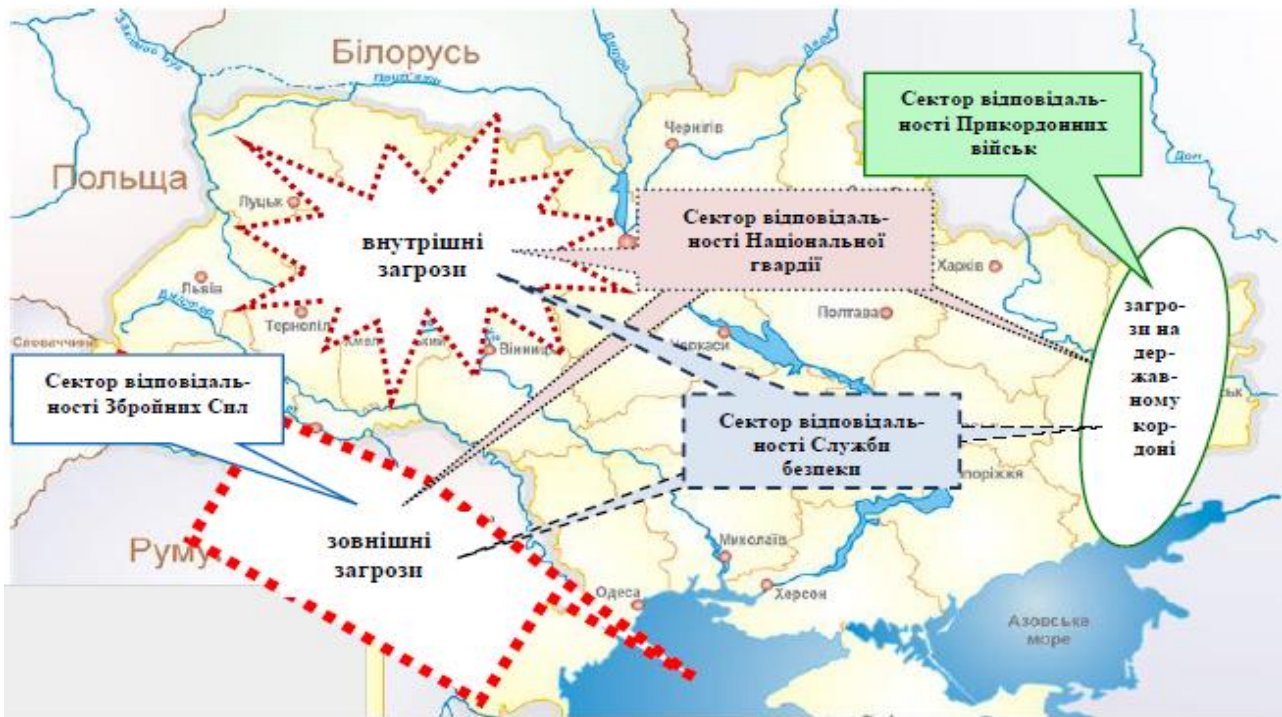

Рис. 1.3. Сектори відповідальності державних структур в системі забезпечення безпеки України у воєнній сфері [84, с. 34]

Удосконалення організаційної структури Збройних Сил України забезпечило своєчасне доукомплектування особовим складом, озброєнням і військовою технікою, відновлення боєздатності військ (сил) та виконання покладених завдань щодо захисту незалежності держави. Протягом 2015 року за підсумками мобілізаційного розгортання військ (сил) сформовано 4 бригади та 29 батальйонів територіальної оборони, які згодом були переформовані в окремі мотопіхотні батальйони [67]. Зазначимо, що 05 березня 2015 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про чисельність Збройних Сил України», тим самим збільшивши їх кількість до 250 тисяч осіб (у тому числі 204 тисячі військовослужбовців), при цьому зазначивши, що в особливий період кількість Збройних Сил України збільшується на кількість особового складу, призваного на військову службу на виконання указів Президента України про мобілізацію, затверджених законами України [38].

Протягом останніх років у Збройних Силах відбулися значні структурні перетворення, уточнено розподіл оперативних, адміністративних функцій та функцій всебічного забезпечення військ (сил) між органами військового управління всіх ланок.

Конституція України визначає місце і роль ЗСУ у системі української державності, що визначаються головним призначенням, яке покладається на Збройні Сили України – «оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності» [35]. ЗСУ забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

З'єднання, військові частини і підрозділи ЗСУ відповідно до закону можуть залучатися до здійснення заходів правового режиму воєнного і надзвичайного стану, боротьби з тероризмом і піратством, посилення охорони державного кордону, суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні і континентального шельфу України та їх правового оформлення, протидії незаконним перевезенням зброї і наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у відкритому морі, ліквідації надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, надання військової допомоги іншим державам, а також брати участь у міжнародному військовому співробітництві, міжнародних антитерористичних, антипіратських та інших міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України.

Органи військового управління розвідки та військові частини розвідки Збройних Сил України відповідно до закону можуть залучатися до заходів добування розвідувальної інформації з метою підготовки держави до оборони та для забезпечення готовності Збройних Сил України до оборони держави.

Органи військового управління забезпечують неухильне додержання вимог Конституції України стосовно того, що Збройні Сили України не можуть

бутивикористані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів державної влади чи перешкоджання їх діяльності [34].

Збройні Сили України будуються і здійснюють свою діяльність на основі особливих принципів.

Принцип розумної та оборонної достатності означає, що на ЗС треба витратити рівно стільки, скільки потрібно (не більше і не менше), щоб підтримувати оптимальний стан оборонного потенціалу. Принцип «розумної достатності» повинен бути використаний Верховною Радою України при затвердженні військового бюджету: на Збройні сили потрібно витратити не більше, ніж це обумовлюється нашою політикою, але й не менше. Принцип «оборонної достатності» означає, що Збройні сили України повинні мати достатній оборонний потенціал для відбиття військової агресії будь-якої держави. Згідно з цим принципом, оборонний компонент ЗСУ розраховується, виходячи з політичних (зовнішньополітичних) аспектів і безлічі об'єктів держави, що підлягають обороні, а також їх характеристик. Можна назвати деякі з цих об'єктів: державний кордон, пункти державного управління, економічні, насамперед енергетичні об'єкти, військові об'єкти тощо. Оптимально розмір оборонного компонента Збройних сил повинен будуватися пропорційно розміру території, чисельності населення і ступеня розвитку країни.

Принцип демократії і гуманізму. У діяльності армії та флоту повинно враховуватися те, що найвищою суспільною цінністю є людина. Захист його життя, інтересів, створення необхідних умов у армії для розвитку, подальшого удосконалення особистості є найголовнішим.

Принцип верховенства закону. Ніщо в Збройних силах України не має такої сили, як сила закону. Виконання Конституції і законів України, статутів Збройних сил України та наказів командирів є обов'язком кожного військовослужбовця. Порушення законів України тягне за собою дисциплінарну та кримінальну відповідальність.

Принцип єдиноначальності і колегіального прийняття рішень означає, що кожен командир, як єдиноначальник, перш ніж прийняти певне рішення, повинен враховувати думку, позицію колегіального органу (військової ради, зборів офіцерів, солдатів). Колегіальність у прийнятті рішень була, починаючи із Запорізького війська, доброю традицією української армії. Єдиноначальність забезпечує чіткість і оперативність управління військами, повну відповідальність командира за бойову готовність частини, корабля. Принцип загального військового обов'язку громадян України. Військова строкова служба в Збройних силах України є конституційним обов'язком кожного громадянина нашої держави (чоловічої статі). Виняток становлять лише ті громадяни, які мають підстави для звільнення від військової служби.

Комплектування армії та флоту в Україні проводиться за змішаним принципом: за контрактом (служба офіцерів, прапорщиків, старшин) і на основі призову юнаків на строкову військову службу. Цей принцип комплектування армії існує в більшості держав світу. Лише в США, Англії та Японії війська комплектуються виключно на основі контракту, бо названі країни мають для цього відповідні соціально-економічні умови. Однак наймана армія має як переваги, так і суттєві недоліки. Принцип добровільного вступу на кадрову військову службу. Зарахування на кадрову військову службу (за контрактом) проводиться лише на добровільній основі, коли громадянин виявляє бажання укласти відповідну угоду.

Принцип дотримання військової дисципліни. Військова дисципліна – це суворе і точне дотримання усіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених законодавством України і статутами Збройних сил України. Військова дисципліна зобов'язує:

- переносити труднощі військової служби, не шкодувати своєї крові і самого життя при виконанні військового обов'язку;
- бути уважним і строго зберігати військову та державну таємницю;
- бути чесним і правдивим;

- берегти довірену зброю, військову техніку, військове та громадське майно;
- виявляти повагу до командирів (начальникам) і старших;
- дотримуватися правил військової ввічливості і віддання честі;
- не допускати самому й утримувати інших від порушень громадського порядку;
- допомагати командирю (начальнику) у встановленні військової дисципліни і порядку.

Принцип гласності в діяльності Збройних сил України і збереження державної та військової таємниці. Загальні питання навчально-бойової діяльності армії та флоту мають висвітлюватися в засобах масової інформації. Такими питаннями, відповідно до міжнародних угод, вважаються: попередження населення країни, світової громадськості про військові навчання і маневри, повідомлення про зміни у військовому керівництві та ін. Але гласність не є підставою для розголошення державної та військової таємниці, не повинна призводити до зниження національної безпеки держави. Розголошення інформації щодо державних та військових таємниць тягне за собою юридичну відповідальність.

Принцип позапартійності. Цей принцип був вперше втілений у концепції національних Збройних сил України. Він означає, що військовослужбовці не можуть бути членами політичних партій, організацій, рухів. Армія і флот перебувають поза політикою і виконують свої функції відповідно до законів України.

Принцип гарантованої соціально-правового захисту військовослужбовців означає, що їм гарантуються права, свободи, соціальний захист, а також у разі необхідності – правовий захист з боку держави, згідно з чинним законодавством.

Відповідно до ст. 3У «Про Збройні Сили України» правовою основою діяльності ЗСУ є Конституція України, 3У «Про Збройні Сили України», Закон України «Про оборону України», статuti Збройних Сил України, інші закони України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, міжнародні договори України, що регулюють відносини в оборонній сфері.

Основними документами, покликаними регулювати процес військового будівництва в Україні нині є Конституція і Воєнна доктрина.

Важливим засадами діяльності Збройних Сил, закріпленими в Конституції України є:

- конституційний порядок «затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Збройних Сил України» (п. 22 ст.85, п. 17 ч. 1 ст. 92);

- порядок «схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України» (п.23 ст. 85; п. 2 ч. 2 ст. 92);

- конституційні повноваження Президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України та Голови Ради національної безпеки і оборони України (п. 17-19 ст. 106);

- призначення, функції та структуру Ради національної безпеки і оборони України (ст. 107);

- обов'язок усіх громадян України по «захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України» та порядок проходження військової служби (ст. 65).

Цікаво, що відповідно до Конституції «на території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом. На території України не допускається розташування іноземних військових баз». Водночас у розділі XV «Перехідні положення» Конституції зазначається: «Використання існуючих військових баз на території України для тимчасового перебування іноземних військових формувань можливе на умовах оренди в порядку, визначеному міжнародними договорами України, ратифікованими Верховною Радою України».

У Воєнній доктрині проголошується її оборонний характер: «Україна виходить з того, що вона не є потенційним противником жодної конкретної держави». Воєнна безпека доктриною розглядається як «стан воєнної

захищеності національних інтересів в умовах потенційної та реальної воєнної загрози». Воєнна доктрина України є складовою частиною концепції національної безпеки і становить сукупність затверджених Верховною Радою України основоположних настанов і принципів щодо організації та забезпечення безпеки особи, народу і держави шляхом політичних, дипломатичних, економічних та воєнних заходів. Згідно з доктриною, «здійснюючи свій зовнішньополітичний і воєнно-політичний курс згідно з національними інтересами, Україна: не висуває територіальних претензій до інших держав і не визнає жодних територіальних претензій до себе; суворо дотримує принципу недоторканності існуючих державних кордонів; поважає державний суверенітет та політичну незалежність інших держав і визнає за ними право на вирішення всіх питань своєї національної безпеки відповідно до своїх інтересів без нанесення шкоди безпеці інших держав; сприяє паритетному і збалансованому скороченню всіх видів збройних сил і озброєнь у регіоні та у світі виходячи з умов забезпечення оборонної достатності кожної держави; обстоює вирішення всіх міждержавних суперечностей тільки політичними та іншими прийнятими згідно з нормами міжнародного права засобами і шляхом прийняття всіма державами зобов'язань про взаємний ненапад; будує свої відносини з іншими державами незалежно від їх суспільно-політичного ладу та воєнно-політичної орієнтації на взаємному врахуванні всіх питань національної безпеки сторін; забороняє застосовувати власні Збройні Сили для розв'язання політичних завдань на своїй території; виступає проти розміщення іноземних військ на своїй території та на територіях інших держав без їх на те згоди; виключає своє одностороннє повне роззброєння. Україна виступає за створення всеохоплюючих систем універсальної та загальноєвропейської безпеки і вважає участь у них важливим компонентом своєї національної безпеки». Згідно з доктриною, «своїм потенційним противником Україна вважатиме державу, послідовна політика якої становить воєнну небезпеку для України, веде до втручання у внутрішні справи України, зазіхання на її територіальну цілісність та національні інтереси». Також відзначається, що Україна «засуджує війну як знаряддя національної політики,

додержується принципу незастосування сили та загрози силою і прагне вирішувати всі міжнародні спори та конфлікти виключно політичними методами. Поважаючи право на свободу суспільно-політичного вибору кожною державою, Україна виключає воєнне втручання у її внутрішні справи». Головною метою України у можливій війні проголошується «відбиття збройної агресії, захист державного суверенітету, політичної незалежності, територіальної цілісності та якнайшвидшому припиненні політичними і дипломатичними засобами воєнних дій». Україна «застосовує свої Збройні Сили виключно у випадках збройної агресії проти неї та посягань на її територіальну цілісність, недоторканність державних кордонів або при виконанні своїх міжнародних зобов'язань». Ще у доктрині 1993 р. проголошувалися й наступні принципи: «виходячи з катастрофічних наслідків для всього людства ядерної війни, Україна вважає застосування ядерної зброї неприпустимим. Україна у своїй зовнішньополітичній діяльності активно виступає за загальне ядерне роззброєння. Ставши в силу історичних обставин власником ядерної зброї, успадкованої нею від колишнього СРСР, Україна ніколи не санкціонує її застосування, виключає з арсеналу своєї зовнішньої політики загрозу використання ядерної зброї. Україна має намір в майбутньому стати без'ядерною державою. Україна пов'язує скорочення та знищення ядерної зброї, яка розташована на її території, з адекватними діями інших ядерних держав та наданням ними і світовим співтовариством надійних гарантій її безпеки. Україна виступає проти розповсюдження технологій виробництва ядерної, хімічної та біологічної (бактеріологічної) зброї».

Основними завданнями забезпечення воєнної безпеки доктрина називає: «у мирний час – прогнозування мети і характеру можливої війни для її запобігання, будівництво власних Збройних Сил у межах взятих на себе міжнародних зобов'язань, створення і підтримання воєнного потенціалу на рівні, достатньому для стримування збройної агресії, забезпечення недоторканності державних кордонів у повітрі, на суші і морі, припинення можливих провокацій та посягань на суверенітет країни, підтримання постійної готовності Збройних Сил до відбиття можливої агресії з боку будь-якої держави (коаліції держав) із повітряно-

космічного простору, суші або моря; у воєнний час – мобілізація всіх матеріальних та людських ресурсів країни для відбиття збройної агресії, завдання поразки агресору, позбавлення його можливості продовжувати війну та припинення воєнних дій за умов, вигідних для України. Воєнна безпека України досягається за рахунок: єдиних політико-дипломатичних зусиль, спрямованих на зниження рівня воєнного протистояння; створення зон, вільних від зброї масового ураження, регіональних систем безпеки; активних колективних акцій для вирішення конфліктів, що виникають; наявності військ постійної готовності та резервів, які за своєю чисельністю, оснащенням, бойовою злагодженістю і ступенем розгорнутості забезпечували б відбиття агресії; відмобілізування і стратегічного розгортання всіх видів Збройних Сил та організованого вступу держави у війну; здатності вести воєнні дії на суші, морі, у близькому космосі та повітрі; забезпечення високого рівня морально-психологічної і професійної підготовки особового складу до виконання завдань збройної боротьби за будь-яких умов бойової обстановки; оснащення Збройних Сил новітніми засобами збройної боротьби; готовності виділити відповідні військові контингенти до складу військ ООН для проведення згідно з рішенням Ради Безпеки воєнних дій з метою припинення агресивних дій окремих держав або груп держав, а також підтримання миру і безпеки в різних регіонах».

Важливою ланкою правової бази національної безпеки є Закон України «Про основи національної безпеки України» [30], який визначає: загальні положення та принципи забезпечення національної безпеки; національні інтереси України; загрози національній безпеці України; основні напрями державної політики з питань національної безпеки; основи будівництва та функціонування системи забезпечення національної безпеки України. Разом з тим у Законі не розкриваються конкретні механізми забезпечення національної безпеки. Зокрема, в ньому не визначено систему державно-політичного керівництва обороною держави. Наведене в Законі поняття «Воєнна організація держави» є простим переліком існуючих військових формувань.

Закон України «Про Збройні Сили України» визначає функції, склад Збройних Сил, правові основи їх реалізації, діяльності, дислокації, керівництва і управління ними [34].

Важливим системостворюючим документом повинна бути Стратегія національної безпеки України. Перша Стратегія затверджена Указом Президента України від 12 лютого 2007 року, нова редакція прийнята 26.05.2015 року. Проте наявність кількох центрів прийняття рішень у сфері зовнішньої політики та національної безпеки вносить певні проблеми впровадження концептуального документа в життя. У Стратегії визначено, що подальший розвиток і захист найвагоміших здобутків України потребує чіткої визначеності держави у стратегічних пріоритетах та цілях, які мають відповідати викликам і загрозам XXI століття, її взаємодії із сучасними системами міжнародної і регіональної безпеки [91].

Власне кажучи, оборона держави є завданням не лише Збройних Сил, але й усіх інших військових формувань, які входять до складу Воєнної організації держави. Було проведено також і внутрішнє унормування діяльності ЗСУ. 24 березня 1999 р. Верховною Радою України затверджено законами України військові статuti Збройних Сил України. Президентом України у 1997 р. було затверджено положення про Міністерство оборони України і Генеральний штаб Збройних Сил України. З появою цього документу було прискорено процес щодо розподілу функцій та завдань зазначених органів управління. У 1997 р. Президентом України затверджено Стратегічне рішення на застосування Збройних Сил України. Фактично, це було враховано більш у Положенні про Генеральний штаб Збройних Сил України, але якщо п. 1 Положення визначав Генштаб як окрему складову Міноборони, то його функції і завдання повинні мати певне відображення у функціях і завданнях Міноборони. Проте Положення про Міністерство оборони України визначених функцій та повноважень Міноборони стосовно інших, крім Збройних Сил, військових формувань чіткого визначення не мали. Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України про затвердження Положення про Міністерство оборони України від 3 серпня 2006

року № 1080 на Міноборони додатково покладені лише завдання стосовно постачання матеріальних ресурсів та забезпечення переведення на штати воєнного часу інших військових формувань [89].

За підсумками аналізування законодавства, що регламентує функціонування ЗСУ було встановлено, що у ньому не розкриваються конкретні механізми забезпечення національної безпеки. Зокрема, в ньому не визначено систему державно-політичного керівництва обороною держави. Поняття «Воєнна організація держави» є простим переліком існуючих військових формувань. У той самий час тлумачення терміна «організація» передбачає наявність функції управління, а також елементу, який об'єднує ці формування, спрямовує їх підготовку, діяльність в умовах мирного та воєнного часу. Проте такого елементу у визначенні поняття «Воєнна організація держави» не передбачено.

Підсумовуючи, варто зауважити, що, по-перше, військово-правова реформа безпосередньо пов'язана із змінами в суспільстві; по-друге, завдання, які будуть виконуватись Збройними Силами надалі змінюватимуться, впливаючи з потреб оборони України від зовнішньої агресії; по-третє, у зв'язку із актуальністю проблеми ефективності фінансування ЗСУ доцільно і необхідно переглянути питання структури даної організації, пріоритетних напрямів витрачання коштів та подолання корупції.

1.3. Теоретичні основи фінансування Збройних Сил України

В економіці Збройних Сил України діють ті ж економічні закони, що в економіці народного господарства в цілому. Разом з тим економіка Збройних Сил України має свої суттєві особливості, що впливають на характер дії економічних законів між суб'єктами виробничих відносин в збройних силах, тому що мова тут іде про військовослужбовців.

Економіці збройних сил властиві об'єктивні закони, які відображають певний рівень розвитку економіки й воєнної справи, їх діалектику, зумовлену цим

рівнем, взаємозв'язки воєнного виробництва та воєнного споживання, поточного воєнного виробництва й резервів, співвідношення різних ланок економіки, цивільного та воєнного виробництва тощо. Властиві економіці збройних сил закони, які можна назвати воєнно-економічними, з'являються на основі економічних законів та законів війни й походять від них подібно до того, як воєнно-економічні відносини походять від виробничих відносин даного суспільства й формуються під впливом політичних і воєнних факторів. Ці закони історично змінні, залежать від розвитку економіки й воєнної справи.

Історія свідчить, що фінансове забезпечення є вирішальним фактором у військовій сфері. Ще італійський історик Н.Макіавеллі писав: “Гроші – нерв війни”. Б. Наполеон також вважав, що для того, щоб мати успіх у воєнній справі треба мати три речі: “по-перше – гроші, по-друге – більше грошей і по-третє – ще більше грошей”. Сучасні економісти також вважають, що роль фінансового забезпечення у воєнній справі дедалі зростатиме [80, с. 23].

Економіка країни істотно впливає на розвиток військової справи в цілому, розміри, структуру та організацію збройних сил, форми і методи забезпечення певного рівня оборони та безпеки, стан і розвиток воєнної майстерності. Економіка збройних сил – відносно самостійна частина воєнної економіки, що визначається особливостями сфери, в межах якої створюється економічний процес. З одного боку економіка збройних сил – це частина структурної організації збройних сил, спеціальний військово-господарський механізм, призначений для економічного забезпечення потреб збройних сил. З іншого боку – це галузь знань, наука, яка вивчає закономірності економічного забезпечення постійної бойової готовності військ. Якщо воєнна економіка вивчає загальні закономірності забезпечення обороноздатності держави та ведення війни, то економіка збройних сил вивчає конкретні закономірності формування і використання продукції воєнного призначення безпосередньо в межах ЗС України, що стосується їх функцій та завдань.

Господарський механізм економіки збройних сил, як складової національної економіки, це - спосіб організації економічних відносин

і відповідних функціональних і організаційних структур, форм і методів діяльності [17].

Економічні відносини всередині збройних сил пов'язані головним чином із споживанням кінцевої військової продукції та послуг і використанням матеріальних, фінансових і трудових (людських) ресурсів, які виділяються державою.

За функціональними ознаками у структурі економіки збройних сил можна виділити три сектори: споживчий, виробничий та забезпечувальний. Кожен з них має своє призначення і свою власну функціональну підструктуру. Разом з цим, усі сектори тісно економічно взаємопов'язані.

Центральне місце у функціональній структурі економіки збройних сил займає споживчий сектор, два інших призначені для забезпечення його діяльності. Пріоритетне становище цього сектору обумовлене тим, що прямо в ньому здійснюється економічне забезпечення боєздатності і функціонування збройних сил.

Проблема фінансування є особливо важливою для нашої держави, яка розбудовує армію нового зразка. Використання фінансів збройними силами безпосередньо пов'язане з виконанням державою однієї із найважливіших своїх функцій – захистом Батьківщини. Головна мета перспективного обриса ЗСУ до 2025р. – оснастити їх сучасним ОВТ, підвищити рівень підготовки військ (сил) на професійній основі [1]. В основу забезпечення розвитку ЗСУ покладено показники потреби, необхідної для досягнення визначених можливостей ЗСУ та спроможності держави задовольнити ці потреби.

Фінанси збройних сил – це система військово-економічних відносин, в процесі яких при планомірному розподілі засобів на оборону утворюються і використовуються цільові фонди грошових коштів для забезпечення бойової готовності. Гроші є основна і необхідна умова існування фінансів. Фінанси виступаючи у грошовій формі проявляються у русі грошових коштів при здійсненні фінансового забезпечення військ (сил), як загального так

і спеціального фондів [65]. Під поняттям «фінансування» треба розуміти забезпечення фінансовими ресурсами утримання і розвитку ЗСУ.

У фінансовій системі України поки що немає достатньо наукового обґрунтування такої її складової, як системи військового фінансового забезпечення. Відповідно до “Положення про фінансове господарство військової частини Збройних Сил України” фінансове забезпечення – це система заходів з організації фінансового господарства та здійснення своєчасного і належного забезпечення потреб військової частини в коштах для виконання поставлених завдань. Під військовою частиною маються на увазі також з’єднання, корабель, ВВНЗ, установа та організація ЗСУ.

Із фінансовим забезпеченням ЗСУ нерозривно пов’язані

У фінансовому забезпеченні військової частини застосовуються поняття та економічні категорії, визначені Бюджетним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами, що регулюють бюджетні відносини в Україні.

У Військовій доктрині України від 2015 року, главі VI, визначено, що фінансування потреб оборони держави здійснюється за рахунок і в межах коштів, визначених у законі про Державний бюджет України на відповідний рік. Для досягнення цілей Воєнної доктрини загальний обсяг видатків на оборону має становити не менше трьох відсотків запланованого обсягу валового внутрішнього продукту на відповідний рік. Пріоритетними напрямками фінансування потреб оборони є:

- проведення інтенсивної бойової підготовки військових частин та підрозділів сил оборони;
- реалізація державного оборонного замовлення з урахуванням пріоритетності закупівель та розроблення нових зразків озброєння та військової техніки;
- виконання державних цільових програм реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу, розроблення, освоєння і впровадження нових технологій, створення, розширення номенклатури та обсягів випуску наукоємної конкурентоспроможної продукції в оборонному секторі економіки;

- забезпечення ефективного функціонування розвідувальних органів України; реалізація соціальних і правових гарантій військовослужбовців та членів їх сімей; фінансування заходів стратегічних комунікацій [90].

Фінансування ЗСУ відбувається із загального і спеціального фондів державного бюджету.

Структура фінансів Збройних Сил формується за трьома критеріями: джерелами формування; напрямками бюджетних видатків; напрямками використання бюджетних видатків (рис. 1.4):

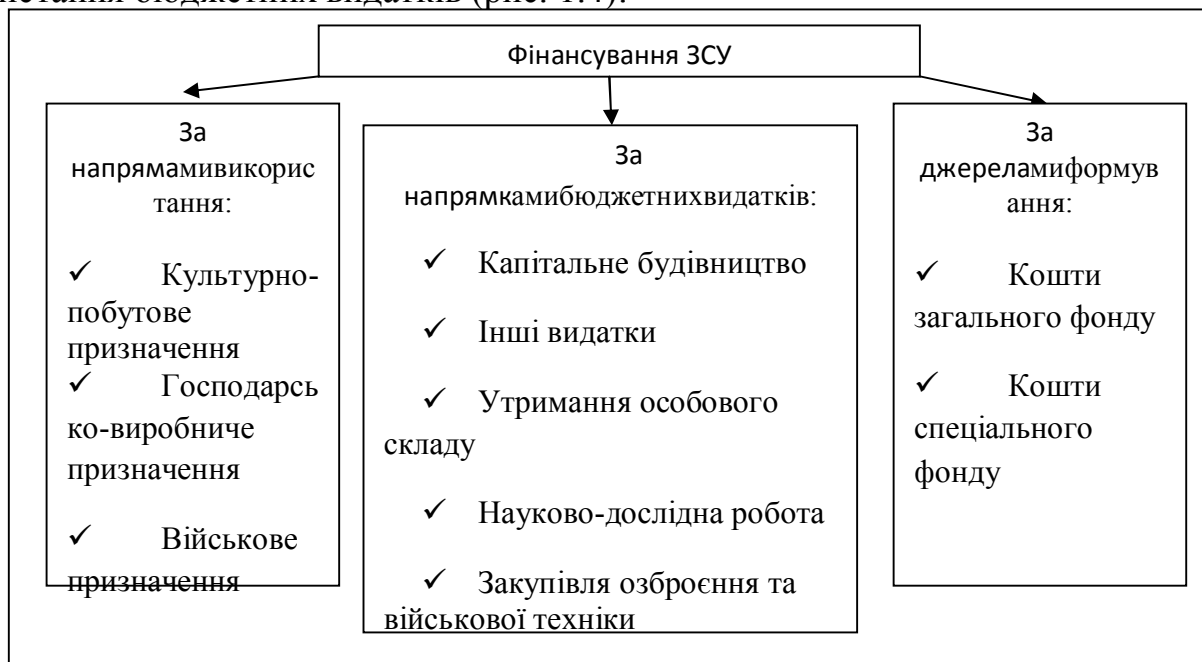

Рис. 1.4. Структура фінансування ЗСУ [80]

Джерелами формування фінансів ЗС України є:

- 1) валовий внутрішній продукт;
- 2) кошти, зароблені у процесі виробничої діяльності військових виробничих підприємств (військово-ремонтних підприємств, будівельно-монтажних організацій, військових сільськогосподарських підприємств);
- 3) грошові надходження від невиробничої та іншої діяльності – кошти від реалізації надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, іншого майна ЗС України;
- 4) кошти за виконані роботи, надані послуги;

5) кошти за надання в оренду основних фондів та іншого майна ЗС України. За рахунок цих коштів здійснюють витрати на потреби оборони відповідно до кошторису Міністерства оборони України;

6) кошти за спільне використання деяких власних об'єктів. Для цього укладають із відповідними структурами спеціальні угоди. За надані послуги взаєморозрахунки проводять на підставі договорів згідно з чинними тарифами або за згодою обох сторін. Зароблені таким чином кошти зараховують до коштів спеціального фонду;

7) у надзвичайних випадках – кредитні кошти. В Україні існує декілька видів кредитів, якими можуть користуватися військові підприємства – банківський, комерційний (товарний), державний, лізинговий та факторинговий.

Фінанси ЗСУ формуються за рахунок доходної частини (яка залежить від розміру величини ВВП) державного бюджету – це кошти загального фонду. Військові фінанси збільшують свій обсяг ще за рахунок грошових надходжень від виробничої (військові ремонтні підприємства, будівельно-монтажні організації та ін.) а також інших видів діяльності (реалізація надлишкового майна та ОВТ, оренда і т. д.). Зароблені таким чином кошти виступають як військові фінанси у вигляді коштів спеціального фонду [14].

Структура фінансів ЗС України за видатками відображена у Державному бюджеті України, як правило, це п'ять напрямків: утримання ЗС України; закупівля озброєння і військової техніки; капітальне будівництво; науково-дослідні роботи; інші видатки.

Фінанси ЗС України за напрямками використання грошових ресурсів виділяють: фінанси військового призначення – для придбання озброєння і військової техніки, виконання військово-дослідних робіт, утримання ЗС України; фінанси господарського, виробничого і культурно-побутового призначення – для придбання засобів виробництва ремонтних підприємств, будівельно-монтажних організацій і сільськогосподарських підприємств, утримання культурно-освітніх організацій, дитячих установ (дитячих садків і ясел), капітального будівництва житлового фонду тощо [29, с. 186].

Сучасна структура фінансового забезпечення досить різноманітна та відображає такі категорії, як джерела формування коштів на основі напрямків бюджетних видатків Міністерства оборони України, їх призначення та використання.

Фінансове забезпечення ЗСУ залежить від стану економіки держави. В процесі складання та використання кошторису доходів та видатків Міністерства оборони формуються та використовуються грошові фонди для оплати ОБТ, їх утримання і експлуатації у військах, організацію бойової підготовки. Окремі елементи фінансового забезпечення військ складають державну таємницю, виходячи з того, що фінансово-економічна система ЗСУ має ряд особливостей порівняно з діяльністю фінансово-економічної системи країни.

Аналізуючи особливості фінансово-економічної системи ЗСУ потрібно зазначити, що вона спрямована на формування і розподіл специфічних грошових фондів, для задоволення потреб військ, що складає основу фінансового забезпечення ЗСУ. Фінансування конкретних заходів військ здійснюється за суворо цільовим призначенням, які відображені у бюджетній, програмній, економічній класифікації витрат.

Військове фінансове забезпечення можна класифікувати у певні групи фінансово-економічних відносин, що застосовується в економіці оборони за наступними структурними ланками:

- планово-фінансовими органами по формуванню грошових фондів;
- вищестоящим та нижчестоящим розпорядниками коштів як продовження розподільчого оборонного бюджетного процесу;
- органами, які забезпечують в військовій економіці внутрішньо-господарську діяльність [19, с. 204].

Різноманітність фінансово-економічних відносин має вираження у формуванні і використанні коштів для забезпечення армії: бойової готовності; виробничої сфери економіки; установ охорони здоров'я й освіти, зв'язку, транспорту, будівництва; валютних витрат військ, що тимчасово знаходяться на іноземній території.

Фінансові відносини в ЗСУ регулюється урядом держави. Контроль за всіма надходженнями та видатками в структурі державної виконавчої влади здійснює Державна Казначейська служба України, яке одночасно виконує роль “касира” та “головного бухгалтера” держави.

Виділення державою фінансових ресурсів на оборону країни відповідає інтересам усього суспільства, усіх робітників і службовців, тому що будівництво самостійної незалежної держави можливе лише у разі надійної його обороноздатності, гарантом якої є Збройні Сили, їх бойова готовність і бойова міць.

Військові частини та установи Міністерства оборони (крім госпрозрахункових промислових підприємств та будівельних організацій) утримуються за рахунок коштів Державного бюджету, тобто вони є бюджетними організаціями і фінансуються в кошторисно-бюджетному порядку.

Суми, призначені за затвердженим бюджетом на фінансування окремих видів витрат, називаються бюджетними призначеннями. Призначені бюджетні кошти показують, скільки їх має право отримати організація, що фінансується з бюджету, на витрати, вказані та затверджені у її кошторисі.

Класифікація коштів, які обертаються в військових частинах, установах, організаціях Міністерства оборони України, може бути представлена у такому вигляді:

Таблиця 2.1

Структура коштів військової частини [81, с. 28]

Кошти військової частини		
Загальний фонд Державного бюджету		Спеціальний фонд Державного бюджету
Кошти за кошторисом МО України	Кошти місцевих бюджетів	Кошти спеціального фонду військової частини: – плата за послуги, що надаються бюджетними установами – інші джерела власних надходжень бюджетних установ – інші надходження спеціального фонду бюджетних установ

Такий поділ коштів необхідний для організації фінансового планування, фінансування, обліку видатків, що здійснюються, та надання звітності по виконанню кошторису Міністерства оборони України.

Видатки військової частини на утримання особового складу фінансуються Департаментом фінансів МО України. За Департаментом фінансів МО України (код 2300) закріплені бюджетні статті:

1. Грошове забезпечення військовослужбовців.
2. Заробітна плата штатних робітників і службовців.
3. Службові відрядження.
8. Загальногосподарські витрати.
51. Безоплатна фінансова допомога.
54. Нагородний фонд.
55. Одноразова грошова допомога військовослужбовцям, штатним працівникам і службовцям [61].

Фінансове забезпечення військових частин виконують у такому порядку: Міністерство фінансів України надає кошти Міністерству оборони на рахунки Департаменту фінансів МО України, який згідно із затвердженням Міністром оборони розподілом асигнувань переказує бюджетні кошти оперативним командуванням, видам ЗС, обласним військовим комісаріатам, військам центрального підпорядкування на їхні рахунки у відділеннях Державного казначейства. Фінансові органи, згідно з розподілом асигнувань, затвердженням командувачем військ оперативного командування, командувачами видів ЗС, переказують кошти військам, що входять до складу певного оперативного командування, виду ЗСУ.

Призначеними бюджетними коштами розпоряджаються посадові особи, які називаються розпорядниками бюджетних коштів.

Розпорядниками коштів державного бюджету є керівники міністерств, відомств та установ, яким надано право розпоряджатися бюджетними асигнуваннями, виділеними на відповідні заходи.

Фінансування в ЗСУ здійснюється шляхом призначення і переказу асигнувань вищим за підлеглистю розпорядником коштів нижчому і надання коштів військовим частинам.

Виходячи з існуючої схеми фінансування і в залежності від обсягів наданих прав, розпорядники бюджетних коштів за кошторисом Міністерства оборони України розрізняються за ступенями:

- головний розпорядник коштів;
- розпорядники коштів другого ступеня;
- розпорядники коштів третього ступеня.

Головним розпорядником коштів є Міністроборони України.

Розпорядниками коштів другого ступеня є: начальник Генерального штабу – Головнокомандувач ЗСУ, командувачі видів (сил) ЗСУ, командири корпусів (повітряних командувань), начальники КЕУ.

Розпорядниками коштів третього ступеня є: командувачі військ оперативних командувань, командири в/ч, військові комісари АРК, військкоматів.

Розпорядники коштів всіх ступенів здійснюють свої права та повноваження по розпорядженню коштами через відповідні фінансові органи.

Міністерство фінансів України надає кошти Міністерству оборони із зарахуванням їх на рахунки Департаменту фінансів МО України, відкриті в системі органів Державного казначейства України.

Департамент фінансів МО України згідно із затвердженими Міністром оборони розподілами виділених бюджетних асигнувань переказує бюджетні кошти розпорядникам другого ступеня і військам центрального підпорядкування (розпорядникам третього ступеня) на рахунки, відкриті їм в органах Державного казначейства (додаток 3).

Фінансові органи розпорядників другого ступеня згідно до затверджених розподілів виділених бюджетних асигнувань переказують кошти військам (розпорядникам третього ступеня), що організаційно підпорядковані даному розпоряднику другого ступеня.

Таким чином, фінансування ЗСУ здійснюється зверху вниз, як правило, за принципом підлеглості, який полягає у розподіленні конкретних витрат за відповідними розпорядниками бюджетних коштів, що призводить до більш раціонального та економного їх витрачання.

Вищі за підлеглистю розпорядники коштів несуть відповідальність за повне і своєчасне забезпечення коштами потреб військ згідно встановлених норм та затверджених асигнувань, за законне, доцільне, економне використання всіх асигнувань, які надходять в їх розпорядження, за здійснення фінансового контролю та за дотримання фінансової і штатної дисципліни.

Розпорядники коштів всіх ступенів зобов'язані вживатизаходів щодо покращення фінансово-господарських справ в підлеглих їм військах на основі глибокого аналізу виробничо-господарської діяльності, забезпечення економності та доцільності витрат коштів та матеріальних цінностей, мобілізації внутрішніх ресурсів, а також покращання ревізійної та господарської діяльності.

Вищі за підлеглистю розпорядники бюджетних коштів у розрізі фінансово-господарської діяльності наділені відповідними повноваженнями, мають певні обов'язки, а також права.

Міністр оборони України як Головний розпорядник коштів Державного бюджету:

- отримує бюджетні призначення шляхом їх затвердження у Законі України “Про Державний бюджет України” і доводить до розпорядників нижчого рівня, одержувачів та Державного казначейства України відомості про обсяги асигнувань у встановленому порядку;

- несе відповідальність за обґрунтованість планування видатків і ефективність використання коштів розпорядниками нижчого рівня та одержувачами;

- затверджує кошториси розпорядників нижчого рівня;

- встановлює форми звітності для одержувачів про використання коштів і має право перевіряти діяльність одержувачів, пов'язану з використанням коштів державного бюджету;

– отримує звіти про використання коштів від розпорядників нижчого рівня та одержувачів і аналізує ефективність використання ними бюджетних коштів.

Як вже зазначалося вище, розпорядники коштів за кошторисом МО України свої права та обов'язки у сфері фінансового забезпечення здійснюють через відповідні фінансові органи.

Фінансовим органом Головного розпорядника коштів є Департамент фінансів МО України, який в системі МО є вищим фінансовим органом. Директор ДФ підпорядкований безпосередньо Міністру оборони України.

Департамент фінансів МО України:

– здійснює керівництво фінансово-економічною службою та внутрішньовідомчий (попередній та поточний) фінансовий контроль в МО України;

– складає кошторис Міністерства оборони України і доповідає його Міністру оборони, а також організовує і контролює його виконання;

– призначає та переказує кошти фінансовим органам розпорядників коштів другого ступеня;

– розробляє проекти положень та інструкцій по фінансовому органу; здійснює тарифікацію штатів;

– здійснює контроль за цінами і виконує оплату поставок озброєння, техніки і військового майна;

– організовує облік і звітність в системі фінансових органів Міністерства оборони, забезпечує підготовку офіцерів фінансового органу кадру і запасу;

– здійснює керівництво і контроль в галузі пенсійного забезпечення генералів, офіцерів, прапорщиків, військовослужбовців за контрактом та членів їх родин.

Розпорядник коштів державного бюджету другогоступеня у своїй діяльності підпорядкований відповідному головному розпоряднику і координує свою діяльність через нього.

Розпорядники коштів державного бюджету другого ступеня:

- отримують від головного розпорядника відомості про обсяги асигнувань, у встановленому порядку складають кошториси установи (організації), подають їх на затвердження головному розпоряднику;
- подають звіт про використання коштів головному розпоряднику та органу Державного казначейства;
- розглядають доповіді про стан фінансового господарства;
- розглядають та затверджують річні плани документальних ревізій;
- видають інспекторські свідоцтва на списання за рахунок держави передчасно зношених та втрачених матеріальних цінностей та коштів;
- затверджують річні учбові плани спеціальної підготовки з особовим складом фінансового органу.

Фінансовими органами розпорядників коштів другого ступеня за кошторисом МО України є фінансово-економічні управління видів Збройних Сил, оперативних командувань, відділи фінансового та соціального забезпечення обласних військових комісаріатів. Начальники даних фінансових органів підпорядковуються, відповідно, командувачам видів ЗСУ, командувачам військами оперативних командувань, обласним військовим комісарам, а з питань спеціальної фінансової роботи, крім того, - директору ДФ МО України.

На фінансові органи розпорядників коштів другого ступеня покладена організація фінансового органу, своєчасне і повне забезпечення потреб військ і районних комісаріатів в коштах, здійснення контролю за фінансовою діяльністю підпорядкованих військових структур, що фінансуються ним.

Фінансово-економічні управління оперативних командувань, видів Збройних Сил, відділи фінансового та соціального забезпечення обласних і міських військових комісаріатів розглядають заявки та кошториси забезпечуючих служб, військових частин, районних військових комісаріатів, складають проекти річних кошторисів, планів фінансування, згідно з затвердженими призначеннями переказують кошти підпорядкованим військовим частинам, перевіряють та аналізують їх фінансово-планові документи, звітність.

Начальникам фінансових органів розпорядників коштів другого ступеня надане право давати забезпечуючим управлінням, службам, військовим частинам, районним військовим комісаріатам вказівки та роз'яснення з фінансових питань згідно діючих керівних документів, а також призупиняти фінансування військових частин, районних військових комісаріатів, які вчасно не надали встановленої звітності з обов'язковою доповіддю про це розпоряднику коштів. Начальники цих фінансових органів також мають право видавати дозволи на відкриття рахунків військовим частинам в органах Державного казначейства України.

Розпорядники коштів третього ступеня(командири військових частин та їх рівні) виконують свої обов'язки по фінансовому господарству у відповідності до Положення.

Фінансовими органами розпорядників коштів третього ступеня є фінансові органи військових частин.

Фінансування в ЗС України здійснюється шляхом призначення і переказу асигнувань вищестоящим розпорядником коштів нижчестоящому і надання грошових коштів військовим частинам.

Таким чином, фінансування ЗС України здійснюється зверху вниз за принципом централізованого забезпечення.

До складу керівних органів Міністерства оборони України входять відповідні Департаменти. Більшість з них згідно зі своїми функціями займаються забезпеченням військ озброєнням, технікою, військовим майном, паливом, продовольством тощо. У зв'язку з цим, вони називаються забезпечувальними Департаментами (фінансовими органами)Міністерства оборони України.

Всі Департаменти МО України, у віданні яких знаходяться кошти за кошторисом МО України, мають свої фінансові органи. Штатна структура фінансових органів Департаментів залежить від напрямів та обсягу виконуваної ними роботи. По коштах, що знаходяться у віданні Департаментів, їх фінансові

органи повинні представляти встановлену звітність Департаменту фінансів МО України.

Крім того, в обов'язки фінансових органів забезпечуючих Департаментів входить керівництво і контроль за фінансово-господарською діяльністю підпорядкованих їм закладів, установ, промислових підприємств, а також контроль за використанням коштів у військах за кошторисними підрозділами, що знаходяться у віданні цих Департаментів.

В складі забезпечуючих управлінь (відділів) оперативних командувань, видів Збройних Сил також є фінансові органи.

В деяких управліннях і відділах фінансові органи по структурі можуть бути представлені бухгалтеріями, а там, де обсяг роботи невеликий, фінансова робота виконується окремими фінансовими працівниками.

Обов'язки фінансових органів цих забезпечуючих управлінь в багатьох випадках аналогічні обов'язкам фінансових органів головних, центральних забезпечуючих управлінь.

Більша частина озброєння, військової техніки та майна надходить до військ від відповідних Департаментів МО України в натуральному вигляді, а інша частина майна і матеріалів заготовляється забезпечуючими управліннями та службами оперативних командувань на місцях. Фінансові органи забезпечуючих управлінь (відділів) приймають участь в укладанні договорів на поставку цього майна, перевіряють та акцептують рахунки постачальників за поставлене майно.

При одержанні річних призначень, що знаходяться у віданні забезпечуючого управління, фінансовий орган визначає суми коштів, які потрібно призначити військовим частинам, що фінансуються безпосередньо фінансово-економічним управлінням оперативного командування.

До функцій забезпечуючих фінансових органів (ЗФО) управлінь (відділів) входить:

– проведення контролю за використанням матеріальних засобів по кошторисним підрозділам, що знаходяться у їх віданні, у військових частинах

виду Збройних Сил, оперативного командування, а також в безпосередньо підпорядкованих закладах і військових частинах;

- фінансування підвідомчих промислових підприємств;
- розгляд промислових фінансових планів, звітів і балансів цих підприємств і складання висновків по ним;
- своєчасне ведення обліку коштів і представлення встановленої звітності;
- підготовка висновків по клопотанням військових частин по видачі інспекторських свідоцтв на списання матеріальних цінностей за рахунок держави.

На забезпечуючі управління та служби і їх фінансові органи покладена також реєстрація штатних розписів на утримання у військових частинах робітників і службовців понад основний штат.

Департаменти Міністерства оборони, забезпечуючі управління і служби оперативних командувань і видів Збройних Сил можуть давати вказівки і роз'яснення про цільове призначення та порядок використання коштів по тим штатним підрозділам, що знаходяться в їх віданні.

Більша частина озброєння, військової техніки та майна надходить до військ (сил) з центральних арсеналів, баз та складів за розпорядженнями від відповідних департаментів (головних управлінь) МО та ГШ ЗС України в натуральному вигляді, а інша частина заготовлюється забезпечувальними управліннями та службами оперативних командувань та видів ЗСУ на місцях. При цьому фінансові органи цих управлінь (відділів) приймають участь в укладанні договорів на поставку цього майна, перевірі та акцептуванні рахунків постачальників за поставлене майно.

Висновок до розділу 1

Фінансування ЗСУ здійснюється зверху вниз, як правило, за принципами підлеглості, який полягає у розподіленні конкретних витрат за відповідними

розпорядниками бюджетних коштів, та централізованого забезпечення, що призводить до більш раціонального та економного витрачання фінансів.

Фінансове господарство військової частини – це сукупність фінансових відносин, що утворюються в результаті проведення військовою частиною заходів із фінансового забезпечення постійної бойової готовності та з контролю за використанням коштів. Основними заходами, які в своїй сукупності складають фінансове господарство військової частини, є планування, отримання, витрачання і облік коштів, складання фінансової звітності, ведення діловодства фінансового органу, здійснення внутрішнього фінансового контролю.

Збройні Сили України отримують все, що необхідно для забезпечення їх життєдіяльності, від держави за рахунок асигнувань, що виділяються Міністерству оборони з Державного бюджету. Витрати на утримання Збройних Сил України здійснюються у відповідності до затверджених кошторисів Міністерства оборони, які є складовою Державного бюджету України.

Частина коштів за кошторисом Міністерства оборони витрачається у центральному апараті МО України на оплату озброєння, техніки, військового майна, продовольства, що спрямовуються до Збройних Сил з різних галузей економіки. В цьому випадку розрахунки здійснюють відповідні департаменти Міністерства оборони через Департамент фінансів МО України. Деякі види майна і продовольства, озброєння військової техніки замовляються і оплачуються забезпечуючими управліннями та службами оперативних командувань, видів Збройних Сил України через їх фінансово-економічні управління.

Озброєння, майно і продовольство, заготовлені та оплачені в центрі або у видах Збройних Сил (оперативних командуваннях), відпускається військам відповідними управліннями та службами забезпечення в натуральному вигляді, без оплати; військові частини в цьому випадку грошових розрахунків за отримане майно не здійснюють.

Фінансове господарство військової частини Збройних Сил України є:

- галуззю військового господарства та тісно пов'язано з галузями економіки країни;
- частиною фінансової системи України, оскільки воно безпосередньо пов'язано з бюджетною системою і іншими фінансовими інститутами країни.

Самостійне фінансове господарство організовується і ведеться у військових частинах, установах (полк, окремих батальйон, окремих дивізіон, окрема рота, військовий склад, госпіталь, навчальний заклад, комісаріат та ін.), в штаті яких передбачений фінансовий орган.

Фінансове господарство у військових частинах організовується і ведеться у відповідності з керівними документами, які регламентують фінансово-господарську діяльність військ.

РОЗДІЛ 2

ПРОБЛЕМАТИКА СУЧАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ БЕЗПЕКИ: АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ЗАГРОЗ

2.1. Система заходів щодо зміцнення вітчизняної обороноздатності

Досвід участі визначених підрозділів Збройних Сил у проведенні антитерористичної операції в окремих районах Донецької та Луганської областей показав обмежені технічні можливості органів військового управління щодо управління військами (силами), низький рівень їх укомплектованості підготовленим особовим складом.

Законодавство у сфері оборони і національної безпеки, зокрема в частині організації і порядку діяльності військових формувань та правоохоронних органів, у 2015 р. зазнало значних позитивних змін.

У 2015 р. за результатами законопроектної та нормотворчої роботи, проведеної в Міністерстві оборони, ухвалено 8 законів України, 15 указів Президента України, 31 постанову і 20 розпоряджень Кабінету Міністрів України, які дали змогу:

- врегулювати правові аспекти у сфері оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності;
- унормувати необхідний в умовах особливого періоду та у разі залучення до проведення АТО рівень соціального захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей;
- уточнити завдання Міністерства оборони, органів військового управління та вдосконалити порядок залучення Збройних Сил до проведення АТО;
- вдосконалити порядок забезпечення потреб Збройних Сил матеріально-технічними засобами, справними зразками озброєння і військової техніки.

Через агресивні дії незаконних збройних формувань окремих районів Донецької та Луганської областей, які призвели до припинення

діяльністю місцевих органів влади, керівництво держави прийняло рішення щодо проведення на цих територіях антитерористичної операції¹⁰ та виконання завдань територіальної оборони.

Для безпосереднього управління силами і засобами, які залучалися до участі у проведенні антитерористичної операції, був створений оперативний штаб на чолі з керівником Антитерористичного центру при Службі безпеки України.

З початком антитерористичної операції від Збройних Сил брали участь близько 1500 військовослужбовців та понад 170 од. озброєння та військової техніки. В основному це були підрозділи високомобільних десантних військ та сил спеціального призначення.

Разом з тим адекватно нарощенню чисельності збройних сил Російської Федерації та незаконних збройних формувань на державному кордоні України та в окремих районах Донецької та Луганської областей, динаміка якого наведена на рис.2.1, зростала чисельність Збройних Сил у районі проведення операції:

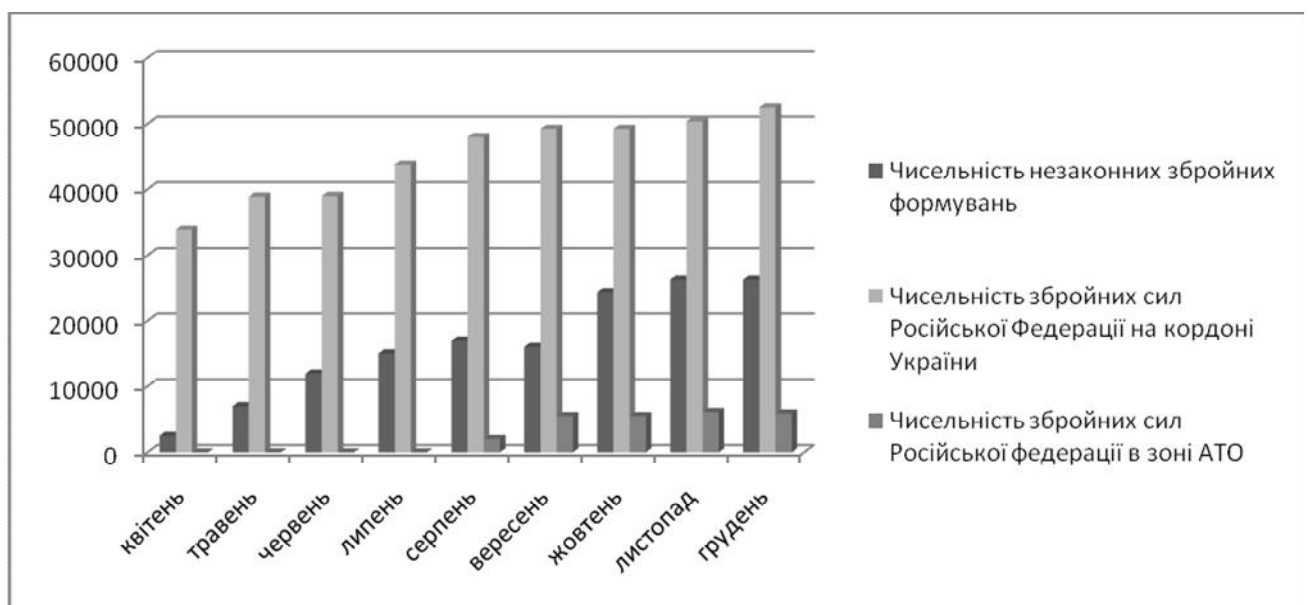

Рис. 2. 1. Динаміка нарощування чисельності збройних сил Російської Федерації та незаконних збройних формувань у 2015 р.

Джерело: складено за: [10]

Протягом 2015 р. проведено три черги часткової мобілізації. У боєздатний стан приведено 159 військових частин Збройних Сил та 39 військових частин (установ) інших військових формувань і правоохоронних органів спеціального призначення. Для доукомплектування визначених військових частин (установ) із запасу призвано близько 110 тис. осіб та майже 6,2 тис. од. транспортних засобів національної економіки України, з них для потреб Збройних Сил – 95,4 тис. військовозобов'язаних та 5,5 одиниць техніки. Оптимізовано систему військових комісаріатів та удосконалено порядок комплектування військовослужбовцями за контрактом, який має три послідовні та взаємопов'язані між собою рівні відбору (районний військовий комісаріат – обласний військовий комісаріат – військова частина). При цьому військові комісаріати здійснювали лише залучення на військову службу, а за якість відбору та прийняття відповідав виключно командир. Здійснено ротацію військових комісарів, які направлялися на посади керівного складу до відмобілізованих військових частин.

Для приведення системи управління військами (силами) відповідно до існуючих викликів і загроз вжито таких заходів:

- створено оперативні штаби міжвидових угруповань військ (сил) для забезпечення участі визначених підрозділів Збройних Сил в антитерористичній операції, розгорнуто підсистему стаціонарних та рухомих пунктів управління військами (силами): допоміжний пункт управління оперативного штабу, пункти управління секторів;
- нарощено стаціонарні мережі дротовими, радіорелейними і тропосферними лініями зв'язку. Розгорнуто засоби радіо- і супутникового зв'язку. Загалом залучено понад 100 вузлів зв'язку, оснащено їх сучасною апаратурою та військовою технікою;
- оснащено цифровими засобами зв'язку стаціонарні інформаційно-телекомунікаційні вузли пунктів управління;
- забезпечено Збройні Сили цифровими короткохвильовими та ультракороткохвильовими радіозасобами, радіорелейними станціями, засобами супутникового і транкінгового зв'язку;

- сформовано єдину телекомунікаційну мережу спеціального призначення, до якої підключено інформаційно-телекомунікаційні вузли усіх рівнів.

Крім того, тривало створення Єдиної автоматизованої системи управління Збройними Силами. Виконано такі роботи:

- впроваджено в Міністерстві оборони та Генеральному штабі систему електронного документообігу;
- створено акредитований центр сертифікації ключів Збройних Сил;
- проведено випробування окремих елементів автоматизованих систем управління тактичної ланки Сухопутних військ, авіацією та протиповітряною обороною держави.

На законодавчому рівні було уточнено умови залучення (використання) сил і засобів Збройних Сил (особовий склад та спеціалісти окремих підрозділів, військових частин, зброя, бойова техніка, спеціальні і транспортні засоби, засоби зв'язку, інші матеріально-технічні засоби) до широкомасштабних, складних антитерористичних операцій у районі їх проведення.

Протягом травня – вересня 2015 р. сили та засоби Збройних Сил, інших військових формувань та правоохоронних органів провели більше 40 операцій, звільнили понад ста населених пунктів Донецької та Луганської областей. Під час проведення антитерористичної операції загинуло 1 373 військовослужбовці, 5419 отримали поранення, близько 300 зникли безвісти, близько 800 знаходилися у полоні [66].

Було враховано негативний досвід перших черг часткової мобілізації з відправлення мобілізаційних ресурсів на поповнення підрозділів та військових частин безпосередньо у район проведення антитерористичної операції, унаслідок чого через невідповідність особового складу, слабку навченість і недостатню психологічну стійкість мало місце дезертирство до 30 % військовозобов'язаних. Надалі, завдяки організації попередньої підготовки призваних за мобілізацією військовослужбовців у навчальних центрах, кількість осіб, які відмовлялися брати участь у проведенні антитерористичної операції, стало менше 1%. Загалом у 2015 р. до Єдиного реєстру досудових розслідувань за фактами ухилення від військової

служби було розпочато кримінальні впровадження відносно 8490 військовослужбовців, з яких, відповідно до статті 407 Кримінального кодексу України “Самовільне залишення військової частини” – відносно 2287 військовослужбовців, відповідно до статті 408 Кримінального кодексу України “Дезертирство” – відносно 4880 військовослужбовців, відповідно до статті 409 Кримінального кодексу України “Ухилення від військової служби шляхом самокаліцтва або іншим способом” – відносно 1323 військовослужбовців [66].

Проте переважна більшість військовослужбовців Збройних Сил виявили особисту мужність і героїзм у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, самовіддане служіння Українському народові. У 2015 р. нагороджено державними нагородами понад 6,5 тис. військовослужбовців.

Завдяки рішучим діям керівництва держави війська (сили) були повністю забезпечені пально-мастильними матеріалами. Передбачений ресурс у розмірі 2,7 млрд. грн це дозволив. Додатково Кабінет Міністрів України з державного резерву надав Міністерству оборони для задоволення потреб Збройних Сил 61,3 тис. тонн пального [68].

Для поліпшення харчування військовослужбовців вжито таких заходів:

- організовано безкоштовне харчування офіцерів органів військового управління на пунктах управління та в польових умовах;
- змінено організаційно-штатну структуру військових частин та введено до їх штатів посад кухарів;
- надано право на харчування особового складу, який безпосередньо бере участь в антитерористичній операції, за загальновійськовою нормою з видачею додаткових продуктів за нормою № 2 (льотна);
- організовано безкоштовне харчування громадян, призваних по мобілізації, з дня прибуття їх до обласного (районного) військового комісаріату [73].

Протягом року речовим майном забезпечено 104,5 тис. військовослужбовців, у тому числі у повному складі польовим обмундируванням нового зразка.

На постачання Збройних Сил за результатами випробувань у бойових умовах були прийняті сучасні індивідуальні засоби захисту (бронежилети нового

зразка, шоломи кулезахисні кевларові) та засоби екіпірування (розвантажувальні системи, наколінники, налокітники, рюкзаки рейдові, окуляри захисні, чоботи гумові, намети, спальні мішки, каремати тощо).

На кінець 2015 р. військовослужбовців, які беруть участь в антитерористичній операції, забезпечено речовим майном на 100%, бронежилетами – 95%, шоломами кулезахисними сталевими – 100%, шоломами кулезахисними кевларовими – 23%.

Головним завданням медичної служби було забезпечення медичних підрозділів військових частин і військово-медичних закладів необхідним обладнанням, медикаментами, перев'язувальними та індивідуальними засобами медичного захисту, спроможності здійснювати евакуацію поранених о сіб з поля бою.

Основними проблемами медичного забезпечення військ (сил) у районі проведення антитерористичної операції були відсутність стаціонарних військово-медичних закладів, відірваність та ізольованість військових підрозділів, які виконують бойові завдання, від основних сил. Це зумовило необхідність наближення медичної допомоги до районів бойових дій та залучення до евакуації поранених авіаційного транспорту. Лікування військовослужбовців було організовано у найближчих військових або цивільних лікувально-профілактичних закладах, у яких за погодженням з Міністерством охорони здоров'я передбачено 30 % ліжкового фонду для потреб Збройних Сил. Для екстреної евакуації використовували вертольоти Мі-8 та літак Ан-26 “ВІТА”, якими із зони бойових дій було переміщено до 90% поранених.

Для надання кваліфікованої медичної допомоги у районах проведення антитерористичної операції підготовлено 31 мобільну медичну бригаду та розгорнуто два військові мобільні госпіталі. Крім того, два військові мобільні госпіталі знаходилися у резерві. Загалом кваліфікована та спеціалізована медична допомога надавалася у 23 військових лікувальних закладах із загальною місткістю 5830 ліжок.

Проведеними заходами вдалося розв'язати основні проблеми медичного забезпечення підрозділів, військових частин і з'єднань, які беруть участь у проведенні антитерористичної операції.

Одним з таких напрямків є фінансування видатків на оборону. Найважливішими видатками, які здійснюються з державного бюджету на оборону, є:

- закупівля озброєння, літаків, кораблів, бронетанкової техніки, артилерійської зброї, мінометів, стрілецької зброї, боєприпасів, автомобільної, інженерної техніки та інших видів озброєння і техніки, продовольства, 26 пального, мастильних матеріалів, речового майна та інших матеріальних цінностей, необхідних для постійної бойової готовності військ;
- фінансування капітального будівництва і будівництва житла для військовослужбовців;
- забезпечення бойової, гуманітарної підготовки та господарсько-побутового устрою військових частин;
- виплата грошового забезпечення військовослужбовцям і заробітної плати робітникам і службовцям Міністерства оборони;
- участь у міжнародних миротворчих операціях.

У 2015 р. пріоритетними напрямками підготовки військ (сил) були:

- злагодження оперативного складу штабів, забезпечення їх спроможності;
- оперативно планувати застосування та якісно управляти угрупованнями військ (сил) під час ведення операцій (бойових дій) у взаємодії з іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами;
- підтримання готовності визначених військових частин і підрозділів до виконання конкретних завдань у районах бойового призначення, набуття (вдосконалення) практичних навичок особового складу щодо підготовки озброєння і військової техніки до бойового застосування, проведення йогоремонту в польових умовах, інженерного обладнання позицій, обладнання блокпостів, здійснення бойової охорони та оборони базових таборів;

- відновлення навченості підрозділів після часткової втрати боєздатності та проведення їх ротації в районах ведення бойових дій, забезпечення здатності військових частин Сил резерву щодо відмобілізування у визначені терміни та набуття ними необхідних бойових спроможностей;
- забезпечення визначеного рівня готовності підрозділів, які несуть бойове чергування з протиповітряної оборони важливих державних об'єктів;
- відновлення (підтримання) вишколу льотного складу авіаційних частин.

Одним з найважливіших позитивних наслідків 2015р. стало усвідомлення владою необхідності зміцнення безпеки і оборони. Державним бюджетом на 2016 р. було передбачено понад 80 млрд. грн. (5% ВВП) на забезпечення функціонування та розвитку сектору безпеки і оборони, в т.ч. 40,2 млрд. грн. – на оборону. Водночас, досі не започатковано системний процес формування державної політики в цій сфері. Наразі відбувається активна підготовка відомчих доктрин, концепцій, програм, а також впровадження окремих рішень реформаторського характеру. Однак, реалізація подібних ініціатив до завершення Комплексного огляду сектору безпеки і оборони (КОСБО), проведення якого передбачено кількома рішеннями РНБО10, може не лише суттєво знизити ефективність запланованих реформ, але й зруйнувати вертикальні та горизонтальні зв'язки в секторі безпеки.

Чи не найбільша увага в державі та суспільстві приділяється реформі МВС. Керівництвом відомства за активної участі неурядових експертів підготовлені Стратегія розвитку органів внутрішніх справ України та Концепція першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ¹¹, розпочаті пілотні проекти реформування у Львівській і Хмельницькій областях, м. Києві. Лейтмотивом реформ є пошук балансу між демілітаризацією і зміцненням силової складової (Національна гвардія), децентралізацією і збереженням вертикалі управління. Але, з огляду на зазначену вище проблему відсутності комплексного підходу до реформування в масштабах держави, а також на особливу роль МВС у функціонуванні держави, такі реформи матимуть, у кращому разі, фрагментарний характер та обмежені позитивні результати.

Україні наразі надається значна міжнародна допомога в реформуванні сектору безпеки і оборони¹². За певних позитивних змін в ефективному використанні міжнародних радників (спрощення доступу до адміністративних приміщень), залишається актуальною проблема загальної координації взаємодії міжнародних донорів з урядовими структурами.

Найсуттєвішою проблемою для функціонування і розвитку збройних сил будь-якої країни є економічне забезпечення.

2.2.Сучасний стан та дисбалансвійськової безпеки України

За роки незалежності України хоча й відбулися значні економічні перетворення, проте не сформована адекватна сучасним вимогам фінансова система, складовою якої, безумовно, є фінансове забезпечення армії. Нинішній механізм фінансового забезпечення збройних сил має суттєві недоліки і не може повністю забезпечити їхнє реформування та розвиток. Можемо констатувати, що на сьогодні не сформовано системного підходу до фінансового забезпечення військ, включення його до загальнодержавного процесу ринкових перетворень.

Дослідження фінансового забезпечення армії, яке посідає одне з чільних місць у фінансовій системі держави і бере участь у суспільному відтворенні, має важливе значення в умовах економічних перетворень в Україні з упровадженням казначейського обслуговування, бюджетної класифікації і бухгалтерського обліку та суттєвих змін у механізмі фінансового забезпечення військ. При цьому потрібно підкреслити, що він не спростився, а навпаки, ускладнився.

Низка проблемних питань фінансового забезпечення збройних сил потребує подальшого дослідження. Сьогодні постала необхідність більш повного розкриття сутності і значення фінансового забезпечення армії, чіткого визначення її ролі і функцій, глибокого аналізу зарубіжного досвіду фінансового забезпечення армії, що особливо важливо в умовах використання внутрішніх джерел фінансування, а

також визначення шляхів виходу Збройних Сил України із існуючого складного економічного стану.

Суттєвим недоліком фінансового становища у Збройних Силах України є недосконалість заходів щодо прогнозування рівнів їх фінансування. Це має прямий вплив на реалізацію державних програм реформування і розвитку української армії за ринкової економіки України. В умовах трансформаційної економіки України важливого значення набувають питання розвитку та удосконалення фінансового забезпечення армії. Успішне вирішення завдань, які покладені на збройні сили, залежить від правильного обґрунтування потреби та організації їх фінансового забезпечення.

Направлення ресурсів ВВП і багатства на забезпечення потреб армії і флоту здійснюється за допомогою фінансової системи країни, основною частиною якої є Державний бюджет України. Державний бюджет України, в якому зосереджується централізований чистий дохід має за свою мету забезпечення фондами фінансових ресурсів господарсько-організаційної та культурно-виховної діяльності держави і виконання задач по захисту держави від нападу з зовні, і вирішення задач в середині країни. Таким чином, Державний бюджет виступає як основне фінансове джерело утримання Збройних Сил. Саме з цього фінансового джерела Міністерство оборони України щорічно отримує кошти в обсязі, затвердженому Законом України про Державний бюджет на той чи інший рік. Для характеристики бюджету, як фінансового джерела забезпечення Збройних Сил важливо те, що в Державному бюджеті України немає закріплення конкретних видів доходів за визначеними видатками. Це дає можливість забезпечити із загального централізованого фонду за рахунок будь-яких надходжень найбільш важливі напрямки діяльності держави, в тому числі і утримання Збройних Сил. Кошти як загального, так і спеціального фондів, мають суворо цільове призначення, тобто вони можуть витратитися тільки на ті цілі, які визначені відповідними законоположеннями. Таким чином, у військових частинах обертаються кошти державного бюджету, які виділяються згідно кошторису Міністерства оборони, кошти місцевих бюджетів і кошти спеціального

фонду. Державний бюджет будується в порядку, який дає можливість встановити межі бюджетної компетенції відповідних державних органів, внести одноманітність в складання кошторисів, фінансових планів галузі господарства України, у зведенні їх в єдиний державний бюджет.

На першому етапі формування Державного бюджету Кабінет Міністрів України доводить до Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та їх виконавчих органів інструктивні листи про особливості складання розрахунків до проектів бюджетів на наступний бюджетний рік (рис. 2.1):

Рис. 2.1. Перший етап формування бюджету Міністерства оборони України
Джерело: складено за: [15]

Міністерства, відомства, органи державної виконавчої влади у двотижневий строк, до 15 липня, після отримання показників від Міністерства фінансів України подають останньому за встановленими формами розрахунки та відповідні обґрунтування щодо розміру фінансування витрат, які передбачено здійснити у плановому році окремо по господарству, що перебуває у загальнодержавній власності, та по господарству, що перебуває у власності Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя (рис.2.2).

Міністерство фінансів України за участю представників міністерств, відомств, органів державної виконавчої влади до 1 серпня поточного року розглядають доведені до них пропозиції та зауваження щодо проектів показників зведеного та державного бюджетів України на плановий рік. На підставі уточнення розрахунків доходів і видатків Міністерство фінансів України складає наступний проект Державного бюджету України і до 15 серпня поточного року подає його на розгляд Кабінету Міністрів України, а щодо питань, неузгоджених з міністерствами, відомствами, органами державної виконавчої влади, доповідає Кабінету Міністрів.

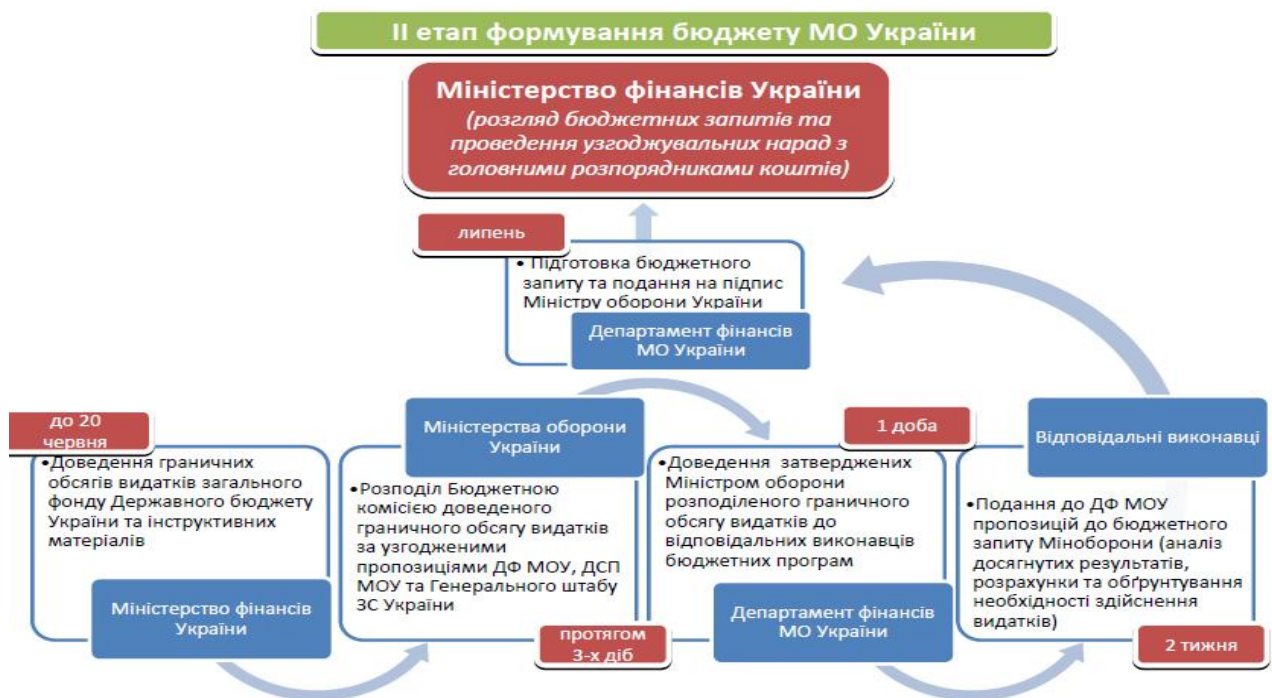

Рис. 2.2. Другий етап формування бюджету Міністерства оборони України

Джерело: складено за: [15]

Кабінет Міністрів України на своєму засіданні розглядає проект закону про Державний бюджет України, приймає рішення щодо проекту закону і до 1 вересня подає його Президенту України.

Рис. 2.3. Третій етап формування бюджету Міністерства оборони України
Джерело: складено за: [15]

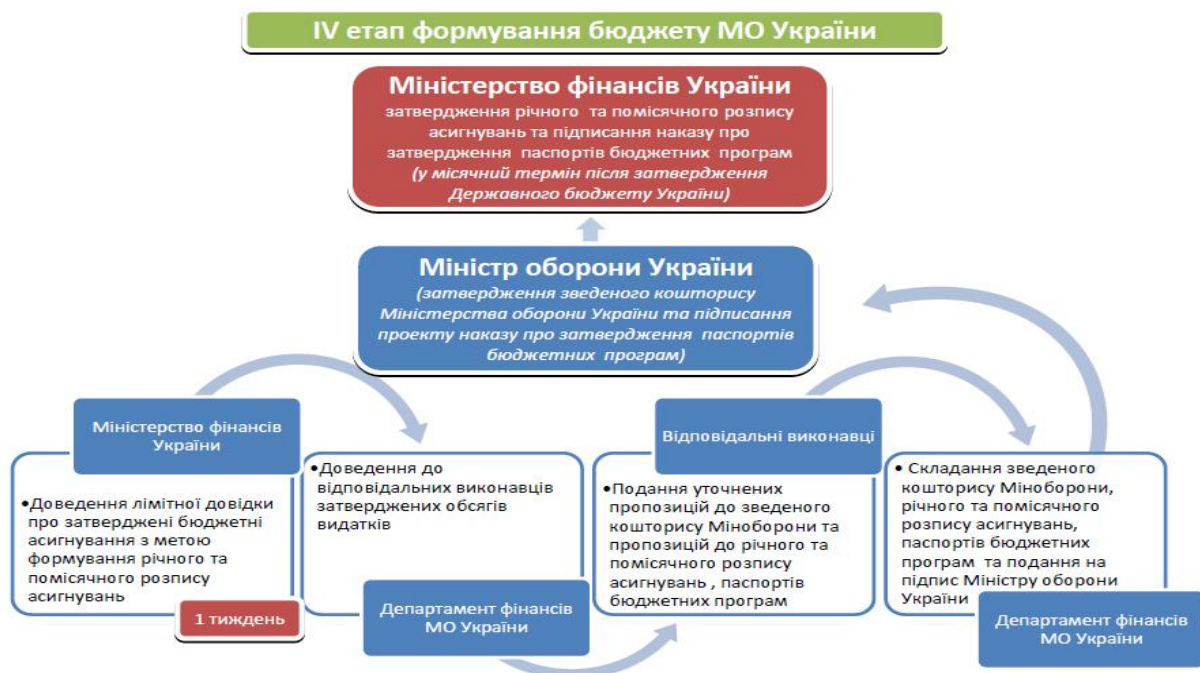

Рис. 2.4. Четвертий етап формування бюджету Міністерства оборони України
Джерело: складено за: [15]

У Державному бюджеті України на 2015 р. Міністерству оборони були передбачені асигнування в сумі 27 069,3 млн грн (1,78 % валового внутрішнього продукту), у тому числі за загальним фондом –13 677,5 млн грн. (50,5 % видатків), за спеціальним – 1 473,6 млн грн (5,5 %), за резервним – 11 918,2 млн грн (44 %). Фактично надійшло 26 967,7 млн грн (1,77 % ВВП) або 99,6 % річних призначень. З них за загальним фондом – 13 677,5 млн грн (100 % надходжень), за спеціальним – 1 372,0 млн грн (93,1 %), за резервним – 11 918,2 млн грн (100 %).

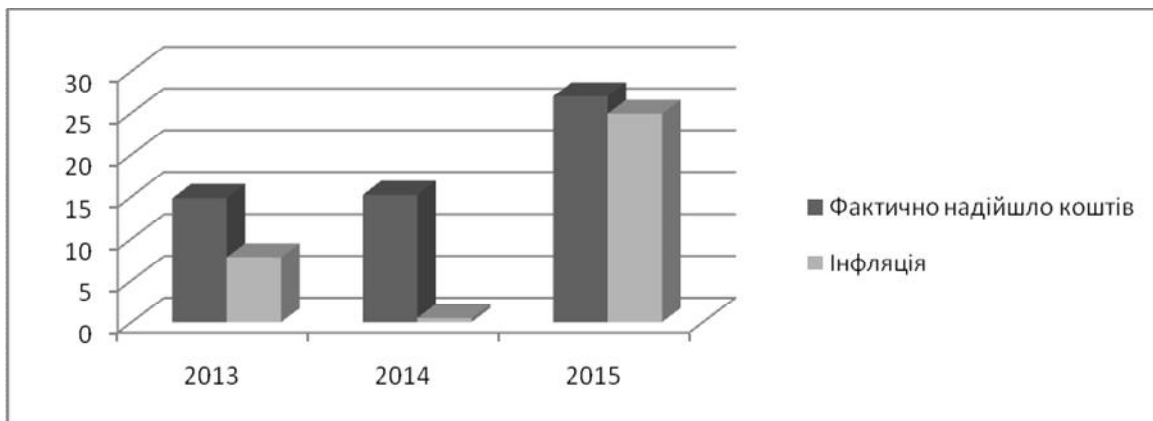

Рис. 2.5. Стан фінансування потреб ЗСУ у 2013-2015 рр., млрд. грн. [9; 10]

Порівняльний аналіз фінансування Збройних Сил протягом 2013–2015 рр. (рис. 3.6) показує, що обсяг фінансування щорічно зростав, однак, через інфляцію це зростання значною мірою нівелювалося.

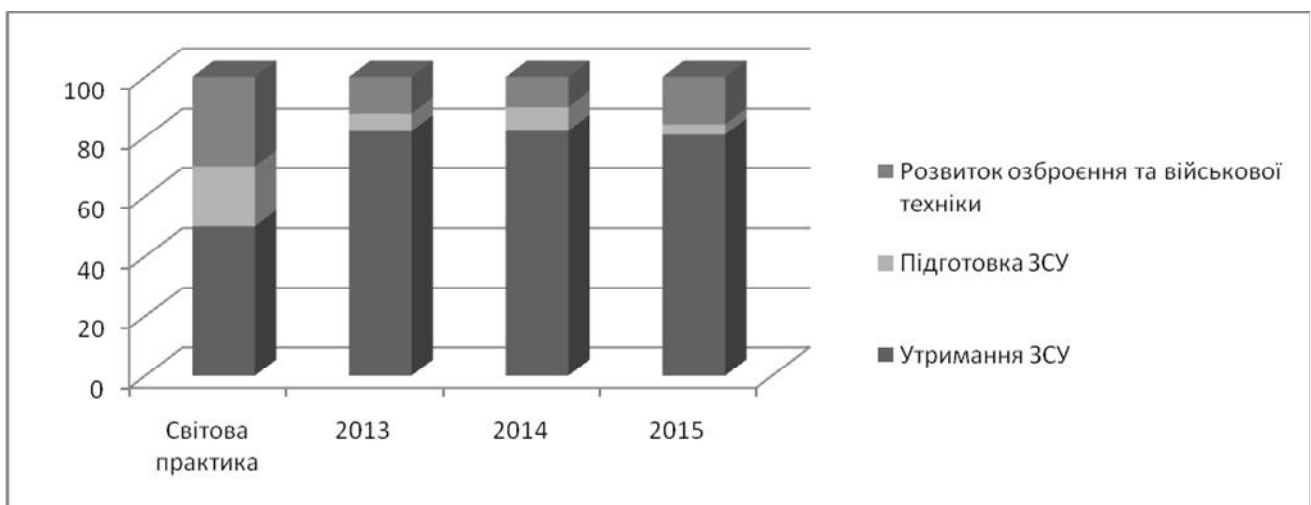

Рис.2.6. Структура видатків ЗСУ за 2013-2015 рр. [9; 68]

У 2015 р., (порівняно з 2013 р.) для виконання першочергових заходів щодо зміцнення обороноздатності держави та забезпечення участі Збройних Сил в антитерористичній операції фінансовий ресурс збільшено на 11,8 млрд грн. Виділені кошти були розподілені за такими напрямками:

- утримання Збройних Сил – 21 802,1 млн грн (80,8% загальної суми);
- підготовка Збройних Сил – 911,8 млн грн (3,4 % загальної суми);
- озброєння та військова техніка – 4 253,8 млн грн (15,8 % загальної суми).

Аналіз розподілу видатків (рис. 3.6) показує, що в основному вони були спрямовані на утримання Збройних Сил та не відповідали практиці розподілу в провідних країнах світу. Зростання частки витрат на озброєння та військову техніку (на 5,7 %) було недостатньо для належного забезпечення Збройних Сил.

Щодо оборонного бюджету 2015 року, то видатки споживання загального фонду в розмірі 28,3 млрд. грн. розподілені таким чином:

- 18,3 млрд. грн. – оплата праці з нарахуваннями;
- 2,8 млрд грн – речове забезпечення;
- 2,3 млрд грн – закупівля пального, у тому числі 1,0 млрд грн для бойової підготовки;
- 1,6 млрд грн – харчування особового складу;
- 1,5 млрд грн – комунальні послуги;
- 0,4 млрд грн – допомога по інвалідності та загибелі;
- 0,2 млрд грн – компенсація за піднайом житла та обслуговування казарменого фонду;
- 1,2 млрд грн – медичне та транспортне забезпечення, реформування війська та мобілізаційна підготовка, підготовка курсантів, відрядження (кожен напрям по 100–200 млн грн).

Видатками розвитку в сумі 11,1 млрд. грн. в 2015 році становлять:

- 5,2 млрд грн – розвиток озброєння та військової техніки;
- 3,8 млрд грн – ремонт озброєння;
- 0,7 млрд грн – забезпечення зв'язком;
- 1,0 млрд грн – будівництво житла;

0,4 млрд грн – капітальний ремонт казарм та інженерне облаштування лінії зіткнення [67].

У зв'язку із збільшенням чисельності особового складу приблизно на 100 тисяч осіб, а це найбільша частка видатків у сумі 28,7 млрд грн (64% бюджету), буде спрямована на утримання Збройних Сил. Приміром, 2015 року цей показник становив 22,3 млрд грн., що є лівовою часткою витрат, тому бюджет оборонного відомства все ще не є оптимальним.

В умовах постійного багаторічного недостатнього фінансування Збройних Сил збільшення у 2015 р. фінансового ресурсу Міністерства оборони за рахунок резервного фонду на 11,9 млрд. грн. не забезпечило відчутного підвищення рівня боєздатності Збройних Сил. Фінансування заходів щодо розвитку ОВТ, відновлення непорушних запасів, забезпечення системи підготовки військ (сил) здійснювалося на мінімальному рівні.

Особливої гостроти питання фінансового забезпечення набуває на етапі реформування військ.

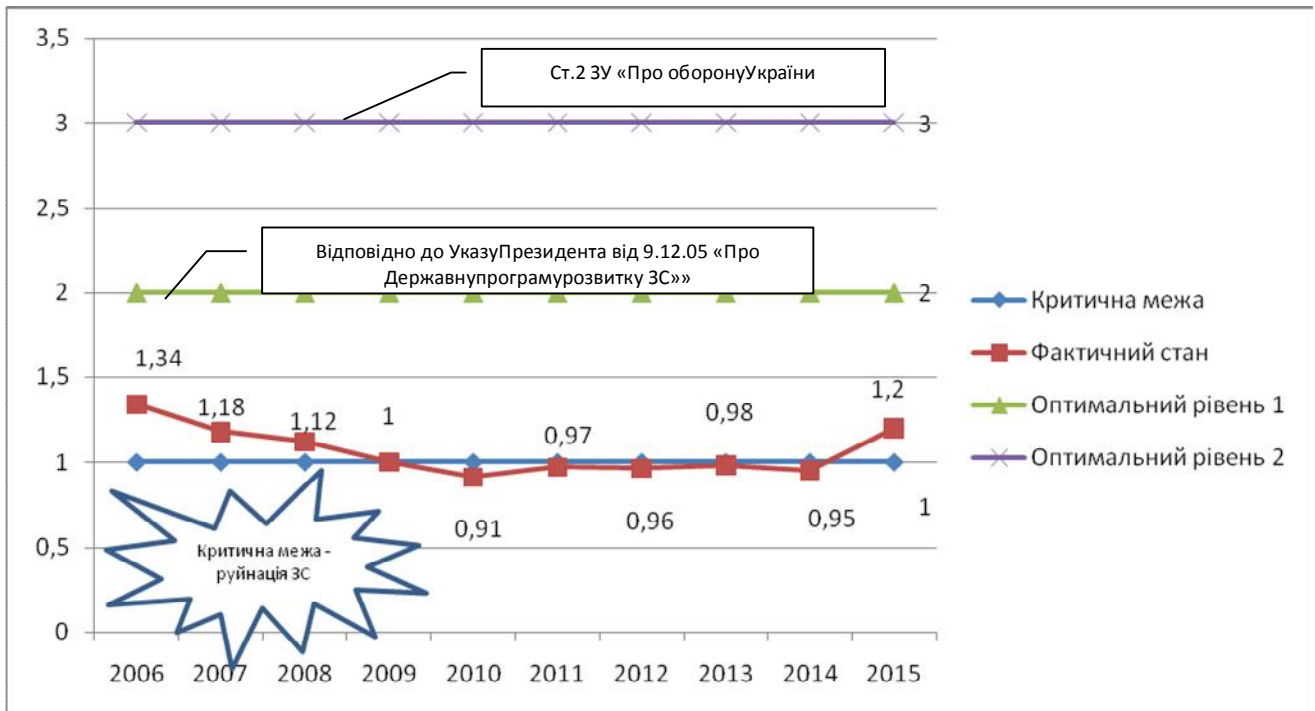

Рис. 2.7. Рівень фінансування оборони України в діапазоні граничних значень, 2006-2015 рр.

Джерело: складено автором за: [67; 9; 10; 35]

Отже, як можемо бачити із рис.2.7, фактичний стан видатків Державного бюджету протягом всього аналізованого періоду знаходився у небезпечній зоні, при чому із 2009 по 2014 рр. частка видатків даної сфери у ВВП становила менше 1%, що свідчить про настання суттєвих деструктивних процесів у середині ЗСУ та їх внутрішню руйнацію. Протягом 2014-2015 рр. частка видатків у ВВП почала зростати, однак повільними масштабами, що додатково спричинено економічним спадом, високою зовнішньою заборгованістю, а отже і дефіцитністю бюджету, а крім того це відбувається і за рахунок падіння ВВП та розкручуванню інфляційної спіралі.

Незважаючи на збільшення у 2015 р. загальних обсягів фінансування потреб Збройних Сил, ресурсне забезпечення підготовки військ (сил) залишилося на рівні минулих років. Загалом на підготовку військ (сил) отримано 292,6 млн. грн. – 93,6 % від запланованих обсягів (табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Фінансування підготовки Збройних Сил, млн. грн.

	2013			2014			2015		
	план	Факт	%	план	факт	%	план	факт	%
Сили постійної готовності	382,3	369,4	96,6	391,3	376,1	96,1	312,5	292,6	93,6
Сили резерву	163,9	158,3	96,6	53,4	51,3	96,1	-	-	-
Загалом на ЗСУ	546,2	527,7	96,6	444,7	427,4	96,1	307,0	307,0	100

Фінансові ресурси переважно були зосереджені на забезпеченні підготовки військових частин і підрозділів до виконання завдань у районах проведення антитерористичної операції. Розподіл фінансування за складовими підготовки Збройних Сил наведено у табл. 3.2:

Таблиця 2.2

Фінансування складових підготовки ЗСУ у 2015 р., млн. грн. [9, 10]

Складові	Призначено			Виділено			% плану
	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом	
Оперативна підготовка	3,63	-	3,63	3,63	-	3,63	100
Бойова підготовка	306,5	1,21	307,7	296,35	1,46	287,81	93,5
Фізична підготовка	1,17	-	1,17	1,17	-	1,17	100
Всього	311,3	1,21	291,15	1,46	1,46	292,61	93,6

Відповідно до ЗУ «Про Державний бюджет України» витрати бюджету на безпеку у 2016 році будуть рекордними для України: на оборонний сектор в цілому передбачені 113, 6 млрд. грн, тобто 5% ВВП. З цієї суми безпосередньо Міністерство оборони отримає менше половини - 55,5 млрд грн. Це мінімальна необхідна потреба армії, але це той максимум, який можуть потягнути українські платники податків.

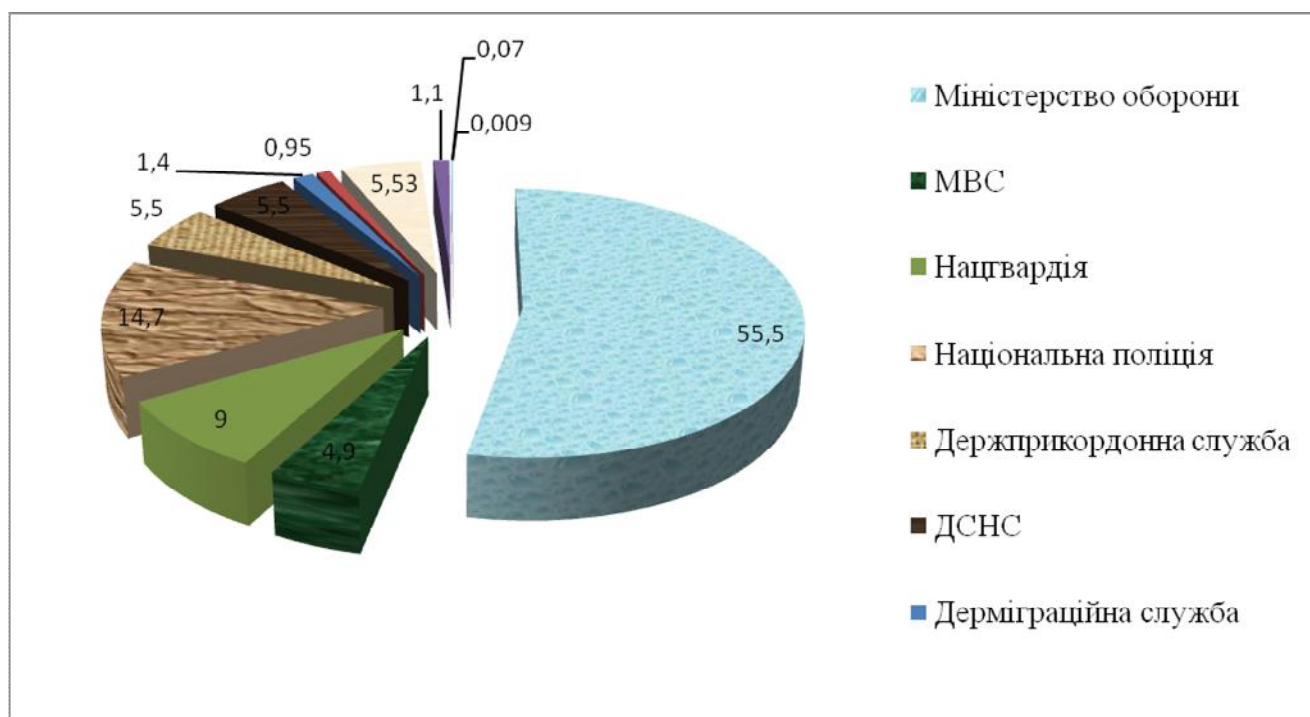

Рис. 2.8. Видатки на оборону у структурі видатків на силові структури в Державному бюджеті України [51]

Тільки ефективне використання цих грошей забезпечить вирішення першочергових завдань, які стоять перед українським військом.. Видатки на оборону є складовою частиною державних фінансів, зокрема системи видатків на силові структури для забезпечення безпеки держави.

За ціль ставиться підняти грошове забезпечення військових як мінімум в два рази. Крім того, за перебування в зоні АТО військовим надано три мінімальні зарплати – це 4 134 гривні. Кошти на підвищення зарплат дійсно закладені в бюджеті: 42,3 млрд. грн. виділені на забезпечення діяльності ЗСУ та підготовку військ (76,7%). А ось на розвиток техніки і озброєння в країні, яка фактично знаходиться у стані війни, виділили лише 4,6 млрд. грн.:

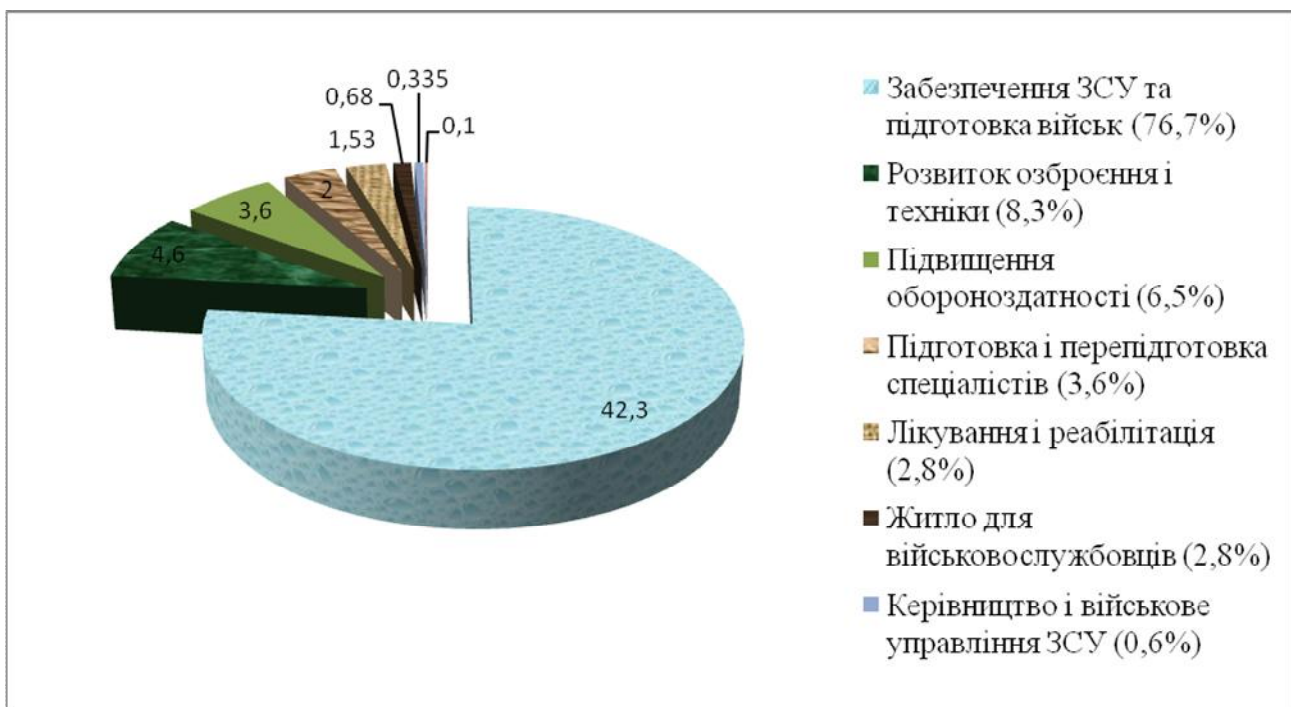

Рис. 2.9. Основні планові статті видатків ЗСУ у бюджеті України на 2016 р., млрд. грн.

Джерело: складено за: [51]

Важливу статтю видатків становить матеріальне забезпечення військовослужбовців, однак, воно у 2016 р. залишилось на рівні 2015 р.:

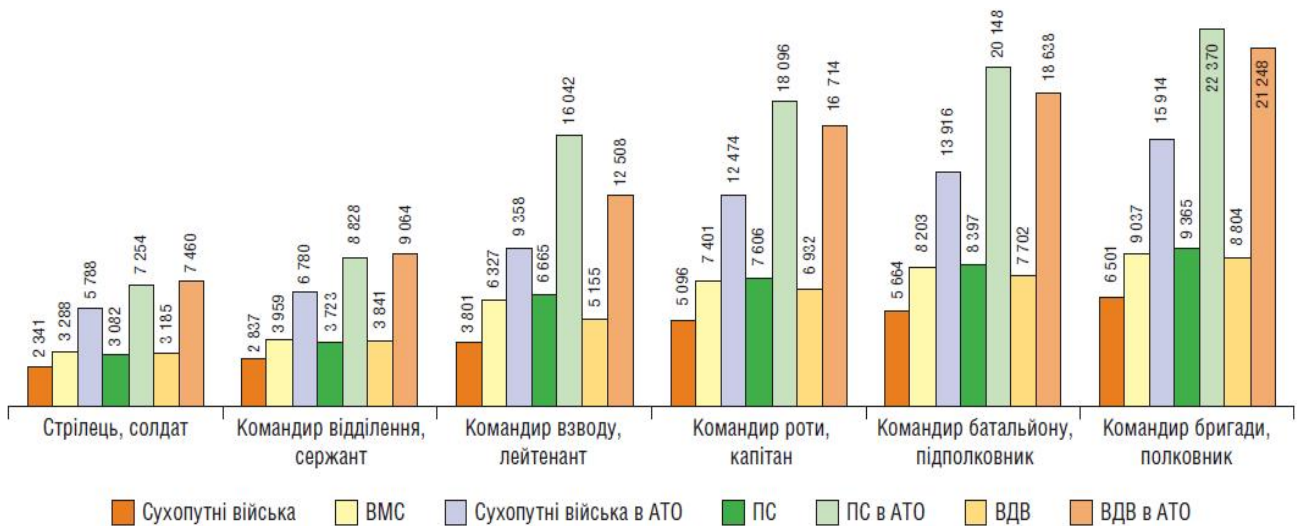

Рис. 2.10. Приклад грошового забезпечення військовослужбовців за 2015-2016 рр.

Джерелом складено за: [51]

На думку експертів, затвердженого оборонного бюджету не вистачить, щоб покрити всі потреби оборонного сектора. 5% від ВВП має бути виділено на структури сектора оборони, і це закладено у показниках затвердженого бюджету. Але те, що стосується безпосередньо Міністерства оборони - не виконано. На цей рік Міноборони виділено 2,45% ВВП, у минулому році – 2,6% (тобто у відсотках від ВВП армія отримає менше, ніж торік). Крім того, в бюджеті Міноборони на витрати закладені 4500 млн. грн. спецфонду. Ризиковано те, що такі доходи складно виконати в умовах війни.

Головним позитивом військового бюджету вважаємо підвищення рівня фінансового забезпечення військовослужбовців. Якщо брати в цілому бюджет Міністерства оборони, то він у кращому разі на рівні минулого року по відношенню до твердих валют. Поряд із цим комплектуючі для армії частково закуповуються за кордоном. Грошей на переозброєння армії виділяється все ще недостатньо. Служба в армії у 2015-2016 рр. стає більш привабливою для контрактників, отож якість армії може змінитися в кращу сторону, і це найбільший плюс бюджету.

Основним негативом вважаємо залежність оборонного бюджету від допомоги волонтерів. Попри те, що жодна країна світу не обходиться бездопомоги

волонтерів та добровольців. Відмінність України тільки в тому, що на початковому етапі держава в плані забезпечення і логістики була настільки неефективна, що зараз частка допомоги волонтерів армії різко скоротилася з ряду причин, одна з яких - зловживання гуманітарних постачань недобросовісними командирами і тиловик.

Окремими статтями по кожному відомству у державному бюджеті йде «реалізація заходів на підвищення обороноздатності та безпеки держави». Кошти на дану статтю виділено в обсязі 6 млрд. грн., однак наразі ніякої гласної інформації про те, на які конкретно програми будуть витрачені ці кошти, немає.

2.3. Аналіз ефективності діяльності Служби внутрішнього аудиту Збройних Сил України

Питання про запровадження внутрішнього аудиту бюджетних установ в Україні має тривалу передісторію. Вже наприкінці 90-х років ХХ ст. науковими дослідженнями і практикою було доведено, що причиною значних втрат бюджету є: 1) регулярні зміни у бюджетному законодавстві та нечіткі формулювання положень; 2) відсутність публічної оцінки бюджетного управління; 3) недосконалість державного фінансового контролю; 4) відсутність у законодавстві жорсткої відповідальності за серйозні бюджетні правопорушення та зловживання [4]. Усі ці проблемні питання, а також вивчення досвіду провідних країн світу, зокрема Франції, Нідерландів та країн Прибалтики в організації державного фінансового контролю змусило керівництво Державної фінансової інспекції (ДФІ) до застосування в контрольно-ревізійній роботі поряд з традиційними формами контролю (ревізією та перевіркою) таких, що дали б змогу попередити фінансові порушення, оперативно вжити коригуючих заходів у разі їх вчинення та ініціювати через відповідний орган, визначений законом, внесення змін до чинних законодавчих і нормативно-правових актів [5]. У провідних країнах Європи формою такого контролю є фінансовий аудит. Метою фінансового аудиту

спроведення консультацій керівників об'єктів контролю щодо можливих факторів ризику, оцінка достовірності фінансової звітності та надання рекомендацій з удосконалення системи внутрішнього контролю. Необхідно відмітити, що фінансовий аудит є незалежним, завдяки чому взаємодія бізнесу та влади стає більш прозорішою та зменшується суспільно-політичне нагнітання в сфері економіки, а також дозволяє бюджетним організаціям самостійно приймати рішення та нести особисту відповідальність за економічні наслідки своєї діяльності. Першим і основним кроком для впровадження такого контролю в Україні є створення правомірної та дієвої законодавчої бази. Передусім, проведення контролю за використанням бюджетних коштів у формі аудиту фінансово-господарської діяльності бюджетних установ передбачено статтею 26 Бюджетного кодексу України [15]. Далі постановою Кабінету Міністрів України від 31.12.2004 року №1777 було затверджено Порядок проведення органами ДФІ аудиту фінансової та господарської діяльності бюджетних установ.

Внутрішній аудит в Україні перебуває на початковій стадії свого розвитку. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 28.09.2011 року №1001 усі керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади з 1 січня 2012 року були зобов'язані створити та забезпечити функціонування підрозділів внутрішнього аудиту. Запровадження діяльності з внутрішнього аудиту в усіх міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади та їх територіальних органах розпочато у 2012 році [3]. Служба внутрішнього аудиту Збройних Сил України в Міністерстві оборони України створена 01.07.2012 року в складі:

- ✓ Департамент внутрішнього аудиту та фінансового контролю Міністерства оборони України (далі — Департамент);

- ✓ Територіальне управління внутрішнього аудиту військових частин, безпосередньо підпорядкованих Міністерству оборони України та Генеральному штабу Збройних Сил України;

- ✓ Територіальне Північно-Східне управління внутрішнього аудиту та контролю Департаменту внутрішнього аудиту та фінансового контролю Міністерства оборони України;

✓ Територіальне Західне управління внутрішнього аудиту та контролю Департаменту внутрішнього аудиту та фінансового контролю Міністерства оборони України;

✓ Територіальне Південне управління внутрішнього аудиту та контролю Департаменту внутрішнього аудиту та фінансового контролю Міністерства оборони України;

✓ Територіальне Центральне управління внутрішнього аудиту та контролю Департаменту внутрішнього аудиту та фінансового контролю Міністерства оборони України.

Однак лише 14.11.2012 року наказом Міністра оборони України №753 «Про організацію діяльності з внутрішнього аудиту та затвердження Порядку проведення внутрішнього аудиту підрозділами Служби внутрішнього аудиту Збройних Сил України» був затверджений Порядок проведення внутрішнього аудиту підрозділами Служби внутрішнього аудиту Збройних Сил України Розглянемо завдання Департаменту (табл. 2.3):

Таблиця 2.3

Завдання Департаменту внутрішнього аудиту та фінансового контролю
Міністерства оборони України

№ з/п	Завдання
1	Участь у реалізації державної політики з питань оборони і військового будівництва, розробці проектів законів України та інших нормативно-правових актів з питань внутрішнього аудиту у Збройних Силах України за напрямами діяльності Управління
2	Надання об'єктивних і незалежних рекомендацій щодо:
	- функціонування системи внутрішнього контролю та її удосконалення
	- удосконалення системи управління
	- запобігання фактам незаконного, неефективного та не результативного використання бюджетних коштів та державного (військового) майна
	- запобігання виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності підконтрольних суб'єктів

Департамент, відповідно до покладених на нього завдань, виконує наступні функції (табл. 2.4):

Таблиця 2.4

Основні функції Департаменту внутрішнього аудиту та фінансового контролю
Міністерства оборони України

№ з/п	Функції
1	Бере участь у реалізації державної політики з питань оборони і військового будівництва, розробці, погодженні та експертизі проектів законів України та інших нормативно-правових актів за напрямками діяльності Департаменту
2	Проводить оцінку: - ефективності функціонування системи внутрішнього контролю в підконтрольних суб'єктах; - ефективності планування і виконання бюджетних програм та результатів їх виконання; - якості надання підконтрольними суб'єктами адміністративних послуг та виконання контрольно-наглядових функцій, завдань, визначених актами законодавства; - стану збереження підконтрольними суб'єктами активів та інформації; - стану управління підконтрольними суб'єктами державним (військовим) майном; - правильності ведення підконтрольними суб'єктами бухгалтерського обліку та достовірності фінансової і бюджетної звітності [4]
3	Проводить аналіз проектів наказів, матеріалів на списання військового майна і державних коштів за інспекторськими посвідченнями
4	Відповідно до Стандартів та внутрішніх документів з питань проведення внутрішнього аудиту планує, організовує та проводить планові та позапланові внутрішні аудити
5	Взаємодіє з питань проведення внутрішнього аудиту та фінансового контролю з підконтрольними суб'єктами, державними органами, підприємствами, їх об'єднаннями, установами та організаціями
6	Подає Міністру оборони України та керівникам підконтрольних суб'єктів аудиторські звіти і рекомендації для прийняття ними відповідних управлінських рішень
7	Аналізує причини, умови і наслідки виявлених порушень і недоліків, готує і подає до підконтрольних суб'єктів та їх органів управління рекомендації щодо усунення та запобігання причинам і умовам, що призвели до нестач бюджетних коштів
8	Здійснює спільні аудиторські перевірки та контрольні заходи з органами Державної фінансової інспекції України
9	Здійснює методологічне забезпечення внутрішнього аудиту та фінансового контролю в Міністерстві оборони та Збройних Силах України
10	Відповідно до Стандартів та внутрішніх документів з питань проведення внутрішнього аудиту звітує перед Міністром оборони України та Державною фінансовою інспекцією України про результати діяльності Департаменту та підпорядкованих управлінь аудиту
11	Готує узагальнені аналітичні матеріали та іншу інформацію за результатами внутрішнього аудиту та фінансового контролю та надає її Міністру оборони України
12	Готує узагальнені аналітичні матеріали за результатами внутрішнього аудиту та фінансового контролю та доводить їх до органів управління підконтрольних суб'єктів за підпорядкованістю
13	Створює та забезпечує повноту і достовірність бази даних внутрішнього аудиту та своєчасне її оновлення

Джерело: складено за: [78; 28]

З впровадженням внутрішнього аудиту у Міністерстві оборони України ситуація щодо зловживань та фінансових порушень змінилась в кращу сторону.

У 2015 р. збільшення обсягів та диверсифікація джерел фінансування (загальний, резервний та спеціальний фонди державного бюджету, благодійна допомога) Міністерства оборони України потребувало концентрації зусиль на максимально ефективному і прозорому управлінні державними ресурсами, усуненні умов для їх неправомірного та нераціонального використання з додержанням визначених пріоритетів діяльності (табл. 2.5):

Таблиця 2.5

Пріоритети діяльності Служби внутрішнього аудиту Збройних Сил України
у 2015 р.

Пріоритет	Вид діяльності
Запобігання порушенням законодавства та корупційним проявам	<ul style="list-style-type: none"> • аудит (попередній моніторинг) ризикових операцій; • попередній аналіз проектів нормативно-правових актів та управлінських рішень щодо управління державними фінансовими, матеріальними та іншими ресурсами
Виявлення порушень, моніторинг заходів щодо їх усунення та притягнення до відповідальності винних	<ul style="list-style-type: none"> • планування аудитів; • проведення аудитів (відповідності, ефективності, фінансових, змішаних, комплексних); • участь у перевітках, службових розслідуваннях, роботі комісій; • передача матеріалів до правоохоронних органів; • моніторинг виконання пропозицій за результатами контрольних заходів
Побудова доброчесності	<ul style="list-style-type: none"> • поширення і підтримання етичних цінностей; • допомога військовим і цивільним керівникам у запровадженні систем внутрішнього контролю й управління ризиками; • моніторинг результатів впровадження аудиторських рекомендацій; • підготовка внутрішніх нормативно-правових актів та методології; • міжнародна співпраця, обмін досвідом та впровадження кращої практики; • навчання і підвищення кваліфікації, безперервний професійний розвиток

Дієвим інструментом для забезпечення законного, економічного, результативного та прозорого управління державними ресурсами, запобігання порушенням законодавства та зменшення корупційних ризиків

сталозапровадження аудиту та попереднього моніторингу проектів управлінських рішень щодо ризикових операцій (табл.. 2.3).

Таблиця 2.3

Економічний ефект від упереджувальних заходів Служби
внутрішнього аудиту Збройних Сил у 2014 – 2015 рр.

Показники	2014	2015
Опрацьовано пакетів документів щодо ризикових операцій, на суму, (млрд грн)	1 678 (3,4)	3 446 (17,4)
За результатами попереднього моніторингу розподілів коштів та реєстрів платежів: повернуто на доопрацювання документів на, млн грн	520,6 37,1	150,6 10,8
економічний ефект становив, млн грн		
Попереджено завищення вартості предметів закупівель на, млн грн.	20,4	23,1
Попереджено заниження вартості майна, що визначено до реалізації на, млн грн	35,0	23,1
Попереджено зайвих витрат на капітальне будівництво, сплату кредиторської заборгованості та постачання ПММ на, млн грн.	13,5	-
Попереджено втрат завдяки антикорупційного аналізу ризикових сфер діяльності на, млн грн	24	-

Джерело: складено за даними: [67]

У 2015 р. соціально-політична ситуація в країні потребувала швидкого реагування на ризики, що виникали у сфері фінансового та матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил. У наслідок цього 641 контрольний захід проведено у позаплановому порядку.

За результатами перевірок і службових розслідувань до правоохоронних органів передано відповідні матеріали та попереджено можливих фінансових порушень на суму понад 30 млн. грн.

Підсумком реалізації заходів щодо зміцнення обороноздатності держави у 2015 р. стало проведення трьох черг часткової мобілізації, приведення у боєздатний стан військових частин Збройних Сил та забезпечення їх участі в антитерористичній операції, локалізація дій незаконних збройних формувань окремих районів Донецької та Луганської областей і започаткування стабілізаційних дій на південному сході України.

У січні – березні 2015 року Службою внутрішнього аудиту проведено 105 виїзних контрольних заходів, в тому числі аудитів –73 (з яких 26 або 35 % – позапланові), інших контрольних заходів –32. У 45 підконтрольних суб'єктах (61 % охоплених аудитами) виявлено порушень, що призвели до втрат та збитків на суму 311,6 млн. грн. Відшкодовано 28,5 млн. гривень.

Порушень фінансово-бюджетної дисципліни, бюджетного законодавства, що на час проведення аудиту не призвели до втрат чи збитків, виявлено на суму 1275,8 млн. грн., усунуто на 888,5 млн. грн. (70 %), попереджено незаконні витрати та втрати майна на 1,2 млн. гривень. Виявлено 234 факти нефінансових порушень, усунуто 107 (45,7 %). До відповідальності притягнуто 284 осіб, у точу числі: до матеріальної – 158, до дисциплінарної –126 осіб.

До правоохоронних органів передано матеріали на 266,5 млн. грн. втрат та збитків.

Операційний аудит полягає у здійсненні внутрішніми аудиторами оцінки проектів управлінських рішень щодо ризикових операцій перед прийняттям таких рішень та моніторингу їх виконання. До ризикових операцій віднесено внесення змін до річного плану закупівель, визначення очікуваної вартості предметів закупівель, укладання договорів (контрактів, угод) на закупівлю товарів (робіт, послуг) та додаткових угод (змін) до них, укладання договорів оренди майна, інші управлінські рішення щодо управління державними фінансовими та майновими ресурсами. За підсумками операційних аудитів та попереднього моніторингу ризикових операцій, що здійснюються як на централізованому рівні, так і безпосередньо у військах, попереджено втрат та збитків на суму 58,8 млн. грн., а також надано 247 рекомендацій та застережень на суму понад 3,9 млрд. гривень.

Підсумуємо результати в табл. 2.4:

Таблиця 2.4

Результати внутрішнього аудиту ЗСУ, 2013-2015 рр.

Показники	2013	2014	2015
Проведено контрольних заходів, у тому числі аудитів	920 833	1041 886	816 417
За результатами аудитів відшкодовано втрат та збитків, <i>млн грн.</i>	21,8	58,2	39,6
Усунуто наслідків неефективних управлінських рішень, <i>млрд грн.</i>	1,25	0,53	1,3
Забезпечено погашення заборгованості: дебіторської, <i>млн грн</i> кредиторської, <i>млн грн.</i>	- -	79,0 2,0	58,7 2,6
Передано до правоохоронних органів матеріалів, на суму втрат та збитків, <i>млн грн</i>	193 103	171 173,9	224 210
Притягнуто осіб до дисциплінарної та матеріальної відповідальності, з них звільнено із займаних посад	1007 1	1583 59	1365 6

Джерело: складено за даними: [67]

Зокрема, за результатами опрацювання спільно з військовими представництвами розрахунково-калькуляційних матеріалів на ремонт авіаційної та бронетанкової техніки зменшено вартість робіт на понад 50 млн. гривень.

За результатами попереднього моніторингу підтверджуючих документів для виплат окремих видів грошового забезпечення за виконання завдань в зоні проведення антитерористичної операції надано рекомендації на понад 7 млн. гривень. Враховуючи суми недопущених операційним аудитом та відшкодованих за результатами виїзних аудитів впродовж I кварталу 2015 року втрат і збитків, ефект від роботи одного внутрішнього аудитора в 17 раз перевищує видатки на його утримання [66].

Заходи, вжиті для зміцнення фінансово-бюджетної дисципліни, включаючи операційний аудит і попередній моніторинг, мали дієві практичні результати. Зменшенню втрат оборонного бюджету, виявленню та усуненню загроз прийняття неправомірних управлінських рішень сприяла робота щодо запобігання та протидії корупції, зокрема:

- утворено постійно діючу робочу групу з питань взаємодії з Генеральною прокуратурою України;
- сформовано Науковий центр запобігання та протидії корупції;
- проведено антикорупційний аналіз дев'яти сфер діяльності Міністерства оборони, зокрема у відчуженні та реалізації військового майна; закупівлі товарів, робіт та послуг за державні кошти; утилізації компонентів ракетного палива та ракет і боєприпасів; постачанні до Збройних Сил паливно-мастильних матеріалів та котельного палива; забезпеченні речовим майном; орендних відносин; лазне-прального забезпечення; медичного забезпечення; харчового забезпечення;
- визначено Перелік посад у Міністерстві оборони з високим корупційним ризиком;
- перевірено фактичний стан діяльності п'яти структурних підрозділів економічного блоку Міністерства оборони щодо забезпечення організації проведення процедур державних закупівель, постачання матеріальних ресурсів і виконання робіт (послуг) для потреб Збройних Сил, провадження економічної діяльності, здійснення капітального будівництва, придбання та розподілу житла.
- проведено службові розслідування щодо процедур закупівлі та контролю за якістю бронежилетів, кондиційності пально-мастильних матеріалів, фактів корупції в діяльності військових комісаріатів під час проведення мобілізації;
- опрацьовано 246 звернень громадян з питань запобігання та виявлення корупції, у тому числі 17 анонімних.

Висновок до розділу 2

До галузевих фінансів військові фінанси віднести не можна, тому що за своєю суттю вони особливими функціональними фінансами загальнодержавного значення і охоплюють багато напрямів діяльності. Оборона країни не є галуззю народного господарства, а є специфічною спеціальною потребою, що задовольняється відповідно до її особливої загальнодержавної функції.

Направлення ресурсів ВВП і багатства на забезпечення потреб армії і флоту здійснюється за допомогою фінансової системи країни, основною частиною якої є Державний бюджет України. Державний бюджет України, в якому зосереджується централізований чистий дохід має за свою мету забезпечення фондами фінансових ресурсів господарсько-організаційної та культурно-виховної діяльності держави і виконання задач по захисту держави від нападу з зовні, і вирішення задач в середині країни. Одним з таких напрямків є фінансування видатків на оборону.

Найважливішими видатками, які здійснюються з державного бюджету на оборону, є: закупівля озброєння, літаків, кораблів, бронетанкової техніки, артилерійської зброї, мінометів, стрілецької зброї, боєприпасів, автомобільної, інженерної техніки та інших видів озброєння і техніки, продовольства, 26 пального, мастильних матеріалів, речового майна та інших матеріальних цінностей, необхідних для постійної бойової готовності військ; фінансування капітального будівництва і будівництва житла для військовослужбовців; забезпечення бойової, гуманітарної підготовки та господарсько-побутового устрою військових частин; виплата грошового забезпечення військовослужбовцям і заробітної плати робітникам і службовцям Міністерства оборони; участь у міжнародних миротворчих операціях.

На думку експертів, затвердженого оборонного бюджету не вистачить, щоб покрити всі потреби оборонного сектора. 5% від ВВП має бути виділено на структури сектора оборони, і це закладено у показниках затвердженого бюджету. Але те, що стосується безпосередньо Міністерства оборони – не виконано. На цей рік Міноборони виділено 2,45% ВВП, у минулому році – 2,6% (тобто у відсотках від ВВП армія отримає менше, ніж торік). Крім того, в бюджеті Міноборони на витрати закладені 4500 млн. грн. спецфонду. Ризиковано те, що такі доходи складно виконати в умовах війни. У 2015 р. соціально-політична ситуація в країні потребувала швидкого реагування на ризики, що виникали у сфері фінансового та матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил. У наслідок цього

641 контрольний захід проведено у позаплановому порядку, попереджено можливих фінансових порушень на суму понад 30 млн. грн.

РОЗДІЛ 3

ВІЙСЬКОВА БЕЗПЕКА У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ

3.1. Напрями оптимізації законодавства у сфері фінансування Збройних Сил України

Боездатність Збройних Сил України, моральний дух особового складу та його соціальний захист значною мірою залежать від реалізації механізму фінансового забезпечення армії. Кошти, які виділяються Міністерству оборони, повинні використовуватися з максимальним ефектом для підвищення бойової готовності військ. Ефективність використання коштів не може характеризуватися тільки обсягами витрат. Вона залежить від досягнутого результату, котрий частіше за все відображається в характеристиках бойової могутності, бойового ефекту та стану матеріально-технічної бази військ. Тому необхідно визначити основні критерії та напрями механізму фінансового забезпечення. Слід враховувати, що фінансовий механізм за ринкових умов потребує чіткої взаємодії всіх його складових. Серед них немає таких, якими можна було б знехтувати чи застосовувати без взаємозв'язку з іншими складовими. Разом з тим, деякі складові цього механізму можна вважати вихідними. Це, зокрема, фінансове планування та фінансовий контроль за витрачанням коштів на утримання військ. Для того щоб профінансувати відповідні програми, необхідно відпрацювати й законодавчо визначити напрями мобілізації ресурсів.

Останнім часом урядом України проведено низку заходів, спрямованих на реалізацію механізму фінансового забезпечення Державної програми щодо реформування Збройних Сил, в тому числі приведення фінансування армії у відповідність до економічних можливостей країни. Недостатній рівень фінансування армії в період її реформування в умовах ринкової економіки України поставили питання щодо необхідності якісних змін у підходах до планування, витрачання та обліку фінансових ресурсів, до пошуку внутрішніх джерел фінансування військ. Забезпечення ефективного використання оборонних

коштів в умовах сучасної економіки країни залежить від професійності, здатності працювати в нових економічних умовах та вимагає вмілої діяльності органів управління і особового складу Збройних Сил України. Слід зауважити, що оборонний бюджет не можна розробляти без стратегічного планування, без розуміння суті воєнної стратегії. При ухваленні рішень, що впливають на обороноздатність армії, треба вимагати оцінки ефективності розподілу та використання ресурсів, а також відповідної інформації щодо цілей і завдань, що дозволить своєчасно вживати заходів, спрямованих на досягнення кінцевої мети і недопущення негативних наслідків.

Щодо системи використання бюджетних коштів, то пропонуємо наступну схему вдосконалення структури розпорядників у системі ЗСУ:

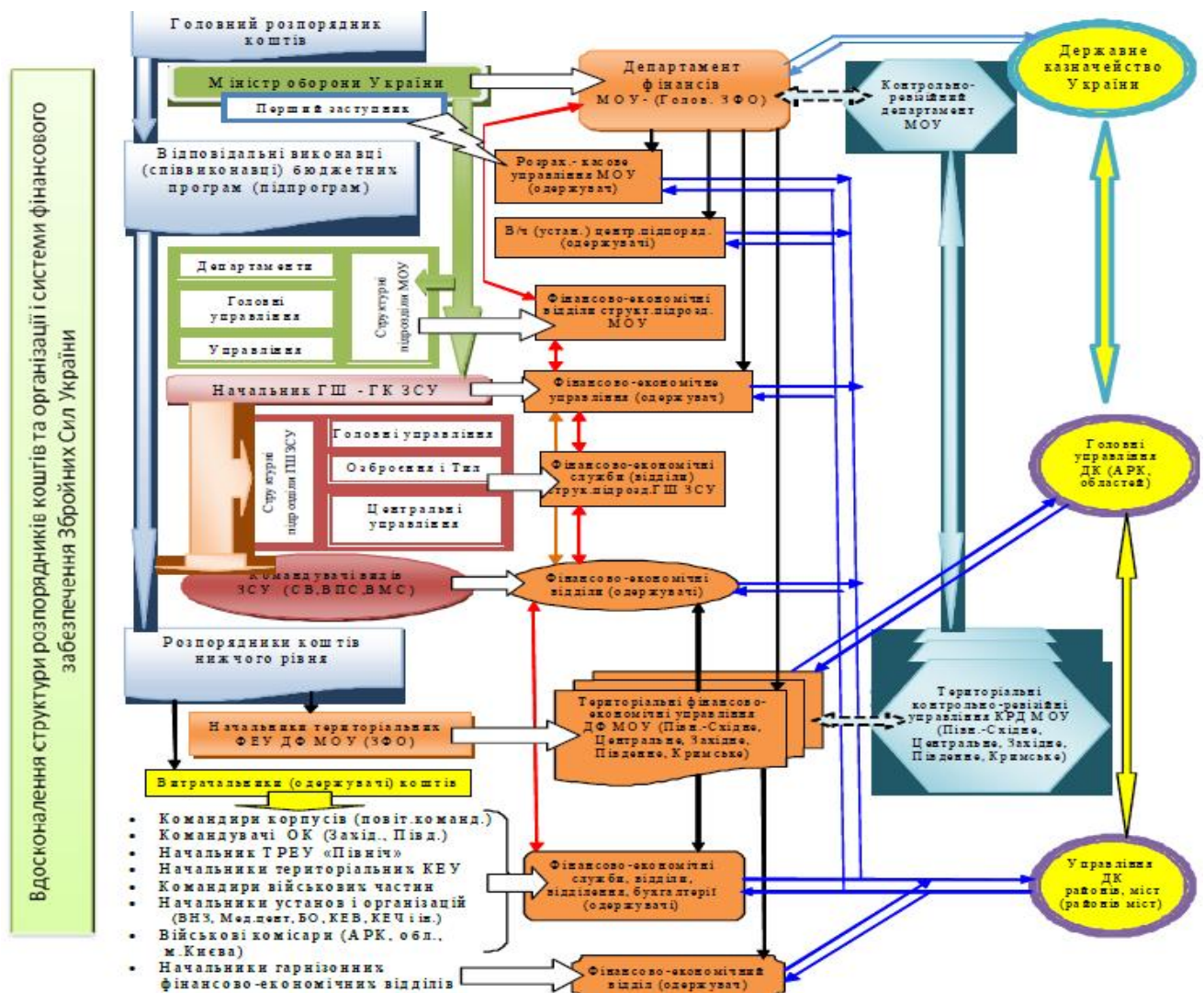

Рис. 3.1. Вдосконалена структура розпорядників бюджетних коштів у ЗСУ

Джерело: розроблено автором

На етапі подальшого реформування армії однією з важливих задач повинно бути відпрацювання кваліфікаційних вимог до кожного військовослужбовця і працівника з метою ретельної перевірки їх професійного рівня; визначення оптимальної структури підрозділів Збройних Сил України а також вартості їх утримання. Для цього пропонується така формула:

$$\text{Вхідні дані } (B_i; B_j; K_j) \longrightarrow B_y = \sum_{i=1}^n B_i + \frac{\sum_{j=1}^m B_j}{K_j}, \text{ де} \quad (3.1)$$

B_i – вартість виду забезпечення згідно норм (витрати) або по факту за минулий рік на одну особу даної категорії за рік; B_j – вартість виду забезпечення згідно норм (витрати) або по факту за минулий рік на військовий підрозділ з кількістю осіб підрозділу, яка забезпечується цим видом забезпечення (K_j). Сьогодні суттєвим недоліком досліджень проблем економічної ефективності оборонних витрат є їхня обмеженість аналізом впливу воєнних витрат на економічне зростання. Необхідні й інші критерії, в першу чергу ефективність економічного забезпечення оборони, або ефективність використання воєнних витрат щодо виробництва специфічного суспільного блага - воєнної могутності держави, а щодо України, то згідно її Воєнної доктрини - забезпечення оборонної достатності держави. З цієї точки зору визначення ефективності оборонних витрат має здійснюватися через оцінку досягнутого рівня оборонної достатності та використання витрат для його забезпечення у порівнянні з аналогічними діями інших країн. Це можна виразити наступним рівнянням:

$$K_{eme} = K_{ds} * \frac{ME_p}{ME}, \text{ де} \quad (3.2)$$

де K_{eme} - коефіцієнт ефективності оборонних витрат, K_{ds} - коефіцієнт забезпечення оборонної достатності (відношення фактичного рівня оборонної достатності до необхідного), ME - оборонні витрати України, ME_p - потенційні оборонні витрати (середні оборонні витрати інших країн на забезпечення аналогічного рівня оборонної достатності).

Особливо складна ситуація має місце з фінансуванням оборонних науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи (НДДКР). У розвинутих країнах на проведення НДДКР, пов'язаних з розробкою і виробництвом озброєння і військова

техніка (ОВТ), в середньому витрачається від 10 до 15 % оборонного бюджету. В Україні на ці цілі виділяється близько 2 % від оборонного бюджету [5]. Розвиток послуг оборони в Україні має ті ж проблеми, що і розвиток неринкових послуг взагалі:

- різке скорочення бюджетного фінансування;
- застарілість технічного оснащення;
- значне відставання від розвинутих європейських країн;
- руйнування людського та науково-технічного оборонного потенціалу;
- відсутність чіткої, обґрунтованої для різних сценаріїв розвитку внутрішнього і зовнішнього середовища, довгострокової стратегії;
- різновекторна орієнтація розвитку армії (проголошений у 2002 р. курс на вступ України до НАТО) та оборонно-промислового комплексу (ОПК) (фактична реінтеграція українського та російського ОПК за домінуючої ролі останнього).

Зрозумілим є те, що оборонні витрати цілковито залежать не тільки від потреб ЗСУ, але й від можливостей держави, її економічного зростання. Спробуємо розрахувати можливі витрати на оборону в Україні до 2020 р. залежно від:

- ✓ сценаріїв розвитку економіки:

Сценарій №1 – помірно оптимістичний з темпами зростання ВВП у 2013-2020 рр. 4,8% до 5,4%, після 2020 р. – 6%;

Сценарій №2 – найсприятливіший з темпами зростання ВВП у 2013 р. – 9,5%, після 2013 р. – 10%, як передбачено у [13];

Сценарій №3 – несприятливий, песимістичний, з темпами зростання ВВП у 2013 рр. – 4,2-4,8%, після 2013р. до кінця періоду – 3%);

- ✓ рівня витрат на оборону:

Горизонт 1 – 1,6% ВВП – за тенденцією,

Горизонт 2 – 3% ВВП – відповідно до Закону «Про оборону України»,

Горизонт 3 – 10% ВВП – максимальний, на зразок Китаю або за дуже несприятливих зовнішніх умов.

✓ пропорцій витрат військового бюджету, наближених до світових стандартів (НАТО):

* на утримання особового складу – 45%,

* 25% – на закупівлю нових зразків зброї та дослідження,

* не менше 30% – на поточні матеріальні витрати армії.

За такими сценаріями аналітично визначимо можливий рівень витрат на оборону з макроекономічних позицій (граничні обсяги витрат), місце послуг оборони у економічній системі.

За реалізації найоптимістичнішого сценарію при 10% оборонних витрат у ВВП витрати на ЗСУ у 2020 році досягнуть позначки 19,230 млрд. дол. США, що при чисельності 200 тис. чол. буде складати 96150 дол. США на 1 військовослужбовця. В засобах масової інформації все частіше говориться про негативний вплив оборонних витрат на економічний розвиток країни та припускається за рахунок їх скорочення вирішити накопичені економічні та соціальні проблеми. Однак, за оцінками експертів, ОПК є одним з основних резервів, що дозволяє у взаємодії з іншими секторами економіки розраховувати на збереження країною статусу індустріально незалежної держави. Він є складовою частиною військового потенціалу країни та промисловою основою національної безпеки держави. Оборонні витрати реалізуються і впливають на економічний розвиток держави через розвиток ОПК, який виробляє озброєння, військову техніку, послуги національної оборони та іншу оборонну продукцію. Саме в ОПК народжуються високі технології, ноу-хау, які потім можуть застосовуватися й у цивільних галузях економіки. ОПК визначає та забезпечує НТП; вирішує задачі по імпортозаміщенню та оновленню на новій технологічній основі таких галузей економіки, як паливно-енергетичний та агропромисловий комплекси, транспорт, зв'язок, медицина; розширює експортні можливості держави. Зміна структури військового бюджету, крім завдань модернізації армії, диктується також потребами експорту. В умовах зниження внутрішніх потреб в озброєнні необхідно, щоб 60-70% загального виробництва зброї в Україні експортувалося, інакше рівень витрат унеможливить саме виробництво.

Проведений макроекономічний аналіз довгострокових перспектив фінансування оборонних витрат в Україні дає можливість зробити деякі висновки, а саме:

1. При фінансуванні ЗСУ (при обґрунтуванні частки оборонних витрат у ВВП) необхідно враховувати не тільки витратний бік, але й зворотній вплив ЗСУ на науково-технічний рівень та конкурентоспроможність країни, експорт високотехнологічної продукції, ринок праці, геополітичне та гео економічне становище [17].

2. Фінансування оборони в Україні і надалі суттєво відрізнятиметься від потреб, бо вимагає, за різними оцінками експертів, від 3,2-3,4 млрд. дол. США на рік. Вступ до НАТО дав би можливість підняти рівень безпеки і дещо зменшити витрати за рахунок спеціалізації, але також потребує суттєвого збільшення оборонного бюджету.

3. У контексті вимог до послуг оборони з боку суспільства, економіки та зовнішнього середовища, насамперед, слід враховувати конкурентоспроможність країни у зовнішньому середовищі (неконкурентоздатна оборона рівнозначна її відсутності) [15, 18]. 4. Взаємозв'язок між витратами на оборону та економічним розвитком держави обумовлює необхідність дотримуватися порогових значень витрат на національну оборону у 2-х аспектах: чисто оборонному аспекті (3%) [5] й економічному аспекті. Критична межа оборонних витрат, яка негативно впливає на національну економіку, становить 6% [2]. Тому припустимий ступінь воєнно-економічної напруги держави для мирного часу, виходячи з практики розвинутих країн, не повинен перевищувати 4-5% ВВП.

5. Обсяги оборонних витрат, визначені на основі комплексного воєнно-економічного аналізу, що враховує інтереси як оборони, так і економіки в цілому, здатні спричиняти позитивний вплив на темпи економічного розвитку країни.

Отже, синтезії шляхів вдосконалення склад складових механізму механізму фінансового забезпечення військ:

✓ еволюція теоретичних та методичних основ фінансового забезпечення на всьому історичному розвитку проходила під впливом

фундаментальних досліджень у таких галузях науки, як економіка, фінанси, соціологія та інших, що знайшло своє відображення в економічних обґрунтуваннях розвитку сучасного фінансового забезпечення армії;

✓ суть процесу фінансового забезпечення армії полягає у спрямуванні частки ВВП на виконання державою оборонних завдань. Складовими його є економічні можливості країни, джерела, принципи, форми, методи та організація фінансового забезпечення, які виконують певну функцію у військовій фінансовій політиці;

✓ для розв'язання проблем доцільності формування та використання оборонних коштів потрібно переглянути діючу законодавчо-правову базу, яка б регламентувала фінансове забезпечення військ, відповідала вимогам і специфіці армії в час її реформування. Розподіл видатків в армії здійснювати таким чином, щоб він відповідав світовим стандартам і реформуванню армії - 50% асигнувань на утримання особового складу, а решта - на інші цілі;

✓ для вдосконалення механізму фінансового забезпечення військ необхідно посилити взаємодію з органами Державного казначейства, з військовими контрольно-ревізійними органами, організацію внутрішнього фінансового контролю; покращити ведення бухгалтерського обліку, які сьогодні не забезпечують мобільність, оперативність фінансового забезпечення військ навіть у мирний час;

✓ необхідно уточнити заходи Державної програми реформування та розвитку армії, передбачивши при цьому структурну перебудову Збройних Сил України; приведення оборонних потреб до нормативно-оптимального рівня, такого, що відповідає чисельності особового складу, а також номенклатурі і кількості озброєнь та військової техніки;

✓ доцільно створити систему, яка б дозволяла використовувати асигнування на національну оборону з максимальною ефективністю. Втім, спрямовувати зусилля на мінімізацію витрат на утримання військ слід виважено, оскільки надмірна економія ресурсів в майбутньому може зашкодити;

✓ для розв'язання проблем доцільності формування та використання оборонних коштів потрібно переглянути діючу законодавчо-правову базу, яка б регламентувала фінансове забезпечення військ, відповідає вимогам і специфіці армії в час її реформування.

✓ Розподіл видатків в армії здійснювати таким чином, щоб він відповідав світовим стандартам і реформуванню армії - 50% асигнувань на утримання особового складу, а решта - на інші цілі; для вдосконалення механізму фінансового забезпечення військ необхідно посилити взаємодію з органами Державного казначейства, з військовими контрольними-ревізійними органами, організацію внутрішнього фінансового контролю;

✓ покращити ведення бухгалтерського обліку, які сьогодні не забезпечують мобільність, оперативність фінансового забезпечення військ навіть у мирний час; необхідно уточнити заходи Державної програми реформування та розвитку армії, передбачивши при цьому структурну перебудову Збройних Сил України; приведення оборонних потреб до нормативно-оптимального рівня, такого, що відповідає чисельності особового складу, а також номенклатурі і кількості озброєнь та військової техніки; доцільно створити систему, яка б дозволяла використовувати асигнування на національну оборону з максимальною ефективністю. Втім, спрямовувати зусилля на мінімізацію витрат на утримання військ слід виважено, оскільки надмірна економія ресурсів в майбутньому може зашкодити; запропонована оптимізація складових програмно-цільового методу суттєво покращить фінансове забезпечення військ, дасть можливість утворити ефективну, раціональну, прозору, цілісну і дійову систему складання, розгляду, затвердження та виконання кошторису Міністерства оборони України.

Питання вдосконалення системи фінансування армії повинні вирішуватися в рамках проведення загального реформування Збройних Сил України. У сфері фінансування, під час проведення реформування, необхідно створити умови для реалізації двох основних напрямків забезпечення Збройних Сил України ресурсами: по-перше, скорочення кількості особового складу із

непрофесійних військових; по-друге, укомплектування частин та підрозділів кваліфікованим особовим складом на професійній основі.

Практика свідчить про те, що спроба суттєво збільшити чисельність контрактників у військах нашкодується на перешкоди, що пов'язані з неможливістю забезпечити для них відповідний рівень життя. Впровадивши у збройних силах військову службу за контрактом, держава не створила необхідної бази для її реалізації, у тому числі і законодавчої. Більш того, вона не несе ніякої відповідальності перед військовослужбовцями за систематичні зміни правил поведінки, які фактично призводять до зміни умов контракту.

При проведенні реформування необхідно враховувати позитивний досвід, у тому числі і в плані формування нормативно-правової бази, тих держав, які вже змінили систему комплектування своїх армій. Правове забезпечення процесу зміни системи комплектування збройних сил є важливим чинником переходу до професійної армії і потребує взаємоузгодженої роботи виконавчої та законодавчої гілок влади. Законодавче забезпечення змін системи комплектування Збройних Сил України військовослужбовцями може відбуватися такими шляхами:

– за рахунок внесення змін і доповнень до існуючої системи військового законодавства. Вони повинні забезпечити підвищення загального престижу військової служби, пропаганду військової служби за контрактом та створення сприятливої суспільної думки стосовно реформування Збройних Сил України.

Для цього доцільно передбачити підвищення посадових окладів військовослужбовців, окладів за військове звання, надання низки додаткових компенсацій, можливості навчання у цивільних навчальних закладах та отримання цивільних професій, гарантії працевлаштування після звільнення з військової служби, пільги щодо першочерговості прийняття на державну службу;

– прийняттям нових законодавчих актів з питань переходу до нової системи фінансування Збройних Сил. Метою їх прийняття може бути затвердження цільового бюджетного фінансування для проведення реформ, будівництва житла для військовослужбовців, а також обов'язкового закріплення нормативу благодійного фінансування ЗСУ.

Важливим кроком на шляху переходу до нової системи комплектування може стати прийняття Верховною Радою України окремого закону України щодо реформування Збройних Сил України. Даний закон повинен чітко визначити та закріпити мету, зміст, шляхи проведення військової реформи та інші питання, що пов'язані з цим. Метою військової реформи може бути: підвищення бойової та мобілізаційної готовності Збройних Сил України; приведення воєнного потенціалу у відповідність до потреб України в сфері оборони та безпеки. Змістом реформування Збройних Сил України може бути:

- удосконалення законодавства з питань військового будівництва і функціонування збройних сил та інших військових формувань; удосконалення організаційно-штатної структури Збройних Сил України за рахунок приведення чисельності особового складу у відповідність до виконуваних завдань.

Перехід до єдиної системи матеріально-технічного забезпечення – логістики ЗС України. При цьому, великого значення необхідно надавати залученню цивільного сектора промисловості і транспорту для вдосконалення системи матеріально-технічного забезпечення.

Пріоритети в оснащенні військових частин ОВТ спрямовані на розробку і створення перспективних типів, модернізацію і підтримку боєздатного стану наявних зразків озброєння та військової техніки. Проте, враховуючи теперішній стан української економіки, найближчим часом можна говорити, скоріш за все, про модернізацію наявного парку ОВТ.

В системі оперативного забезпечення військ (сил) на перший план висувається необхідність підвищення можливостей підрозділів і засобів радіоелектронної боротьби, що в перспективі має всі передумови стати окремим родом військ.

Удосконаленню нормативно-правової бази переходу до комплектування Збройних Сил України військовослужбовцями військової служби за контрактом будуть сприяти узгоджені дії законодавчої та виконавчої гілок влади, створення відповідних матеріальних ресурсів та врахування позитивного досвіду інших країн.

3.2. Удосконалення та розвиток фінансового контролю у Збройних Силах України

За відсутності достатнього фінансування Збройних Сил України велику роль відіграє фінансовий контроль, який покликаний створити прийнятні умови для ефективного і цільового використання коштів на оборону, для впровадження прогресивних форм, методів і прийомів проведення контрольних заходів. Дослідження сучасного стану організації фінансового контролю й обґрунтування його напрямів подальшої активізації у Збройних Силах України набуває особливої гостроти та актуальності. Від запровадження досконалішого механізму фінансового контролю значною мірою залежать Збройних Сил України. [24]. Цей механізм повинен ґрунтуватися на прогресивних принципах, методах і формах з урахуванням міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, методик аналізу та аудиту, на сучасних інституційних засадах, а також спрямовуватися на забезпечення цільового й ефективного використання коштів для задоволення нагальних потреб війська. Діюча система фінансового контролю у Збройних Силах України недосконала і не повністю відповідає сучасним вимогам. Це пояснюється недостатньою розробкою теоретичних засад фінансового контролю, слабким рівнем його організації та нормативно-правового регулювання, недосконалим механізмом реалізації, неврахуванням специфіки функціонування війська, зокрема переходу на комплектування його за контрактним принципом. Унаслідок цього значна частина коштів, виділених на потреби Української армії, використовується неефективно, і не за призначенням, що завдає збитків армії та державі. Так, протягом 2005-2008 рр. у Збройних Силах України були виявлені фінансові порушення, що призвели до втрат грошових і матеріальних ресурсів у розмірі понад 9 млрд. грн. внаслідок заниження в обліку вартості активів, недостачі ресурсів, їх незаконних витрат, нецільового використання бюджетних коштів та ін.

На законодавчому і науковому рівнях та в практичній діяльності не існує єдиного трактування сутності контролю загалом і фінансового зокрема. Неоднозначність трактування терміна «контроль» пояснюється його багатогранністю та різноплановістю використання. Групування різноманітних трактувань контролю вченими-економістами дозволило умовно об'єднати їх у три блоки: контроль як засіб управління, як процес або діяльність і як система нагляду, перевірки, спостереження.

Таблиця 3.1

Фактори впливу на організацію та здійснення фінансового контролю у
Збройних Силах України

Група факторів	Основні фактори
Соціально-економічні	– обсяг фінансування; – терміни впровадження бухгалтерського обліку; – мотивація праці інспекторів-ревізорів; – розгалуженість мережі контролюючих органів; – механізм ціноутворення на військову продукцію
Політичні	– забезпечення державних інтересів щодо національної безпеки
Організаційно-економічні	– різноманітність напрямів контролю; – рівень технічного забезпечення контролю; – наявність єдиної програми ведення бухгалтерського обліку у військах; – забезпеченість висококваліфікованими кадрами військових ревізорів; – перехід збройних сил на контрактну форму комплектування; – виконавці фінансового контролю; – форма управління військами та контролюючими органами; – оперативність і мобілізаційна готовність військ
Нормативно-правові	– нормативна база з оподаткування військовослужбовців та соціального захисту особового складу

На нашу думку, фінансовий контроль у Збройних Силах України слід розглядати не тільки як елемент, функцію, форму управління, як діяльність державних і громадських органів. Фінансовий контроль у Збройних Силах України – це регулярний процес спостереження, перевірки, аналізу й оцінки фінансово-господарської діяльності військ, виконання поставлених завдань з метою ефективного й цільового використання коштів та управління збройними силами для забезпечення обороноздатності держави. На організацію та здійснення фінансового контролю у Збройних Силах України впливає сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів, які доцільно об'єднати у групи: соціально-економічні, політичні, організаційно-управлінські та нормативно-правові (табл. 1).

Діювищевказаних чинників слід обов'язково враховувати при організації обліково-фінансової та контрольно-ревізійної роботи для визначення основних заходів щодо перевірки фінансових витрат, правильності й обґрунтованості планування і бухгалтерського обліку коштів, усунення недоліків, виявлених під час проведених ревізій. Такий підхід сприятиме підвищенню ефективності контрольно-ревізійної роботи у Збройних Силах України.

Встановлено, що фінансовий контроль за діяльністю Збройних Сил України здійснюють численні контролюючі органи на рівні держави (Державна фінансова інспекція України, Рахункова палата України, Державне казначейство України, Державна фіскальна служба України, інші організації) і воєнного відомства (Контрольно-ревізійний департамент, Департамент фінансів, 5 територіальних контрольно-ревізійних управлінь (КРУ), а також КРУ Генерального штабу Збройних Сил України і Контрольно-ревізійна група командування сил підтримки Міністерства оборони України).

Діюча організаційна структура фінансового контролю Міністерства оборони України недосконала і потребує покращення, оскільки відсутній чіткий розділ окремих функцій, обов'язків і відповідальності між вказаними вище органами. Зокрема, контрольно-ревізійний департамент Міністерства оборони України дублює низку контрольних дій Контрольно-ревізійного управління Генерального штабу Збройних Сил України і Контрольно-ревізійної групи Командування сил підтримки. Крім того, встановлено низький рівень забезпечення кваліфікованими кадрами інспекторів-ревізорів і сучасними досконалими інформаційними технологіями, комп'ютерними системами. Для удосконалення фінансового контролю у Збройних Силах України необхідно оптимізувати організаційну структуру та уточнити й розмежувати функції органів фінансового контролю, стандартизувати форми і методи контрольно-ревізійної роботи, підвищити професіоналізм інспекторів-ревізорів, а також покращити їх матеріально-технічне та інформаційно-аналітичне забезпечення.

Результати аналізу обсягів фінансування показали, що на утримання Збройних Сил України виділяються значні суми коштів із Державного

бюджету. Проте їх недостатньо, оскільки фактичні обсяги фінансування значно менші від бюджетного запиту Міністерства оборони України, що не дозволяє забезпечити нормальне функціонування і розвиток армії, призводять до відчутних матеріальних втрат і збитків. Нині не розроблено чіткої методики їх комплексного аналізу й оцінки. Потребує також удосконалення процес аналітичного дослідження. Для науково обґрунтованого аналізу та правової оцінки фінансових порушень, виявлених у військах, слід здійснити їх класифікацію за такими ознаками: наявність, цільове використання фінансових ресурсів; рівень ведення бухгалтерського обліку; якість планування; наслідки фінансових порушень. Це підвищить точність бухгалтерського обліку та аналізу, а також забезпечить прозорість фінансових операцій у військах, сприятиме цільовому й раціональному використанню державних коштів.

Таким чином, систематизація і класифікація типових порушень чинного законодавства з питань збереження та цільового, раціонального використання державної власності та оборонних коштів повинна бути одним із важливих напрямів удосконалення методології та організації фінансового контролю у

Збройних Силах України. Для цього необхідно систематично робити аналітичні узагальнення результатів перевірок і ревізій щодо виявлення специфічних особливостей тих чи інших відхилень, які доцільно ідентифікувати. До того ж слід з'ясувати: сутність специфічних відхилень; їх причини; вплив на якість контрольно-ревізійної роботи. Здійснюючи аналітичні узагальнення, доцільно порівнювати суми витрат на проведення фінансового контролю і втрат держави від імовірних порушень чинного законодавства.

Використання на практиці розроблених напрямів імовірних порушень чинного законодавства як основи для визначення зон та об'єктів пильної уваги органів фінансового контролю сприятиме підвищенню його дієвості й економії оборонних коштів.

Починаючи з 2002 р., Збройні Сили України здійснюють свою фінансову діяльність на основі програмно-цільового методу складання та виконання бюджету. Головним його призначенням є забезпечення відповідальності

зарезультати виконання бюджетних програм з урахуванням дії різних факторів, таких, як економічні, соціально-політичні, міжнародні, науково-технічні, демографічні, територіальні тощо. При цьому основними складовими видатків бюджету є прийнята класифікація: за бюджетними програмами (програмна класифікація видатків); функціями, з виконанням яких пов'язані видатки (функціональна класифікація видатків); економічною характеристикою операцій, при проведенні яких здійснюються ці видатки (економічна класифікація видатків). Із впровадженням програмно-цільового методу акцент аналізу змістився на програмні категорії (цілі, завдання та показники результативності), завдяки чому практично унеможлиблюється використання коштів на цілі, не передбачені бюджетними програмами, тобто їх нецільове використання. Результати структурного групування бюджетних програм на 2009 р. за цільовим призначенням показали, що основну частку серед них займають ті, що призначені на матеріальне забезпечення та соціальний захист військовослужбовців – 7579,2 млн. грн. (65,1%), технічне й інфраструктурне забезпечення – 2379,9 млн. грн. (20,4%) та кадрове забезпечення, військову освіту і науку – 763,8 млн. грн. (6,6%).

Незважаючи на значні переваги програмно-цільового методу складання та виконання бюджету порівняно з іншими методами, він потребує подальшого удосконалення шляхом здійснення відповідних змін і доповнень. Це стосується насамперед оптимізації системи показників для оцінки ефективності використання коштів на оборону (економія трудових і матеріальних витрат, заробітної плати, продуктивність праці тощо). У паспортах бюджетних програм Міністерства оборони України на 2009 р., зокрема за КПКВ 2101010 – Керівництво та військове управління Збройними Силами України передбачено обмежену кількість абсолютних показників для аналізу результатів виконання бюджетних програм, що не дає змоги провести його комплексно та дати об'єктивну оцінку рівня виконання бюджетної програми.

Обмеженість, надто загальний і неконкретний характер, відсутність чітких критеріїв оцінки вказаних вище показників здебільшого є основними причинами недостатньої ефективності та результативності витрачання фінансових ресурсів

увійськах. З огляду на це пропонується ввести додаткові показники, зокрема: обсяги та темпи зменшення чисельності державних службовців і військовослужбовців, економія робочого часу, фонду заробітної плати та грошового забезпечення за рахунок поліпшення організації праці, підвищення кваліфікації та зменшення плинності особового складу, скорочення термінів обробки документів. Це підвищить точність аналізу та прогнозу виконання вказаної програми і ефективність використання бюджетних коштів.

У сучасних умовах реформування Збройних Сил України, підвищуються вимоги до фінансового контролю в частині суворого обмеження часу його проведення, чіткої організації праці інспектора-ревізора. В організації ревізій і перевірок важливим є визначення оптимальних строків їх проведення. Надто стислі терміни можуть стати причиною неякісного контролю. Збільшення часу на перевірку може послабити увагу до інших питань ведення фінансового господарства у військах.

Підвищенню ефективності та якості контрольно-ревізійної роботи сприятиме контроль за усуненням недоліків, виявлених ревізіями і перевітками, повнота і своєчасність виконання пропозицій за актами ревізій. Пропозиції, які дублюють вимоги керівних документів, не сприяють підвищенню виконавчої дисципліни і є наслідком недостатнього вивчення причин порушень і шляхів покращення роботи фінансової та контрольно-ревізійної служб у Збройних Силах України. Для використання результатів аналізу контрольно-ревізійних матеріалів при прийнятті управлінських рішень на всіх рівнях управління доцільно також зробити прозорішою інформацію про діяльність контролюючих органів, створити єдиний інформаційно-аналітичний банк даних. Він повинен створюватися на базі сучасних інформаційних технологій і містити інформацію про рівень фаховості працівників, забезпеченість матеріальними і технічними ресурсами, про порушення у військах та їх причин

Підсистеми і напрями координаційної системи фінансового контролю у збройних силах повинні включати:

- ✓ відповідне організаційне, нормативно-правове поле;

- ✓ ресурсне і методологічне забезпечення;
- ✓ інформацію про стан фінансового контролю, контролюючі органи та забезпеченість їх кадрами;
- ✓ матеріально-технічну базу.

Підвищенню ефективності проведення контрольно-ревізійних заходів сприятиме технічне переоснащення контрольно-ревізійних служб, автоматизація збирання, зберігання і поновлення інформації, підвищення продуктивності праці фінансових і контрольно-ревізійних працівників.

Застосування сучасних комп'ютерних програм і доступ до інформаційної бази дозволить проводити комплексний, системний аналіз фінансово-господарської діяльності військ, оперативно і своєчасно виявляти причини порушень, безгосподарності та зловживань, а також внутрішні господарські резерви і спрямовувати їх на підтримання боєготовності військ.

Також потребує удосконалення в організаційному, методичному та правовому аспектах шляхом розробки і реалізації дієвих заходів з урахуванням рівня організації контрольно-ревізійної роботи в розрізі територіальних контрольно-ревізійних управлінь. Для цього слід застосовувати методи порівняльної комплексної оцінки, зокрема метод сум з використанням вагових коефіцієнтів (коефіцієнтів значущості) для сукупності різних показників із подальшим об'єднанням їх в інтегральний показник. Незважаючи на обмежені обсяги фінансування військ, спостерігаються фінансові порушення, які призводять до відчутних матеріальних втрат і збитків. Нині не розроблено чіткої методики їх комплексного аналізу й оцінки. Потребує також удосконалення процес аналітичного дослідження. Для науково обґрунтованого аналізу та правової оцінки фінансових порушень, виявлених у військах, слід здійснити їх класифікацію за такими ознаками: наявність, цільове використання фінансових ресурсів; рівень ведення бухгалтерського обліку; якість планування; наслідки фінансових порушень. Це підвищить точність бухгалтерського обліку та аналізу, а також забезпечить прозорість фінансових операцій у військах, сприятиме цільовому й раціональному використанню державних коштів. Таким

чином, систематизація і класифікація типових порушень чинного законодавства з питань збереження та цільового, раціонального використання державної власності та оборонних коштів повинна бути одним із важливих напрямів удосконалення методології та організації фінансового контролю у Збройних Силах України. Для цього необхідно систематично робити аналітичні узагальнення результатів перевірок і ревізій щодо виявлення специфічних особливостей тих чи інших відхилень, які доцільно ідентифікувати.

Участь Збройних Сил у проведенні Антитерористичної операції поставила перед ЗСУ нову ціль – навчити військовослужбовців та державних службовців здійснювати внутрішній аудит за міжнародними стандартами, розробленими Інститутом внутрішніх аудиторів (ІА), який налічує понад 180 тисяч членів з 190 країн світу. Внутрішній аудит дає можливість удосконалювати систему управління, внутрішній контроль та управління ризиками в органах державної влади. Запровадження внутрішнього аудиту в органах державного сектору є однією з обов'язкових умов для вступу в Європейський Союз та виділенні будь-якої допомоги (в тому числі і фінансової) від міжнародних організацій. В опублікованому міжнародною організацією Transparency International у січні 2013 року Індексі державної антикорупційної політики в оборонному секторі за результатами оцінки п'яти ризикових сфер — політичної, фінансової, кадрової, операційної (під час здійснення військових операцій) та сфери державних закупівель — Україну віднесено до групи з високим рівнем корупційних ризиків «D+».

У Міністерстві оборони України та Збройних Силах України вже запроваджено низку упереджувальних заходів, які у поточному році дозволили зберегти для Збройних Сил понад 50 млн. гривень.

Наразі на виконання рішення Урядового комітету соціально-економічного розвитку та з питань міжнародного співробітництва від 18 липня 2015 року в Міністерстві оборони України запроваджується комплексна система внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту європейського зразка.

У розбудові внутрішнього аудиту Міністерству оборони України допомагають іноземні та міжнародні організації. Зокрема, за організаційної та фінансової підтримки Міністерства оборони Великобританії 60 фахівців Міністерства оборони України та Збройних Сил України вже пройшли навчання з внутрішнього аудиту за міжнародними стандартами. Така підтримка міжнародних організацій дозволить використати кращий досвід та впровадити сучасні практики в нашій країні.

Висновок до розділу 3

Україні проведено низку заходів, спрямованих на реалізацію механізму фінансового забезпечення Державної програми щодо реформування Збройних Сил, в тому числі приведення фінансування армії у відповідність до економічних можливостей країни. Недостатній рівень фінансування армії в період її реформування в умовах ринкової економіки України поставили питання щодо необхідності якісних змін у підходах до планування, витрачання та обліку фінансових ресурсів, до пошуку внутрішніх джерел фінансування військ.

Оборонний бюджет не можна розробляти без стратегічного планування, без розуміння суті воєнної стратегії. При ухваленні рішень, що впливають на обороноздатність армії, треба вимагати оцінки ефективності розподілу та використання ресурсів, а також відповідної інформації щодо цілей і завдань, що дозволить своєчасно вживати заходів, спрямованих на досягнення кінцевої мети і недопущення негативних наслідків.

Однією з важливих задач повинно бути відпрацювання кваліфікаційних вимог до кожного військовослужбовця і працівника з метою ретельної перевірки їх професійного рівня; визначення оптимальної структури підрозділів Збройних Сил України а також вартості їх утримання. Особливо складна ситуація має місце з фінансуванням оборонних науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи (НДДКР). У розвинутих країнах на проведення НДДКР, пов'язаних з розробкою і виробництвом озброєння і військова техніка (ОВТ), в середньому витрачається від

10 до 15 % оборонного бюджету. В Україні на ці цілі виділяється близько 2 % від оборонного бюджету. Для удосконалення фінансового контролю у Збройних Силах України необхідно оптимізувати організаційну структуру та уточнити й розмежувати функції органів фінансового контролю, стандартизувати форми і методи контрольно-ревізійної роботи, підвищити професіоналізм інспекторів-ревізорів, а також покращити їх матеріально-технічне та інформаційно-аналітичне забезпечення.

Для науковообґрунтованого аналізу та правової оцінки фінансових порушень, виявлених у військах, слід здійснити їх класифікацію за такими ознаками: наявність, цільове використання фінансових ресурсів; рівень ведення бухгалтерського обліку; якість планування; наслідки фінансових порушень. Це підвищить точність бухгалтерського обліку та аналізу, а також забезпечить прозорість фінансових операцій у військах, сприятиме цільовому й раціональному використанню державних коштів.

Таким чином, систематизація і класифікація типових порушень чинного законодавства з питань збереження та цільового, раціонального використання державної власності та оборонних коштів повинна бути одним із важливих напрямів удосконалення методології та організації фінансового контролю.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи аналіз стану військової безпеки України зазначимо, що основною проблемою на даний час вважаємо недоліки системи фінансування даного сектору. Фінансування ЗСУ здійснюється зверху вниз, як правило, за принципами підлеглості, який полягає у розподіленні конкретних витрат за відповідними розпорядниками бюджетних коштів, та централізованого забезпечення, що призводить до більш раціонального та економного витрачання фінансів.

Фінансове господарство військової частини – це сукупність фінансових відносин, що утворюються в результаті проведення військовою частиною заходів із фінансового забезпечення постійної бойової готовності та з контролю за використанням коштів. Основними заходами, які в своїй сукупності складають фінансове господарство військової частини, є планування, отримання, витрачання і облік коштів, складання фінансової звітності, ведення діловодства фінансового органу, здійснення внутрішнього фінансового контролю.

Збройні Сили України отримують все, що необхідно для забезпечення їх життєдіяльності, від держави за рахунок асигнувань, що виділяються Міністерству оборони з Державного бюджету. Витрати на утримання Збройних Сил України здійснюються у відповідності до затверджених кошторисів Міністерства оборони, які є складовою Державного бюджету України.

Частина коштів за кошторисом Міністерства оборони витрачається у центральному апараті МО України на оплату озброєння, техніки, військового майна, продовольства, що спрямовуються до Збройних Сил з різних галузей економіки. В цьому випадку розрахунки здійснюють відповідні департаменти Міністерства оборони через Департамент фінансів МО України. Деякі види майна і продовольства, озброєння військової техніки замовляються і оплачуються забезпечуючими управліннями та службами оперативних

командувань, видів Збройних Сил України через їх фінансово-економічні управління.

Озброєння, майно і продовольство, заготовлені та оплачені в центрі або у видах Збройних Сил (оперативних командуваннях), відпускається військам відповідними управліннями та службами забезпечення в натуральному вигляді, без оплати; військові частини в цьому випадку грошових розрахунків за отримане майно не здійснюють.

Фінансове господарство військової частини Збройних Сил України є:

– галуззю військового господарства та тісно пов'язано з галузями економіки країни;

– частиною фінансової системи України, оскільки воно безпосередньо пов'язано з бюджетною системою і іншими фінансовими інститутами країни.

Самостійне фінансове господарство організовується і ведеться у військових частинах, установах (полк, окремих батальйон, окремих дивізіон, окрема рота, військовий склад, госпіталь, навчальний заклад, комісаріат та ін.), в штаті яких передбачений фінансовий орган.

Фінансове господарство у військових частинах організовується і ведеться у відповідності з керівними документами, які регламентують фінансово-господарську діяльність військ.

До галузевих фінансів військові фінанси віднести не можна, тому що за своєю суттю вони особливими функціональними фінансами загальнодержавного значення і охоплюють багато напрямів діяльності. Оборона країни не є галуззю народного господарства, а є специфічною спеціальною потребою, що задовольняється відповідно до її особливої загальнодержавної функції. Направлення ресурсів ВВП і багатства на забезпечення потреб армії і флоту здійснюється за допомогою фінансової системи країни, основною частиною якої є Державний бюджет України. Державний бюджет України, в якому зосереджується централізований чистий дохід має за свою мету забезпечення фондами фінансових ресурсів господарсько-організаційної та культурно-виховної діяльності держави і виконання задач по захисту держави від нападу з зовні, і

вирішення задач в середині країни. Одним з таких напрямків є фінансування видатків на оборону.

Найважливішими видатками, які здійснюються з державного бюджету на оборону, є: закупівля озброєння, літаків, кораблів, бронетанкової техніки, артилерійської зброї, мінометів, стрілецької зброї, боєприпасів, автомобільної, інженерної техніки та інших видів озброєння і техніки, продовольства, 26 пального, мастильних матеріалів, речового майна та інших матеріальних цінностей, необхідних для постійної бойової готовності військ; фінансування капітального будівництва і будівництва житла для військовослужбовців; забезпечення бойової, гуманітарної підготовки та господарсько-побутового устрою військових частин; виплата грошового забезпечення військовослужбовцям і заробітної плати робітникам і службовцям Міністерства оборони; участь у міжнародних миротворчих операціях.

На думку експертів, затвердженого оборонного бюджету не вистачить, щоб покрити всі потреби оборонного сектора. 5% від ВВП має бути виділено на структури сектора оборони, і це закладено у показниках затвердженого бюджету. Але те, що стосується безпосередньо Міністерства оборони – не виконано. На цей рік Міноборони виділено 2,45% ВВП, у минулому році – 2,6% (тобто у відсотках від ВВП армія отримує менше, ніж торік). Крім того, в бюджеті Міноборони на витрати закладені 4500 млн. грн. спецфонду. Ризиковано те, що такі доходи складно виконати в умовах війни.

У 2015-2015 рр. соціально-політична ситуація в країні потребувала швидкого реагування на ризики, що виникали у сфері фінансового та матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил. У наслідок цього 641 контрольний захід проведено у позаплановому порядку. За результатами перевірок і службових розслідувань до правоохоронних органів передано відповідні матеріали та попереджено можливих фінансових порушень на суму понад 30 млн. грн. Проведено низку заходів, спрямованих на реалізацію механізму фінансового забезпечення Державної програми щодо реформування Збройних Сил, в тому числі приведення фінансування армії у відповідність до економічних

можливостей країни Недостатній рівень фінансування армії в період її реформування в умовах ринкової економіки України поставили питання щодонеобхідності якісних змін у підходах до планування, витрачання та обліку фінансових ресурсів, до пошуку внутрішніх джерел фінансування військ.

Оборонний бюджет не можна розробляти без стратегічного планування, без розуміння суті воєнної стратегії. При ухваленні рішень, що впливають на обороноздатність армії, треба вимагати оцінки ефективності розподілу та використання ресурсів, а також відповідної інформації щодо цілей і завдань, що дозволить своєчасно вживати заходів, спрямованих на недопущення втрат.

Однією з важливих задач повинно бути відпрацювання кваліфікаційних вимог до кожного військовослужбовця і працівника з метою ретельної перевірки їх професійного рівня; визначення оптимальної структури підрозділів Збройних Сил України а також вартості їх утримання. Особливо складна ситуація має місце з фінансуванням оборонних науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи. В Україні на ці цілі виділяється близько 2 % від оборонного бюджету. Для удосконалення фінансового контролю у Збройних Силах України необхідно оптимізувати організаційну структуру та уточнити й розмежувати функції органів фінансового контролю, стандартизувати форми і методи контрольно-ревізійної роботи, підвищити професіоналізм інспекторів-ревізорів, а також покращити їх матеріально-технічне та інформаційно-аналітичне забезпечення. Для науковообґрунтованого аналізу та правової оцінки фінансових порушень, виявлених у військах, слід здійснити їх класифікацію за такими ознаками: наявність, цільове використання фінансових ресурсів; рівень ведення бухгалтерського обліку; якість планування; наслідки фінансових порушень. Це підвищить точність бухгалтерського обліку та аналізу, а також забезпечить прозорість фінансових операцій у військах, сприятиме цільовому й раціональному використанню державних коштів. Таким чином, систематизація і класифікація типових порушень чинного законодавства з питань збереження та цільового, раціонального використання державної власності та оборонних коштів повинна бути одним із важливих напрямів удосконалення методології та організації

фінансового

КОНТРОЛЮ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Методичні матеріали з воєнно- ідеологічної підготовки особового складу Збройних Сил України на 2015 навчальний рік / Офіційний сайт Міністерства оборони України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mil.univ.kiev.ua/files/67_1074163600.doc
2. Адміністративне право України: Підручник / За заг. ред. академіка С.В. Ківалова. – Х.: Одісей, 2004. – С. 791.
3. Актуальні проблеми реалізації політики національної безпеки України в оборонній сфері: Науково-технічний збірник. – Вип. 27 / За заг. ред. В.П.Горбуліна. – К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. – 192 с.
4. Аудит [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/12920522/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/metodika_organizatsiyi_provedennya_-_derzhavnogo_auditu_byudzhethnih_ustanov
5. Аудиту бюджетних установ — зелене світло. Від теорії до практики [Електронний ресурс] / І.Б. Стефанюк / 30.01.2006. — Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/35439;jsessionid=455CF509C201D24AF838E08839EDBEES>
6. Битяк Ю.П. Административное право Украины : [учебник для студентов высш. учеб. заведений юрид. спец.] / Ю.П. Битяк В.В. Богуцкий, В.Н. Паращук ; под ред. проф. Ю.П. Битяка. – 2-е изд., перераб. и доп. – Х. : Право, 2003 – С. 576.
7. Біла книга – 2015. Збройні Сили України». Електронне видання /Офіційний сайт Міністерства оборони України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mil.univ.kiev.ua/files/67_1074163600.doc
8. Біла книга 2012. Збройні Сили України. Міністерство оборони України, 2013.
9. Біла книга 2013. Збройні Сили України. Міністерство оборони України, 2015.

10. Біла книга 2015. Збройні Сили України. Міністерство обо-рони України, 2015.
11. Богданович В.Ю., Семенченко А.І. Системний підхід до формування та реалізації державної політики у сфері управління забезпечення національної безпеки // Наука і оборона. – 2006 – № 3.
12. Бутинець Ф.Ф. Контроль і ревізія: Підруч. для студ. спец. «Облік і аудит» вищ. навч. закладів / Ф.Ф. Бутинець, Н.Г. Виговська, Н.М. Малюга, Н.І. Петренко – 3-тє вид., доп. і перероб. – Житомир: Рута, 2002. – 543 с.
13. Бюджетна система України. / С.І. Юрій, Й.М. Бескид, В.Г. Дем'янишин та ін. / — К.: НІОС, 2000.
14. Бюджетний кодекс України від від 08.07.2010 № 2456-VI (Редакція станом на 01.01.2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
15. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
16. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник.— К.: Ніос, 2001.
17. Вимоги до економічного забезпечення збройних сил/ Портал «Лекциопедия» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lektsiopedia.org/ukr/lek-15921.html>
18. Воєнна доктрина України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/just/vru/postan/doctr.txt>
19. Воєнна економіка: підручник /за ред. В.І.Мірненка, І.М.Ткача, В.Л.Рихтюка. – К. : НУОУ, 2011. – 332с.
20. Горбулін В.П., Зубарєв В.В., Скурський П.П.Формування та реалізація державної політики в галузі наукової та науково-технічної діяльності в забезпеченні національної безпеки і оборони // Стратегічна панорама. – 2008. - № С. 75-84.
21. Гриньова В.М., Коюда В.О. Фінанси підприємств.- К.: Знання-Прес, 2004.-424 с.

22. Демидов Б.А., Величко А.Ф., Волощук И.В. Системно-концептуальные основы деятельности в военно-технической области. – В 2-х кн. – Кн. 1: Концептуальные основы и элементы национальной безопасности / Под ред. Б.А. Демидова. – К.: Технологический парк, 2004. – 736 с.
23. Демидов Б.А., Величко А.Ф., Волощук И.В. Системно-концептуальные основы деятельности в военно-технической области. – В 2-х кн. – Кн. 2: Организационно-методические основы деятельности в военно-технической области / Под ред. Б.А. Демидова. – К.: Технологический парк, 2006. – 1152 с.
24. Державна Програма розвитку Збройних Сил України на 2006-2011 роки, затверджена Указом Президента України від 27.12.2005 р. № 182-25Т/2005. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>
25. Державне управління в Україні: організаційно-правові засади: Навч. посіб. / За заг. ред. Н.Р. Нижник. — К.: Вид-во УАДУ, 2002. — 164 с.
26. Державне управління: Навч. посіб. / За ред. А.Ф. Мельника. — К.: Знання-Прес, 2003. — 343 с.
27. Державний фінансовий контроль. Навч.-метод. посібник для самост. вивчення дисципліни. / Н.С. Вітвицька, І.Ю. Чумакова та інші. — К.: КНЕУ, 2003.
28. Деякі питання утворення структурних підрозділів внутрішнього аудиту та проведення такого аудиту в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, їх територіальних органах та бюджетних установах, які належать до сфери управління міністерств, інших центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 вер. 2011 року № 1001 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-2011-%D0%BF>
29. Економіка Збройних Сил України: Навч. посіб./за ред. В.І. Кириленка - К.: НАОУ, - 2004-316 с.
30. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

31. Закон України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 48, ст. 408.
32. Закон України «Про Державний бюджет України на 2010 рік» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 22-23, № 24-25, ст. 263.
33. Закон України «Про Збройні Сили України» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 9, ст.
34. Закон України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 № 1934-ХІІ / Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>
35. Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 № 1932-ХІІ / Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>
36. Закон України «Про оренду державного та комунального майна» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 30, ст. 416.
37. Закон України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України»
38. Закон України «Про чисельність Збройних Сил України» від 05 березня 2015 року № 235-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 21. – Ст. 136.
39. Закон України від 11.01.2000 р. №1363-XIV «Про розформування Національної гвардії України». Київ. Відомості Верховної Ради України. 2000, №8.
40. Закон України від 2.03.2000 р. №1518-III «Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав». Київ. Відомості Верховної Ради України. 2000, №19.
41. Закон України від 20.10.1994 р. №221/94-ВР «Про внесення змін і доповнень до статті 17 Закону України «Про оборону України». Київ. Відомості Верховної Ради України. 1994, №45.

42. Закон України від 21.09.99 № 1075-ІУ “Про правовий режим майна у Збройних Силах України”.
43. Закон України від 21.09.99 № 1076–ХІУ “Про господарську діяльність у Збройних Силах України”.
44. Закон України від 24.03.1999 р. №549-ХІV «Про Стрйовий статут Збройних Сил України». Київ. Відомості Верховної Ради України. 1999, №22-23.
45. Закон України від 24.03.1999 р. №550-ХІV «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України». Київ. Відомості Верховної Ради України. 1999, №22-23.
46. Закон України від 24.03.1999 р. №551-ХІV «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України». Київ. Відомості Верховної Ради України. 1999, №22-23.
47. Закон України від 24.03.1999 р. №556-ХІV «Про війська Цивільної оборони України». Київ. Відомості Верховної Ради України. 1999, №19. 17. Закон України від 24.03.1999 р. №548-ХІV «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України». Київ. Відомості Верховної Ради України. 1999, №22-23.
48. Закон України від 4.03.1998 р. №160/98-ВР «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб». Київ. Відомості Верховної Ради України. 1998, №35.
49. Закон України від 5.03.1998 р. №183/98-ВР « Про Раду національної безпеки і оборони України». Київ. Відомості Верховної Ради України. 1998, №35.
50. Закон України від 5.10.2000 р. №2019-ІІІ «Про внесення змін до Закону України «Про Збройні Сили України». Київ. Відомості Верховної Ради України. 2000, №48.
51. Инфографика: Сколько стоит независимость. Оборонный бюджет Украины в 2016 году [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.liga.net/infografica/265754_skolko-stoit-nezavisimost-oboronnyu-byudzhnet-ukrainy-v-2016-godu.htm

52. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика). — К.: НІОС, 2000.
53. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
54. Марко І.Ю. Основи фінансового забезпечення військової частини: навч. посібник / [І.Ю. Марко, Д.М. Котій, Ю.Б. Медведєва та ін.]. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. – 380 с.
55. Медведєв Ю.Б.Фінансове забезпечення Збройних сил // Фінанси України. - 2005. - № 7. - С.132-135.
56. Медведєв Ю.Б.Фінансове забезпечення Збройних сил України в умовах їх реформування // Фінанси України. - 2006. - № 1. - С.58-65.
57. Мунтіян В. Фінансування Збройних Сил України: проблеми та перспективи // дзеркало тижня. - 2007. - № 34. - С. 4-6.
58. Мунтіян В.І.Оборонний бюджет і адекватне фінансування / Рада національної безпеки і оборони України. Національний інститут стратегічних досліджень. - К.: Просвіта, 2007. – С.118-120.
59. Мунтіян В.І.Оборонний бюджет: світовий досвід та можливі шляхи реформування в Україні. / Рада національної безпеки і оборони України. Національний інститут стратегічних досліджень. - К.: Просвіта, 1996.
60. Мунтіян В.І. Стан фінансового забезпечення Збройних Сил України // Національна безпека і оборона. - 2002.- № 5. - С.46-47.
61. Наказ Міністерства фінансів України Про внесення змін до Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету від 12.05.2015 № 571 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0535-14>
62. Наказ Міністра оборони України від 12.11.10 № 590 “Про затвердження Положення про фінансове господарство військової частини Збройних Сил України”.

63. Наказ Міністра оборони України від 16.07.97 №300 “Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України”.
64. Накази Міністра оборони України “Про бюджетну політику Міністерства оборони України на поточний рік”.
65. Основи фінансового забезпечення Збройних Сил України / Портал «Лекциопедия» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lektsiopedia.org/ukr/lek-15921.html>
66. Офіційний сайт міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mvs.gov.ua>
67. Офіційний сайт Міністерства оборони України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mil.univ.kiev.ua
68. Офіційний сайт Міністерства оборони України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/>
69. Павленко А.М. Економічні чинники впливу на реформування Збройних Сил / Рада національної безпеки і оборони України. Національний інститут стратегічних досліджень. - К.: Просвіта, 2008. – С. 121-126.
70. Передборський В. А. Економічна безпека держави: Монографія. - К.: Кондор, 2005. - 391 с.
71. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: Підручник / За заг. ред. В.Ф. Погорілка. – К.: Наук. думка, Прецедент. – 2006. – С. 241.
72. Постанова Кабінету Міністрів України “Деякі питання затвердження граничної чисельності працівників апарату та територіальних органів центральних органів виконавчої влади, інших державних органів” № 85 від 5 квітня 2015 р.
73. Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення зміни до норм харчування військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань” № 189 від 18 червня 2015 р.

74. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.05.00 №749 “Про затвердження Порядку реєстрації військових частин, як суб’єктів господарської діяльності у Збройних Силах”.

75. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.00 №778 “Про затвердження Порядку надання дозволу військовим частинам Збройних Сил на передачу закріпленого за ними рухомого та нерухомого майна в оренду”.

76. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.00 №1171 “Про затвердження переліку видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам Збройних Сил”.

77. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.00 №1919 “Про затвердження Положення про порядок відчуження та реалізації військового майна Збройних Сил”

78. Про організацію діяльності з внутрішнього аудиту та затвердження Порядку проведення внутрішнього аудиту підрозділами Служби внутрішнього аудиту Збройних Сил України: Наказ Міністра оборони України від 14 лист. 2012 року №753 // Друкарня Міністерства оборони України. — 2012. — 15 лист. — С. 1—15.

79. Семенихін І. М. Фінансове забезпечення Збройних сил // Фінанси України. - 2004. - № 6. - С.67-73

80. Семенихін І.М. Організація фінансового забезпечення військ. // Навч. посіб.: НАОУ, 2004 - 425с.

81. Семенихін І.М. Фінансове забезпечення військової частини / І.М. Семенихін, В.М. Анохін / Навчальний посібник. – К.: ВІКНУ, 2007. - 380 с.

82. Семенихін І.М. Фінансове забезпечення і контроль за утриманням особового складу Збройних Сил України / І.М.Семенихін // Україна: аспекти праці. – 2006 – № 4. – С. 16-21.

83. Семенихін І.М., Медведєв Ю.Б., Ващенко І.В. Фінансове забезпечення збройних сил в умовах ринкової економіки України. - К.: Видавничий дім Д.Бураго, 2006. - 231 с.

84. Скиба П.П. Будівництво і розвиток Збройних Сил України або як пройти шлях від Воєнної організації держави до з'єднання / П.П. Скиба. – К. : Славута, 2013 – 269 с
85. Смирнов В.А., Киселев А.В., Наонечный В.С. и др. Совершенствование системы управления военно-технической политикой Украины // Артиллерийское и стрелковое вооружение. – 2007. – Спецвыпуск. – С.12-18.
86. Сокуренок В. В. Характеристика Збройних Сил України \Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2015 № 15 том 1[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc15/part_1/21.pdf.
87. Стратегія і тактика національної безпеки: зарубіжний досвід, проблеми та перспективи України / за заг. ред. В. П. Горбуліна. – К. : Нац. центр з питань євроатлант. інтеграції, 2006. – 304 с.
88. Титенко С.Перспектива – 2012 – Курс на армію Європейського типу. –ВійськоУкраїни, 2012. – № 10.
89. Указ Президента України Про Положення про Міністерство оборони України та Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України від 06.04.2011 № 406/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/406/2011>
90. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року "Про нову редакцію Воєнної доктрини України" від 24.09.2015 №555/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>
91. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України" від 26.05.2015 № 287/2015[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>
92. Данільян О. Г. Національна безпека України / О. Г. Данільян, О. П. Дзьобань, М. І. Панов. – Х. : Філіо, 2002. – 285 с.

93. Горбунов Е.А. Самоорганизация систем и прогнозирование военно-политических и социальных аспектов / Е.А. Горбунов. – К. : Ника-Центр, 2005. – 312 с.
94. Чобіток Б. П. Воєнна безпека держави у доктрині забезпечення національної безпеки / Б. П. Чобіток // Вісник Маріупольського державного університету, Серія Право, вип. 6. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///F:/Downloads/voennaya-bezopasnost-gosudarstva-v-doktrine-obespecheniya-natsionalnoy-bezopasnosti.pdf>
95. Стрекозов В.Г., Кудашкин А.В. та ін. Військове право: Підручник. Серія «Право в Збройних Силах - консультант». - М.: «За права військовослужбовців»,. - Вип. 45. – 2004 - 640 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ibib.ltd.ua/voennoe-pravo-uchebnik-seriya-pravo.html>
96. Борисов О.А.. Правовое регулирование безопасности военной службы как составная часть национальной безопасности государства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voenprav.ru/doc-2802-1.htm>
97. Фарамазян Р. А. Трансформация военной экономики: XX – начало XXI. – М.: Наука. – 2006.
98. Пискунов А.В. Военно-экономическая безопасность России на современном этапе / А.В. Пискунов // Военная мысль. – 1995. – № 2. – С. 68-71.